

Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi

ISSUE / SAYI 44
YEAR / YIL 2025

Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi

Issue/Sayı 44 • Year/Yıl 2025

Dizinler
Indexing & Abstracting

SOBİAD
Index Islamicus
Academic Journals Index-Ajindex
MLA International Bibliography
MELA-Middle East Librarians Association
EBSCO Communication Source
EBSCO Central & Eastern European Academic Source
Erih Plus
Gale Cengage

Sahibi
Owner Prof. Dr. Sevtap KADIOĞLU
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü
Responsible
Manager Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Türkiye

Yazışma
Correspondence İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü
Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Linguistics
🏠 Ordu Caddesi 34459 Laleli, İstanbul, Türkiye
☎ +90 (212) 455 57 00 / 15960
✉ jol@istanbul.edu.tr
🌐 <https://jol.istanbul.edu.tr/>

Yayıncı
Publisher İstanbul Üniversitesi Yayınevi
istanbul University Press
🏠 İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt/Fatih, İstanbul, Türkiye
☎ +90 (212) 440 00 00
✉ iupress@istanbul.edu.tr
🌐 <https://iupress.istanbul.edu.tr/>

Yayın Türü
Publication
Type Yaygın Süreli
Periodical

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe, İngilizce ve Fransızca'dır.

The publication languages of the journal are Turkish, English and French.

Nisan ve Ekim aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in April and October.

Dergi Yazı Kurulu

Editorial Management

Baş Editör Editor-in-Chief	Assoc. Prof. Dr. Mehmet AYGÜNEŞ <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> mehmet.aygunes@istanbul.edu.tr
Baş Editör Yardımcısı Co-editor-in-Chief	Doç. Dr. Murat ELMALI <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> melmali@istanbul.edu.tr
Yazı Kurulu Üyeleri Editorial Management Board Members	Prof. Dr. Hayati DEVELİ <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> develi@istanbul.edu.tr Prof. Dr. Nedret ÖZTOKAT KILIÇERİ <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> nedret.oztokat@istanbul.edu.tr Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> nurcan.karaagac@istanbul.edu.tr Doç. Dr. Murat ELMALI <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> melmali@istanbul.edu.tr Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> mehmet.gurlek@istanbul.edu.tr
Alan Editörü Section Editor	Doç. Dr. Murat ELMALI <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> melmali@istanbul.edu.tr
Editöryal Asistan Editorial Assistant	Arş. Gör. Abdullah TOPRAKSOY <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye</i> abdullah.topraksoy@istanbul.edu.tr
Dil Editörü Language Editor	Elizabeth Mary EARL <i>İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye</i> elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

Yayın Kurulu

Editorial Board Members

- Prof. Dr. Anaid DONABÉDIAN** *Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Laboratoire Structure et Dynamique des Langues, Paris, Fransa*
adonadebian@inalco.fr
- Prof. Dr. Hayati DEVELİ** *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye*
develi@istanbul.edu.tr
- Prof. Dr. Heather NEWELL** *Université du Quebec à Montréal, Faculty of Social Sciences, Department of Linguistics, Montreal, Kanada*
newell.heather@uqam.ca
- Prof. Dr. İclâl ERGENÇ** *Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Ankara, Türkiye*
iergenc@humanity.ankara.edu.tr
- Prof. Dr. Eva A. CSATO** *Uppsala University, Faculty of Languages, Department of Linguistics and Philology, Uppsala, İsveç*
eva.csato@lingfil.uu.se
- Prof. Dr. Kâmil İŞERİ** *Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İzmir, Türkiye*
kamil.iseri@deu.edu.tr
- Prof. Dr. Nedret KILIÇERİ** *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye*
nedret.oztokat@istanbul.edu.tr
- Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ** *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye*
nurcan.karaagac@istanbul.edu.tr
- Prof. Dr. Selçuk İŞSEVER** *Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Ankara, Türkiye*
issever@humanity.ankara.edu.tr
- Prof. Dr. Şıgaru YAMADA** *Tokyo University, Tokyo, Japonya*
sh_y@hotmail.co.jp
- Prof. Dr. Yeşim AKSAN** *Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü, Mersin, Türkiye*
yaksan@mersin.edu.tr
- Doç. Dr. Murat ELMALI** *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye*
melmali@istanbul.edu.tr
- Doç. Dr. Soner AKŞEHİRLİ** *Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İzmir, Türkiye*
soner.aksehirli@ege.edu.tr
- Dr. Stefano CANALIS** *Boğaziçi Üniversitesi, Faculty of Arts and Sciences, Department of Linguistics, İstanbul, Türkiye*
stefano.canalis@boun.edu.tr
- Doç. Dr. Thomas SCHOENEMANN** *Indiana University, College of Arts and Sciences, Department of Anthropology, Indiana, ABD*
toms@indiana.edu

İçindekiler

Table of Contents

Araştırma Makalesi Research Article	
Söz Dizimi-Anlam İlişkisi Üzerine Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Bir İnceleme: Fuzûlî'nin Görüp Redifli Gazeli	01
A Study on the Syntax-Meaning Relationship Using a Virtual Line Approach: Fuzûlî's Ghazel with "Görüp" Redif	
Özlem Demirel Dönmez	
Article de recherche Research Article	
Representations of Plurilingual Usages of Kurdish Speakers and Their Approaches Regarding Plurilingualism	14
Les Représentations des Usages Plurilingues des Kurdophones et Leurs Approches au Plurilinguisme	
Yusuf Mertcan Altınoy	
Research Article	
A Bibliometric Keyword Analysis on Lexicography	28
Ferdi Bozkurt, Mandana Kolahdouz Mohammadi	
Araştırma Makalesi Research Article	
Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk Ağzındaki İkilemelerin Dil İlişkileri Bağlamında İncelenmesi	45
A Study of Reduplications in Sorani Kurdish and the Erbil Turkish Dialect in the Context of Language Relations	
Avin Sami Arif	
Araştırma Makalesi Research Article	
Harper Lee'nin Bülbülü Öldürmek Eserine Tematik Bakış: Adalet Temasının Karakterler Üzerinde Etkisi	60
Thematic Overview of Harper Lee's To Kill a Mockingbird: The Effect of the Concept of Justice on the Characters	
Azra Avcılar	

İSTANBUL
UNIVERSITY
P R E S S

Dilbilim Dergisi The Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi
The Journal of Linguistics,
JOL 2025, (44): 1–13

<https://doi.org/10.26650/jol.2024.1594524>

Başvuru | Submitted 01.12.2024

Revizyon Talebi | Revision Requested 10.12.2024

Son Revizyon | Last Revision Received 13.12.2024

Kabul | Accepted 23.12.2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Söz Dizimi-Anlam İlişkisi Üzerine Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Bir İnceleme: Fuzûlî'nin Görüp Redifli Gazeli

A Study on the Syntax-Meaning Relationship Using a Virtual Line Approach:
Fuzûlî's Ghazel with "Görüp" Redif

Özlem Demirel Dönmez¹

¹ İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Malatya, Türkiye

Öz

Seçilmiş sözcüklerle kurulan bir metinde anlamı belirleyen şey cümleler, öge dizilişleri ve bu dizimin içerisinde yer alan kelime gruplarıdır. Biz bu çalışmayla bütünün içerisinde yer alan parçaların belli bir anlam eksenini esas alarak bir araya geldiği düşüncesine dayanarak dizim ve anlam arasındaki bağlantı ağlarını tespit etmeyi hedefledik. İnceleme konusu olarak gazelin tercih edilme sebebi ise divan şiirinin, belki veznin etkisiyle, bir kural ve düzen içermesi, şiirin yapısal yönünün net ve saydam olmasıdır. İncelemede, yapısal olarak şiirde geçen kelime grupları ve cümlelerin öğeleri merkeze alınarak bu yapıların dizim içerisindeki yeri esas alınmıştır. Şiire hâkim olan öğeler yüklem ve zarf-fiildir. Yüklem birleşik-fiil grubundan, zarf tümleci ise zarf-fiil grubundan oluşmaktadır. Zarf-fiil grubunun içerisinde, sevgilinin bir vasfına işaret eden sıfat tamlaması grubu yer almaktadır. Şiirin anlamı, bir sebep sonuç ekseninde gelişmektedir. Şiirde genellikle sonuç, cümlelerin başında yüklemle, sebep cümlelerin sonunda zarf tümleciyle ifade edilmektedir. Kelime grupları, kelime gruplarının öge, anlam, şahıs karşılıkları, cümlelerin öğeleri, anlam ilgileri ve sanal şekiller beş ayrı tabloda gösterilerek çalışmanın daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Çalışmada kullanılan sanal çizgi yaklaşımı, cümlelerin öğelerinin sanal bir çizgiyle birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan şekillerin anlamla herhangi bir ilgisinin kurulup kurulamayacağı hipotezinin ürünü olup yaklaşımın geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Abstract

What determines the meaning in a text composed of selected words are the sentences, element sequences and the word groups within this sequence. In this study, we aimed to identify the connection networks between syntax and meaning, based on the idea that the parts within the whole come together based on a certain axis of meaning. The reason for choosing the ghazal as the subject of study is that divan poetry contains rules and order, perhaps due to the influence of metre, and the structural aspect of the poem is clear and obvious. In the analysis, the word groups and sentence elements in the poem were structurally centred and the place of these structures in the syntax was taken as the basis. The elements that dominate the poem are the predicate and gerund. The predicate consists of the compound-verb group, and the adverb clause consists of the adverb-verb group. Within the adverb-verb group, there is an adjective phrase group that refers to the quality of the beloved. The meaning of the poem develops on a cause and effect axis. In poetry, the result is generally expressed with a predicate at the beginning of the sentence, and the cause is expressed with an adverb clause at the end of the sentence. Word groups, element, meaning, individual, equivalents of word groups, sentence element, semantic relations and virtual shapes are shown in five separate tables to make the study more understandable. The virtual line approach used in the study is the product of the hypothesis whether the shapes resulting from combining the element of the sentence with a virtual line can be established in any way with the meaning, and it is thought that the approach can be improved.

Anahtar Kelimeler Söz dizimi • cümle • kelime grupları • sanal çizgi • anlam

“ Atıf | Citation: Demirel Dönmez, Ö. (2025). A Study on the Syntax-Meaning Relationship Using a Virtual Line Approach: Fuzûlî's Ghazel with "Görüp" Redif. *Dilbilim Dergisi-The Journal of Linguistics*, (44), 1-13. <https://doi.org/10.26650/jol.2024.1594524>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Demirel Dönmez, Ö.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Özlem Demirel Dönmez ozlem.demirel@inonu.edu.tr

Dilbilim Dergisi-The Journal of Linguistics

<https://jol.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2718-0042

Keywords

Syntax • sentence • word groups • virtual line • meaning

Extended Summary

Even though Divan poetry is a period poem at the time it was written, with certain rules, metre and its own world of symbols, it is a product of literature that can be considered a classic in that it is still readable. Classical poetry can be seen as a suitable field for linguistic research in terms of its fiction, syntax and semantic world. The syntax-meaning relationship is based on the principle that words and their places in a sentence are not random and coincidental when constructing a text or in a discourse, but are the result of a conscious choice. As revealed by linguistic approaches, it is now a known fact that structure and meaning are an inseparable whole, like two sides of a paper, and that this relationship is not accidental. The purpose of text analysis studies is to identify the invisible sides of this network of relationships and to develop new analysis approaches.

In this study, we tried to develop a new and consistent approach while trying to analyse Fuzûlî's ghazal with the rhyme "Görüp" in terms of the syntax-meaning relationship. This approach includes virtual lines and geometric shapes that emerge from their combination. In our previous studies, we called this approach "syntactic virtual line" (Demirel Dönmez, 2020, 2021). In this study, we also focused on word groups and keywords that impact meaning. In the ghazal, the word groups, the semantic relevance of the word groups, the order of the elements of the sentence, the combination of this order with a virtual line, and the shapes created by the virtual lines were determined. These findings are shown in five separate tables.

Not all of the word groups in the ghazal, but the most frequently used ones, were discussed; these are adverb-verb, compound verb, adjective phrase and indefinite noun phrase groups. The most frequently used word group in poetry is the adverb group. The subject of the action reported by the gerund is the poet/lover. The gerund also forms the rhyme of the poem and the action it reports is "to see". The adjective phrase group within the adverb-verb group contains a quality belonging to the lover. The lover sees the beauty of his beloved and expresses the states that arise in him as a result, usually with a compound verb group. In poetry, compound verb groups that convey a result in meaning and are the predicate of the sentence are usually placed at the beginning of the sentence. In other words, the poet first talks about the result and then the reason. The main theme of the poem is based on a cause-and-effect relationship. It is the lover's gaze that connects to the lover with the features that the lover sees/notices and brings the miserable lover to the top. The closest relationship between the lover and the beloved does not go beyond looking; the lover already looks at the beloved at every opportunity and sees him, but it is not easy for the lover to look at the lover. When the beloved looks at the lover, the miserable heart of the lover/poet is saved from loneliness and recovers and comes to his senses. The lover/poet hides these feelings from everyone, but his language betrays him, and even if the lover does not understand, others become aware of this love, which is a result that the lover/poet does not want, and the lover feels like he is trapped. This trap figure emerges in the poem as a pentagon by the combination of predicate and gerund imaginary lines. In the poem, the cycle experienced by the lover is explained. When we look at the virtual lines, the elements that run parallel and are limited in number in the first two couplets begin to diversify with triangles and then right-angle shapes with the 3rd couplet. In the middle of the poem, the number and complexity of figure increases. The poem ends with a pentagon in the 7th couplet. The poet first sees the beauty of the lover and becomes enchanted; his feelings deepen as he goes, and with the gaze of the lover, these feelings reach their peak and he feels satisfied. While he is at peace, he falls into a trap with the new beauty he notices in his lover, and his efforts to hide all this are in vain.

Fuzûlî creates a colourful theatre scene with his rhymed ghazals. The two heroes of this scene are the lover and the one in love, and the extras are others/strangers who appear at the end of the play and watch what is happening.

Giriş

Fuzûlî ve Divan Şiiri

Fuzûlî'nin yaşadığı hayatın zorlukları onun şair ruhunda derin izler bırakmış, bu izler de acının ve ıstırapın terennümü olarak şiirlerinde hayat bulmuştur. O platonik aşkların ve yalnızlığın şairidir.

“Fuzûlî'nin psikolojisini, eserlerine yansıyan kişiliğini etkileyen en önemli etken, onun hayatından ve yaşadığı sosyal ortamdan kaynaklanan yalnız kalmışlığıdır. O, toplumuna yabancılaşmış, toplumu tarafından ötekileştirilmiş ve gerçek bir yalnızlık yaşamıştır” (Güler, 2011, s. 105).

Fuzûlî, aşkın ıstırapını kavuşmanın lezzetine tercih eder. Sevgili onun için gerçek aşka ulaşma yolunda bir sebep, aşk ise şairlik yeteneğinin kaynağıdır: “Fuzûlî'ye göre şiirin kaynağı, yaratılıştaki gizli olan harareti, ihtiras ve aşktır. Gönülün derinliklerinde gizli olan bu ihtiras ve aşk, istidadın karşısında şiir kapılarını açar” (Doğan, 1996, s. 52).

Yaşadığı coğrafya, zaman ve yalnızlık Fuzûlî'nin aşk anlayışında da etkili olmuştur. Fuzûlî'nin şiirlerinin kaynağı olan ve şiirlerinde geçen aşkın tamamen ilahi bir aşk olduğunu söyleyemeyiz. Bozkurt'un ifadesiyle, elbette ki onun şiirlerinde de kadının güzellik unsurları kullanılmıştır fakat kadın güzelliği, mutlak güzelliğin bir ışıması olduğundan bu güzellik, kaynağa ulaşma bahsinde sadece bir araçtır (Bozkurt, 2015, s. 236).

Fuzûlî'nin bu melankolik, platonik, karşılıksız ve belki mazoşist aşkının nefeslendiği ve hedeflediği yer Allah aşkıdır:

“Fuzûlî, çoğunlukla bir Hak âşığı kimliği ile nefisle mücadele edip aklı da aradaki bir engel olarak aradan çıkardığında gönülle, kalple baş başa kalma isteğini yerine getirir. Maddeden sıyrılıp mana âleminde nefsinin yok etme mücadelesinde, bazen nefsin ve aklın kontrolüne giren şair, ikiliğe düşer. Açmazlardan çıkabilmenin ve “ben”in öze dönebilmesinin yolunu ise ilahi aşkta bulur” (Karaduman, 2021, s. 327).

Divan şiiri içerisinde Fuzûlî'nin şiirini farklı kılan, gerçek bir mücadelenin eseri oluşudur. Fuzûlî'nin şiiri, onun yüreğinin sesidir. Bu nedenle klasik şiirimiz içerisinde nevi şahsına münhasırdır.

Divan şiiri, kendine özgü vezni ve mazmunları olan belli bir dönemin şiiri olup bu yönüyle kurallı ve nesnel olarak nitelendirilebilirken bir yönüyle de çağları aşarak her şairde ayrı bir renge bürünen ayrı bir ahenk ve muhteşem bir anlam derinliğiyle çeşitlilik içerir.

Tökel, Divan şâirinin, soyut niyeti, tümüyle somut ve anlaşılabilir öğeler yardımıyla anlatmaya çalıştığını ve somut olanın kırılğan tarafının soyut olanın ortaya çıkmasında bir araç olduğunu, bu araçlara takılıp kalmamak gerektiğini ifade eder (Tökel, 2007, s. 552).

Divan şiirinin özünü görebilmek için somutlaştırılmış sembolün dilini çözümlemek gerekir ancak böylelikle şairin çizdiği üç boyutlu resmi görmek mümkün olacaktır. Bu resim rengi, dokusu ve sesi olan bir tiyatro sahnesi gibi de düşünülebilir. Şiirin bir sahne tadı yaratmasında pek çok etken vardır: Sözcük seçimi, söz öbekleri, söz dizimi, ritim, çağrışım, kurgu ve daha pek çok şey. Bu durum dilin çizgiselliğiyle karıştırılmamalıdır, bu dilin resimde olmayan çizgiselliğine karşın tasvir edebilme özelliğinden kaynaklanır ve yazarının yeteneği ölçüsünde değer kazanır.

Divan şiirinin söz dizimi, mesajın duygusal içeriğine vurgu yaparak konuşma dilini andıran samimi bir diyalog havası yaratmaktadır (Andrews, 2006, s. 41). Aruz gibi zor bir kalıpla yazılan şiirde estetikle samimiyetin birlikteliğini sağlamak oldukça zor bir hünere sahiptir.

Gazel bir yönüyle de giriş, gelişme ve sonuç bölümü olan küçük bir kompozisyonu andırır. Bu kompozisyonda kurgu ve tasvirin önemli bir yeri vardır. Tasvir ve tahkiye bakımından divan şiirinin belli bir nizama sahip olduğunu belirten Karaköse, gazelde bir konudan başka bir konuya geçerken anahtar kelimelerle geçilecek konuya işaret edildiğini ve bu anahtar kelimelerin tasvir edilen unsurların çekirdeğini oluşturduğunu ifade etmektedir (Karaköse, 2004, s. 57).

Gazelde neredeyse her kelime özenle seçilmiş bir sembol niteliğinde olup bu sembollerin de belli bir çağrışım değeri vardır. Mine Mengi divan şiirinin çeşitlilik ve çağrışım değeri üzerinde durduğu makalesinde, şairin vermeyi hedeflediği anlamın, kelimelerle oluşturulan çağrışım alanı içerisinde odakta yer alan bir ya da birkaç kelimede bulunduğunu ve redifin bu anlamda önemli olduğunu belirtir (2001, s. 87).

Divan şiirinin anlamına nüfuz edebilmek için belli bir dizim içerisinde yer alan sözcüklerin dizim içerisindeki ilişkilerinin, çağrışımsal değerlerinin ve odakta yer alan anahtar kelimelerin tespit edilmesi gerekmektedir. Anlama işaret eden bu kelimelerin tespitinde cümlelerin öğeleri ve tekrar sıklıkları birer ipucu olarak değerlendirilebilir.

Söz Dizimi-Anlam İlişkisi

Söz dizimi, sadece sözcüklerin ve söz öbeklerinin belli bir kural içerisinde art arda dizildiği bir yapı olmayıp anlamın farklı katmanlarının şekilden şekile çeşitlendiği dilin bir varoluş şeklidir. Dilden dile değişse de her dilin bir dizimi vardır ve dil bu dizimle varlığını gerçekleştirir.

“Metin oluşturulurken farklı sözcükler arasından yaptığımız ayırım ve onları bir araya getirme şeklimiz bir seçimin sonucudur” (Fakiroğlu, 2024, s. 98). Bu seçim, anlamın da belirleyicisi olur. Seçtiğimiz sözcükleri ifade etmek istediğimiz anlama uygun olarak bir sıralamaya tabii tutarız. Cümlelerin sıralamasında da aynı durum geçerlidir. “Bir sözcüğün cümle başında veya sonunda yer alması veya bir cümle ifadenin ortasında veya sonunda bulunması o ifadenin anlamlandırılmasında farklılıklar ortaya çıkarmaktadır” (Çelik & Ekşi, 2008, s. 107).

Söz dizimi üzerine yapılan çalışmalar uzun süre şekil düzeyinde kalmıştır. Börekçi'nin ifadesiyle, gerek kavramların tanımlanmasında gerekse uygulamalarda biçimsel yaklaşımlar benimsenmiş; dilin doğasında var olan yaratıcılık göz ardı edilmiştir (Börekçi, 2015, s. 360).

Dilin doğasında var olan bu yaratıcılık; farklı anlam katmanları, bu anlamların dizime göre uğradığı değişim, anlam çeşitliliğinin dizimle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu, sözcük ve söz öbeği seçiminin dizimde konumlandırılışı tespit edildiğinde görülebilecektir.

Dizim ve anlamın parçalanamayan bir bütün olarak ele alınması metnin gerçekliğini kavramamızı sağlar. 21. yüzyıl dilbilim yaklaşımlarının özünde de bu düşünce yer almaktadır. Gerek yapısal gerekse üretimsel dönüşümsel dilbilim, göstergebilim ve psikanalitik yaklaşımlar, belli bir yapının içinde var olan sözün, dilin bütünlüğü içinde çözümlenmesi esasına dayanmaktadır. Öge ve öbeklerin bütünlüğü, bütünü de öge ve öbeklerle ilişkisinin çözümlenmesiyle ancak derin anlam hakkında bir bakış açısına ulaşılabilir. Saussure bu durumu, “bir dizimin çeşitli bölümlerini birbirine bağlayan ilişkiyi ele almak yetmez; bütünü parçalarına bağlayan ilişkiyi de göz önünde bulundurmak gerekir” şeklinde ifade etmektedir (Saussure, 1985, s. 135).

Durumu karmaşıklaştırmayan basit bir bakış açısıyla, cümlelerin varlığını yargı bildiren en küçük birim esasına dayandırdığımızda temel kurucu olarak kabul edilen yüklem ve yükleme bağlı özne ve yardımcı unsurlar gibi her ögenin değerinin ayrı ayrı tespit edilmesi metnin bütünlüğüyle bağlantı kurulmadığı takdirde pek bir şey ifade etmeyecektir. Metnin bütünü çözümlenmesi ise öğelerin müstakil değeri belirlenmediği takdirde eksik kalacaktır. Başka bir ifadeyle, “Cümle içerisindeki kurucuların her biri bir başka kurucunun içine gömülüdür. Yani, kurucular arasında hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Bu hiyerarşik yapılanmada cümle, kurucuların oluşturduğu büyük bir bütündür” (Gürkan, 2023, s. 2128).

Yapısal olarak tam kabul edilebilecek bir cümlemin varlığında yargı ve dolayısıyla yüklem, olmazsa olmaz kurucu öge olarak kabul edilse bile özne yükleminden daha gerçekçi bir varlık olarak karşımıza çıkar. Hangi şahsı ve kimi anlatırsa anlatsın “ben”in varlığı anlatının merkezinde yer alır. Zira eylemin ve yargının varlığı bir öznenin varlığına bağlıdır.

İmgesel, sembolik ve gerçek üçlünün öznedeki kesiştiğini, hayali ve gerçek olanın sembolikle temsil edildiğini ileri süren Lacan’a göre dil düzeyinde yaratılan gerçeklik bir anlamda öznenin gerçekliğidir (Ergül, 2002, s. 20).

Fuzulî’nin ele alacağımız iki gazelinin incelemesinde özne üzerinde özellikle durulacaktır. Öznenin şiirde var oluş şekli ve birincil olarak ilişkide bulunduğu öğelerin tespit edilmesi söz dizimi anlam ilişkisinin önemli bir parçasıdır.

Diğer önemli bir husus ise cümlede hangi öğenin ilk sırada yer aldığı ve bunun belli bir tekrara tabii olup olmadığıdır. Dilçin, şiir dilinin oluşmasında öncelemelerin belirli bir ölçüt niteliğinde olmasının yanı sıra, anlamın belirlenmesinde öncelemeleri takip eden öğelerin de dikkate alınması gerektiğini vurgular (2008, s. 42, 45).

Türkçede dizim direkt anlamla ilgili bir seçime dayanmakta olup Türkçe bize vermek istediğimiz anlama göre öğelerin yerini değiştirme esnekliğini sunar. “Cümle öğelerinin yerleri değiştirildiğinde anlama da müdahale edilmekte ve semantik açıdan yeni cümleler elde edilmektedir. Cümle öğelerinin yer değiştirebilmesi, bazı dillerde de bulunmakla birlikte öğeler Türkçedeki gibi özgür değildir” (Yılmaz vd., 2022, s. 166). Bu nedenle öğelerin dizimi anlamla doğrudan bağlantılıdır diyebiliriz.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Fuzulî’nin “görüp” redifli gazelinden yola çıkarak söz dizimi-anlam ilişkisiyle ilgili tespitlerde bulunmaktır. Çalışmada parçadan bütüne gitme yöntemi kullanılmış olup sırasıyla şu aşamalar izlenmiştir:

1. Kelime grupları ve bu grupların ilişkilendirildiği şahıslar tespit edilerek bunların benzerlikleri ve anlamları üzerinde durulmuştur. Kelime gruplarının tamamı değil en sık kullanılanları esas alınmıştır. Kelime grupları inceleme kolaylığı açısından şiirde yer aldıkları sıraya uygun olarak verilmiştir.
2. Cümlemin öğeleri şiirlerde yer aldığı sıraya göre tablolaştırılarak öncelemeler ve onları takip eden öğeler ve bunların kullanım sıklığı belirlenmiştir.
3. Hangi kelime grubunun hangi cümle ve öge sıralaması içerisinde yer aldığı ve bunun bir anlam değeri olup olmadığı tespit edilmiştir.
4. Öğelerin, kelime ve kelime gruplarının kullanım sıklığı, sıralamadaki yeri ve tekrar sayısı dikkate alınarak şiirin özünü yansıtan anahtar kelime/kelimeler bulunmuştur.

Bulgular

Görüp Redifli Gazel

Kelime Grupları

Kelime grupları birden fazla kelimenin belli bir anlamı karşılamak üzere bir araya gelerek oluşturdukları yapılarıdır. Grubu oluşturan sözcükler rastgele veya tesadüfi bir birliktelik değil anlama dayalı bir bütünlük içerir. “Öbekleri oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri iyelik, niteleme, belirtme, derecelendirme, rol yükleme ve tamamlama olarak altı alt grupta ele alınabilir” (Gökdayı, 2010, s. 23).

Bir kelime grubu başka bir grubun içinde yer alabileceği gibi kendi başına cümlelerin herhangi bir ögesi de olabilir. Dolayısıyla kelime grupları bir bakıma anlamın alt katmanını oluşturan metin kurucular olarak da değerlendirilebilir.

Fuzûlî'nin "görüp" redifli gazelinde yer alan kelime gruplarına genel olarak baktığımızda zarf-fiil, birleşik fiil ve sıfat tamlaması gruplarının en yoğun kullanılan söz öbekleri olduğu görülmektedir.

Zarf-fiil grubu: 8 zaman-zarf tümleci-ben-şair + 1 zaman-zarf tümleci-el.

En fazla kullanılan kelime grubunun zarf-fiil grubu olduğunu ve adeta şiirin iskeletini bu kelime grubunun oluşturduğunu görmekteyiz. Zarf-fiil grubunun tamamı zarf tümleci olarak kullanılmış olup zaman anlamına karşılık gelmekte ve şairin gerçekleştirdiği hareketi ifade etmektedir.

Sıfat tamlaması grubu: 3 senin-sevgili-iyelik + 1 o-sevgiliye ait-niteleme + 1 benim-şair-niteleme + 2 belirsizlik-bütünlük + 1 o-şaire ait-niteleme + 1 senin-şair-iyelik.

İlk üç beyitte genellikle sevgiliye iyelik ilgisiyle bağlanan niteleme sıfatlarının, zarf-fiil gruplarının içinde yer aldığı görülmektedir. 4. ve 7. beyitlerde ise şaire iyelik ilgisiyle bağlanmış niteleme sıfatları; arada bulunan 4. ve 5. beyitlerde ise zamanın ve mekânın tamamını ifade eden her dem ve her yan tamlamaları yer almaktadır.

Belirtisiz isim tamlaması: 3 o-gönül, kalp-nesne. Belirtisiz isim tamlamalarının üçünün de şaire ait olup gönül ve kalple ilgili kavramlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1

Kelime Grupları

Byt	ZF grubu	BF grubu	ST grubu	BİT grubu
1-1	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp	Pây-bend oldum	Ser-i zülf-i perîşânîñ	
1-2	leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ görüp	Nutktan düştüm	Leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ	
2-1	ruhsârîña bakıp (bakıp ruhsârîña)	Oda yaktım		
2-2	serv-i hırâmânîñ görüp	Çarha çektim	Serv-i hırâmânîñ	Dûd-i dil
3-1		olmaz çâk çâk		Bağrım pâresin
3-2	Hil'at-i gül-gûn ile rahş üzre cevlânîñ görüp		Hil'at-i gül-gûn	
4-1			Bir zaman	
4-2	ihşânîñ görüp		1. Tutulmuş gönlüm 2. Her dem	
5-1		perişan eylerdi		
5-2	Peykânîñ görüp	Olmasaydı cem'	Her yan	
6-1		olmuştum halâs		
6-2	zülf ü zenahdânîñ görüp			
7-1		tuttuñ nihân		Hâl-i dilin
7-2	çâk-i giribânîñ görüp	fehm etti	Çâk-i giribânîñ	

Tablo 2*Kelime Grupları: Öge ve Anlam İlgisi*

Byt	İLGİ	ZF	BF	ST	BSİT
1-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci / nesne	
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	
	Anlam	Zaman	Aciz, zayıf	Karmaşıklık	
1-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	
	Anlam	Zaman	Aciz, zayıf	Cömertlik	
2-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem		
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair		
	Anlam	Zaman	Benzerlik, özentî		
2-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	Nesne
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	O-gönül dumanı (Şaire ait)
	Anlam	Zaman	Benzerlik, özentî	İşve	Acıyı görünür kılmak
3-1	Öge	Zarf tümleci			Nesne
	Şahıs	Ben-şair			O-kalbimin parçası (şaire ait)
	Anlam	Zaman			Parçalanma, derin acı
3-2	Öge			Zarf tümleci	
	Şahıs			Sen-sevgili	
	Anlam			Çekicilik	
4-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	
	Şahıs	Ben-şair	Dil (gönül)	O-zaman	
	Anlam	Zaman	Acı çekmek	Kısalık	
4-2	Öge	Zarf tümleci		Ben-şair	
	Şahıs	Ben-şair		Nesne	
	Anlam	Zaman		Esaret	
4-2	Öge			Zarf tümleci	
	Şahıs			O-her dem	
	Anlam			Süreklilik, zaman	
5-1	Öge		Yüklem		
	Şahıs		Tenhalık (yalnızlık)		
	Anlam		Acı çekmek		
5-2	Öge	Zarf tümleci	Zarf tümleci	Dolaylı tümleş	
	Şahıs	Ben-şair	Peykân (sevgilinin kipriği)	O-gönül	
	Anlam	Zaman	Huzur, ihtimal	Yer	
6-1	Öge		Yüklem		
	Şahıs		Ben şair		
	Anlam		Kurtuluş, şükür		

Byt	İlgi	ZF	BF	ST	BSİT
6-2	Öge	Zarf tümleci			
	Şahıs	Ben-şair			
	Anlam	Zaman			
7-1	Öge		Yüklem		Nesne
	Şahıs		Sen-şair		O-gönül hâli (şaire ait)
	Anlam		Gizleme		Aşıklık, acı çekme
7-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf Tümleci	
	Şahıs	El	El	O-Şair	
	Anlam	Zaman	Ortaya çıkma	Perişanlık, dağınıklık	

Gazeldeki Cümleler

Gazelde yer alan cümlelerin tespit edilmesinde birleşik cümleye bakış açısı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiilimsilerle kurulan cümleleri basit cümle olarak ele alırken hareket bildiren zarf-fiili de aynı kategoriye dahil edecek miyiz? Temel cümlelerin içerisinde yer alan yan cümleleri kendi içinde öğelerine ayıracak mıyız yoksa bir bütün olarak mı ele alacağız? Bunlar başka bir çalışmanın konusu olarak ayrıntılı bir şekilde tartışılmalı. Biz burada anlamı esas alarak fiilimsilerle kurulan cümleleri basit cümle olarak ele aldık. Yan cümleyi ise kendi içinde öğelerine ayırmadan temel cümlelerin ögesi olarak değerlendirdik.

Tablo 3

Öge Dizilişi

1.cml	Y	ZT				
1-1	Pây-bend oldum	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp				
2.cml	Y	ZT				
1-2	Nutktan düştüm	leb-i lâ'l-i dür- eşânîñ görüp				
3.cml	Y	ZT	N	ZT		
2-1	Oda yaktım	şem' veş	cânım	Bakıp ruhsârîña		
4.cml	Y	N	ZT			
2-2	Çarha çekdüm	dûd-i dil	serv-i hırâmânîñ görüp			
5.cml	Y	DT	Ö	DT	N	ZT
3-1	Gezdürür	her yan	gözüm	eşk üzere	bağrım pâresin	hil'at-i gül-gûn ile rahş üzere cevlânîñ görüp
3-2						
6.cml	ZT	Ö	DT	Y		
4-1	Bir zaman geçmez ki	dil	tîğînden	olmaz çâk çâk		
7.cml	Y	ZT	Ö	ZT		
4-2	Açılır	her dem	tutulmuş gönlüm	ihsânîñ görüp		
8.cml	N	Ö	Y	ZT		
5-1	Gönlümü	tenhâlık	eylerdi perîşân	sînedi Olmasaydı cem' her yanında peykânîñ görüp		
5-2						

1.cml	Y	ZT		
1-1	Pây-bend oldum	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp		
9.cml	DT	Y		
6-1	Bend ü zindân-ı gam ü mihnetten	olmuştum halâs		
10.cml	Y	ZT	ZT	
6-2	düştüm	yine	zülf ü zenahdânîñ görüp	
11.cml	ZT	Y	N	
7-1	bunca kim	tuttuñ nihân	hâl-i diliñ	
12.cml	ZT	Y	Ö	ZT
7-2	Âkibet	fehm etti	el	çâk-i giribânîñ görüp

Tablo 4

Anlam Sıralaması

Cml, byt	SONUÇ Şair / Aşık	SEBEP Sevgili	Anlam İlgisi
1.cml	Ayak bağı	Dağınık saç	görüp
1-1			
2.cml	Suskunluk	Konuşma	görüp
1-2	(sözden) Düşme	(inci) Saçmak, dağıtmak	
3.cml	Yakmak (canı)	Yüz	bakıp
2-1			
4.cml	Yükseltmek (dûd-i dil)	Uzun boy	görüp
2-2			
5.cml	Ciğer parçalarını göz yaşıyla gezdirmek	Kırmızı elbiseyle atla gezmek	görüp
3-1			
3-2			
6.,7.cml	İhsan, iyilik	Yan bakış	her zaman
4-1	(Yürek parçalanması)	(tığ)	
4-2			
8.cml	Yüreğin huzur bulması	Kirpikler	görüp
5-1	(sinede olmasaydı cem)	(peykân)	
5-2			
9., 10. cml	Zindan, esaret	Saç, çene çukuru	görüp
6-1, 6-2			
Cml, byt	SONUÇ El	SEBEP Şair / Aşık	Anlam İlgisi
12.cml	Anlamak	Yırtık yaka	görüp
7-2			

Fuzulînin “görüp” redifli gazelinin anlam ve öge dünyasının şiirin redifinde gizli olduğu görülmektedir. Şiire hâkim ögeler, zarf tümleci ve yüklemidir. İlk üç cümle yüklemle başlayıp zarf tümlecisiyle devam etmektedir. Şiirdeki anlatım, -Up zarf-fiilinin ifade ettiği ardışıklık eksenindedir. Şair önce bir şeyi görür, ardından görmüş olduğu durumun bir sonucu olarak yeni bir eylem veya duruma geçer. Bu görme eylemi bilinçli bir seçimin sonucudur. “Görmek” fark etmek, önemsemek, benimsemek anlamlarını da ihtiva etmekte olup “bakmak” eyleminden bu yönüyle ayrılır. 2. beytin 1. mısrasında kullanılan “bakıp” zarf-fiili ise seyretmek anlamında kullanılmıştır. Şiirde yer alan on iki cümleden sekizinde “görüp”, bir cümlede ise “bakıp” zarf-fiili bulunmaktadır. Geriye kalan üç cümleden 6., 9. ve 11. cümlelerin ise kendilerinden sonra gelen “görüp” redifli cümlelerle anlam bakımından bağlantılı olduğu görülmektedir.

Birinci ve ikinci cümlelerin yapı ve anlam olarak neredeyse aynı olduğu görülmektedir. Dolaşık saçlarını görünce ayağı bağlı oldum; inci saçan dudağını görünce sözden düştüm derken şair, sevgiliye ait güzellikleri yani sevgilinin güzelliğinin bir parçasını görünce ayaksız ve dilsiz kaldığını vurguluyor. Üçüncü ve dördüncü cümlelere, birinci ve ikinci cümleden farklı olarak nesnenin de eklendiğini görüyoruz: Canımı, gönül dumanını. Nesne eklenmiş olsa da temel cümle yapısı birinci ve ikinci cümleyle aynıdır: Yüzünü görüp ateşe yaktım, boyunu görüp çarha çektim. Beşinci cümleye ise nesneyle birlikte özne ve dolaylı tümleç de dahil olmaktadır. Öge sayısı eşit olmasa da ilk beş cümle aynı şekil ve anlam ekseninde devam etmektedir. Onuncu ve yedinci cümleler de bu ilk beş cümleyle aynı yapıdadır. Cümlelerin başında yer alan yüklem bildirdiği eylem, cümlelerin sonunda yer alan zarf tümlecinin gerçekleşen hareketinin bir sonucudur. “1., 2., 3., 4., 5., 7., 10.” cümleler:

SONUÇ

(YÜKLEM)

(DİĞER ÖGELER)

SEBEP

(ZARF TÜMLECİ)

On ikinci cümleyi de, başında bulunan âkibet zarf-fiilini hariç tutarsak, bu cümlelerle birlikte ele alabiliriz. Ayrıca âkibet sözcüğünün gazelin son mısrasında yer alması, sözcüğün anlamı ve gazeldeki yeri arasında bir anlam bağı oluşturmaktadır.

Gazelde, 1., 2., 3., 4., 5., 10. cümleler yüklemle; 6., 11., 12. cümleler zarf tümlecisiyle; 8. cümle nesne; 9. cümle ise dolaylı tümleçle başlamaktadır. 8. ve 9. cümlelerin şiirin ana fikrini, özünü ifade ettiğini düşünmekteyiz. 8. Cümlede, sinemdeki kirpiğinin oklarını görüp de kalbim bir/bütün olmasaydı yalnızlık gönlümü darma-dağınık edecekti diyen şairin kendi iç dünyasını tahlil ettiğini görmekteyiz. 8. cümleye kadar yaşadığı acılar: Ayağının bağlanması, konuşamaması, canını yakması, yürek ateşinin dumanın göğse yükselmesi, gözünden ciğer parçalarının gelmesi, gönlünün parça parça olması, bu noktada, şiirin ortasında, adeta son bulur ve şairin yüreği cem olur, dinginlik ve huzura erişir. Ancak 9. cümleyle birlikte eskiye dönüş başlar; tam da huzura ermiş, keder ve eziyet zindanından kurtulmuşum der. 10. Cümleyle birlikte hem yapı hem anlam olarak eskiye (ilk beş cümle) dönüş başlar. Bu bir döngüdür, âşık bu döngünün esiri olup döngüden çıkamaz. Önce sevgiliye ait fiziksel unsurların büyüyle acı çeker, sonra çektiği acıdan zevk alır, vuslat olmasa da sevgiliye ait bir yan bakış, sevgilinin kirpiğinden süzülen bir bakış ki âşığın sevgiliye dair sahip olduğu tek şey bu bakıştır, âşığa yeter. Âşıkla sevgili arasında yaşananlar gözden öteye geçmez, o nedenle göz ve görmek merkezdedir. En sonunda ise âşık sevgiliye ait başka bir fiziksel unsuru daha fark eder, bu defa tuzak perçem ve çene çukurudur, ve aynı döngüye tekrar takılır.

Tartışma

Tablo 5

Sanal Çizgiler ve Geometrik Şekiller

Beytler	Yüklem	Zarf tümleci	Yönleri
1. beyt	Düz çizgi	Düz çizgi	Paralel
2. beyt	Düz çizgi	Düz çizgi	Paralel
2-2.	Düz çizgi	Üçgen	-----
3. beyt	Düz çizgi	Üçgen	-----
4. beyt	Üçgen	Üçgen	Zıt
4-2.	Üçgen	Dik açı	-----
5. beyt	Üçgen	Dik açı	-----
6. beyt	Düz çizgi	-----	-----
6-2.	Üçgen	Üçgen / üçgen	Paralel / zıt
7. beyt	Beşgen	Beşgen	Birlikte

Gazelde belirleyici öğeler yüklem ve zarf tümleci olduğundan sanal çizgiler sadece bu öğeler üzerinden oluşturulmuştur. Çizgilerin birleşmesi sonucu ortaya çıkan geometrik şekillerle anlam arasında bir ilgi kurulabileceği görülmektedir. 1. ve 2. beytlerde çizgiler paralel ilerlerken anlamın da benzer olduğu görülmektedir. 2. beytin 2. mısrası ve 3. beyitte yüklem düz çizgi şeklinde ilerlerken zarf tümlecini üçgen şeklinde olduğu görülmektedir.

4. beyte kadar belli bir düzen içinde ilerleyen çizgiler 4. beyitten sonra iç içe geçmeye başlar ve karmaşıklaşmaya başlar. 6. beytin 1. mısrasında bir sakinlik 2. mısrasında ise zıt yönleri bakan bir üçgen ile aynı yöne bakan iki üçgen görülür. 6. beytin anlamına bakıldığında, şairin iç dünyasına yönelmesi sonucu bir karmaşanın başladığı görülmektedir.
7. beyitteki beşgen ise direkt anlamla bağlantılıdır. Adeta bir tuzak veya kapalı bir kutuya benzer. Şair sevgisini onca zaman gizlemiş olduğu hâlde başkalarının onun perişan hâinden anladığını belirtir, bu âşık/şairin istemediği bir durum olup kendi hâl dili onu ele verir ve tuzağa düşer.

Sonuç

Fuzûlî'nin "görüp" redifli gazelini yapı ve anlam ilişkisi bakımından ele aldığımız bu çalışmanın neticesinde şu verilere ulaştığımızı söyleyebiliriz.

1. "Görüp" redifli gazelde anlam ve yapı arasındaki ilişki net bir şekilde görülmektedir. Cümlelerin öğelerinin sıralaması, kelime gruplarının konumu direkt anlamla bağlantılıdır.
2. Şair birleşik fiil gruplarında sonucu verir, bu öğe olarak kurallı cümlelerde cümlelerin sonunda yer alan ve yargı bildiren yüklemidir. Ancak şiirde genellikle cümlelerin başında yer alır yani şair anlama sondan veya sonuçtan başlar zira şiirin yazılma sebebi de bu sonuç/sonuçlardır.
3. Sebep kelime grubu olarak zarf-fiil gruplarıyla, öğe olarak zarf tümleciyle ifade edilir. Sebep zaman bildirmektedir. Şairin içinde bulunduğu hâl, belli bir şeyin gerçekleşme zamanının sonucudur.
4. Zarf-fiil grubunun içinde ise sevgilinin bir özelliğini ifade eden sıfat tamlaması grubu yer alır. Zamanın içine yerleştirilmiş nitelik olarak ifade edebiliriz. Bu nitelik sıradan olmayıp sevgiliye aittir ve aslında her şeyin sebebidir.
5. Anahtar sözcüklerden birincisi "görüp" redifidir. Şiirin merkezinde yer alan, sonucun sebebini yöneten zamanı, zamanın içinde yer alan ve sonucun bir basamak daha derindeki sebebini kapsayan, sevgilinin

niteliğini ve sevgiliyi de içine alan, anlam olarak bakmaktan öte bir farkındalık barındıran “görmek” eylemidir. Bu sözcük şairin/âşığın içinde sakladığı platonik aşkın da delilidir. Âşığın sevgiliye en yakın olduğu ve huzur bulduğu an, sevgilinin bakışının âşığa değdiği andır. Âşık sevgiliye her zaman bakmakta ve onun güzelliğiyle hâlden hâle düşmektedir ancak sevgilinin bakışı o kadar cömert olmayıp sınırlıdır. Âşık ve sevgili arasındaki yakınlık da bundan ibarettir. Bu durum, şiirde anlatılan aşkın, platonik, belki de karşılıksız olduğunu göstermektedir.

6. Şiirin ikinci anahtar kelimesi 2. beyitte geçen “göz” sözcüğüdür. “Göz” sözcüğüne, 2. beyitteki anlamından öte, şiirdeki paralelliğin bozulduğu ve şairin iç dünyasının anlatılmaya başlandığı 4. ve 5. beyitlerde geçen tîg/yan bakış ve peykân/kiprik sözcüklerini, şiirin tamamına hâkim olan “görüp” redifiyle birlikte düşündüğümüzde ulaşıyoruz.
7. Gazelde hem zarf-fiildeki hem de birleşik fiillerdeki yani yüklemdeki eylemi gerçekleştiren şair/âşıktır yani özne şair/âşıktır ancak öznenin eyleminin sebebi sevgilidir. Sevgili ve ona ait unsurlar öge olarak nesne olsa da aslında sevgili, öznenin öznesi konumundadır.
8. Şiirdeki öğelerin sıralaması esas alınarak oluşturulan sanal çizgilerin oluşturduğu geometrik şekillerin anlamla ilişkilendirilebileceği görülmektedir: İlk iki beyitteki paralel çizgiler ve anlamın senkronizasyonu; öge sayısının artmasıyla ortaya çıkan üçgenler ve anlamın çeşitlenmesi; son beyitteki beşgen ve anlamın tuzağa işaret etmesi örnek olarak verilebilir.

Görüp Redifli Gazel

1. Pây-bend oldum ser-i zülf-i perîşânîñ görüp
Nutktan düştüm leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ görüp
2. Oda yaktım şem'veş cânım bakıp ruhsârîña
Çarha çektim dûd-i dil serv-i hırâmânîñ görüp
3. Gezdürür her yan gözüm eşk üzre bağrım pâresin
Hil'at-i gül-gûn ile rahş üzre cevânîñ görüp
4. Bir zaman geçmez ki dil tîğiñden olmaz çâk çâk
Açılır her dem tutulmuş göñlüm ihsânîñ görüp
5. Göñlümü tenhâlık eylerdi perîşân sînede
Olmasaydı cem' her yanında peykânîñ görüp
6. Bend ü zindân-ı gam ü mihnetten olmuştum halâs
Âh kim düştüm yine zülf ü zenahdânîñ görüp
7. Ey Fuzûlî bunca kim tuttuñ nihân hâl-i diliñ
Âkibet fehmetti el çâk-i giribânîñ görüp

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Özlem Demirel Dönmez
Author Details	¹ İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Malatya, Türkiye 0000-0003-1965-2554 ozlem.demirel@inonu.edu.tr

Kaynakça | References

- Andrews, W. G. (2006). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. Çev.: Tansel Güney, İletişim Yayınları.
- Bozkurt, K. (2015). Bâkî, Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Nedîm Divanlarında Haz Kavramı. *Electronic Turkish Studies*, 10(4), 215-256.
- Börekçi, M. (2015). Söz Dizim Kuramları Bağlamında Türkçe Söz Dizimi. *Electronic Turkish Studies*, 10(16), 355-370.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Dönmez, Ö. D. (2020). Sözdizimsel Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Nevî'nin Üç Gazeli Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 105-122.
- Dönmez, Ö. D. (2021). Söz Dizimsel Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Nâbî'nin Gelür Gider Redifli Gazeli Üzerine Bir Okuma Denemesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(3), 640-658.
- Dilçin, C. (2008). Stilistik Açından "Öncelemeler" ve Fuzulî'nin Şiirlerinde "Yüklem Öncelemesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 41-94.
- Doğan, M. N. (1996). Fuzûlî'nin Poetikası. *İlmi Araştırmalar*, (2), 47-72.
- Ergül, H. (2002). Ötekinin Söylemi ya da Öznenin Lacancı Algılanışında Dil. *Kültür ve İletişim*, 5(10), 10-34.
- Fakiroğlu, O.T. (2024). Language Use: A Study on the Differences Between Scientific Texts, Non-Scientific Texts and Oral Expression. *International Journal of Language and Education Research*, 6(1), 96-111.
- Gökdayı, H. (2010). Türkiye Türkçesinde Öbekler. *Turkish Studies*, 5(3), 1297-1319.
- Güler, Z. (2011). Fuzûlî'nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzûlî). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 85-106.
- Gürkan, D. Ö. (2023). Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramına Göre Cümle Kurucuların İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2126-2135.
- Karaduman, R. (2021). Nefs, Akıl Ve Gönül Kavramlarını İd, Ego, Süpereo Bağlamında Okuma Denemesi: Fuzûlî Divanı Örneği. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 4(2), 312-328.
- Karaköse, S. (2004). Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye. *İlmî Araştırmalar*, (18), 45-59.
- Mengi, M. (2001). Divan Şiirinde Teda'idten Tenevvü'e ya da Çağrışımından Çeşitlemeye. *İlmi Araştırmalar*, (11), 75-88.
- Saussure, F. (1985). Genel Dilbilim Dersleri. Çev.: Berke Vardar. Birey ve Toplum Yayınları.
- Tökel, D. A. (2007). Divan Şiiri'ne Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak. *Electronic Turkish Studies*, 2(3), 535-555.
- Yılmaz, K. (2022). Türkçenin Söz Dizimi Matematiği. *Dil Araştırmaları*, 16(30), 157-167.

Dilbilim Dergisi

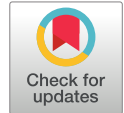
The Journal of Linguistics

Article de recherche | Research Article

 Open Access

Les Représentations des Usages Plurilingues des Kurdophones et Leurs Approches au Plurilinguisme

Representations of Plurilingual Usages of Kurdish Speakers and Their Approaches Regarding Plurilingualism

Yusuf Mertcan Altınsoy¹ ¹ Galatasaray Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, İstanbul, Türkiye

Resume

De l'Asie centrale jusqu'à l'Anatolie, le contact des langues iraniennes et turciques couvre une zone géographique assez large ; le contact entre le kurde et le turc se situe à l'extrême ouest de ce continuum. Istanbul constitue un contexte spécifique pour les kurdophones où les pratiques langagières et les usages mixtes se complexifient. Avec plusieurs millions de locuteurs, ce groupe contribue au paysage plurilingue de la ville. L'objectif de cet article est d'ouvrir des perspectives sur l'appréhension du contact chez les kurdophones bi/plurilingues à Istanbul. Pour ce faire, une double approche est retenue dans les analyses portées sur les discours concernant la conception du plurilinguisme et l'hétérogénéité linguistique. Afin de récolter ces données, une enquête de recherche sur terrain a été menée pendant plus d'un an. Les données sont constituées à partir des entretiens faits face à face, parfois avec une seule personne, parfois en groupe. Il s'agit des entretiens qui ont souvent pris une forme de discussion grâce aux questions ouvertes. Suivant la nature et le contenu des données récoltées, une démarche ethnographique a été tenue dans les interprétations et les analyses des discours sur le plurilinguisme et les usages plurilingues ; l'objectif était donc de faire parler les données selon différents concepts théoriques du domaine de la sociolinguistique. Ainsi, les analyses tiennent compte de l'interaction entre les idéologies linguistiques et l'évaluation (*les discours épilinguistiques*) des usages issus de ressources plurilingues. Dans la conclusion, nous examinerons les perceptions des mélanges codiques particulièrement dans le domaine verbal, la diversité des approches reflétées dans les différentes langues et la manière dont les locuteurs plurilingues kurdophones ont développé divers discours sur leur plurilinguisme, en tenant compte du contexte sociopolitique et historique.

Abstract

From Central Asia to Anatolia, contact between the Iranian and Turkic languages covers a large geographical area; contact between the Kurdish and Turkish languages is at the western end of this continuum. Istanbul constitutes a special context where Kurdish speakers' language practices and language mixtures are becoming increasingly complex. With several million speakers, this group stands out as an important element in the city's multilingualism. The paper demonstrated some new perspectives for understanding the communication among bi/plurilingual Kurdish speakers in Istanbul. In this study, a two-pronged approach is adopted to establish the analysis of the discourses on multilingualism and heterogeneous language usages. Field research was conducted over a period of more than a year to collect the data presented in this study. The data are based on face-to-face interviews, some realized with a single person and others in groups. Through the use of open-ended questions, the interviews often took the form of casual conversation, allowing for more in-depth discourse and usage patterns to be collected. Depending on the nature and the content of the interviews, an ethnographic approach was adopted to interpret and analyze the discourses developed about multilingualism and multilingual usages, and the goal was to make the data speak for itself, in the light of the sociolinguistic concepts adopted. Thus, the analysis considers the interaction

“ Citation: Altınsoy, Y. M. (2025). Representations of Plurilingual Usages of Kurdish Speakers and Their Approaches Regarding Plurilingualism. *Dilbilim Dergisi–The Journal of Linguistics*, (44), 14–27. <https://doi.org/10.26650/jol.2025.1630103>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Altınsoy, Y. M.

✉ Corresponding author: Yusuf Mertcan Altınsoy yaltinsoy@gsu.edu.tr

between language ideologies and the evaluation of plurilingual usages (epilinguistic discourse). In the concluding section, the perceptions of language mixtures especially as realized in verbs, the diversity of different approaches reflected in different languages, and how the plurilingual Kurdish-speakers have developed various discourses about their plurilingualism, considering the sociopolitical and historical context, will be discussed.

Mots clés

Représentations sociolinguistiques • Plurilinguisme • Usages plurilingues • Idéologies linguistiques • Discours épilinguistique • Kurdophone

Keywords

Sociolinguistic representations • Plurilingualism • Plurilingual usages • Linguistic ideologies • Epilinguistic discourse • Kurdish speakers

Author Note

Cet article est issu de la thèse de doctorat de Yusuf Mertcan Altınsoy, intitulé « Les pratiques langagières et les usages bi/ plurilingues des kurdophones à Istanbul ». Cette thèse a été préparée au sein de l'Université de Rouen sous la direction de Salih Akın, soutenue le 6 décembre 2021 à Rouen, et dont l'équivalence a été obtenue auprès d'ÜAK le 26 mai 2023. Elle est accessible en ligne, sur ce lien : <https://theses.hal.science/tel-03611955>.

Extended Summary

Introduction

Language contact, as described by Thomason (2001), “is the norm, not the exception” for all languages; many linguistic contact cases show a variety of specific sociopolitical, hence sociolinguistic settings. The contact between Kurdish and Turkish is one of them that also presents a more context-bound phenomenon in the largest city of the country, Istanbul. This language contact is placed at the westernmost end of the contact continuum between the Iranian and Turkic languages. Language contact has been investigated in two facades: one of them consists of a typological approach (which studies contact induced grammatical changes), and the other one, of a sociolinguistic approach (which studies plurilingualism in different scales by using the theoretical concepts developed in the literature). In this paper, our aim is to demonstrate some examples of borrowing, code-switching and code-mixing (as described in Cacoullos & Travis, 2021; Matras, 2011; Muysken, 2000; Thomason, 2001) in a typological/functionalist way, and to show, almost at the same time, the discourse developed by plurilingual Kurdish-speakers of Istanbul, analyzed in light of concepts such as epilinguistics (Canut, 1998 & 2000); language ideologies (Gal & Irvine, 2000; Silverstein, 1979). The principal research axis can be described as a better understanding of the sociolinguistic representations of the plurilingual usages induced by the contact case presented above. Therefore, speakers’ discourses are the main resource for the analysis; to obtain this interpretation, a two-pronged approach is privileged. Language mixing and alternating seem to have important significations for the speakers, so the conception of the language heterogeneity considering established and non-established borrowings from Turkish in speakers’ plurilingual usages present considerable phenomenon in their own discourse, reflecting different language ideologies within the group.

Method

From a methodological standpoint, a qualitative approach is particularly adopted; moreover, it incorporates ethnographic notions developed in other fields of the human and social sciences. These concepts have become increasingly important in recent studies of sociolinguistics since the 2010s, given the increase in mobility (linked to globalization) and migration (Blommaert & Rampton, 2011). Hence, the main goal here is to make the data speak for themselves: speakers are the social actors seen in a dynamic of language practices; their linguistic usages and discourses on languages and utterances evaluate, negotiate and transform sociolinguistic reality. According to this methodological approach, giving voice to the data was conceived as the essential element of this research to provide a better apprehension of this specific case of plurilingualism. In this way, we can imagine this sociolinguistic study of language contact as one of many to which we can compare it and thus arrive at interpretations and better management of plurilingualism in the world. For this reason, it seems more appropriate in the context of this article to set out the uses and discourses of the speakers, and then to present a part of the analysis based on both theoretical concepts and the data collected. In order to apply this methodological objective, which seems relevant to have a better description of the phenomenon presented above, semi-open-ended questions were asked to speakers in face-to-face interviews. These interviews often took the form of a natural discussion on the representation of plurilingualism and plurilingual usages, induced by the contact between Kurdish and Turkish.

Main Results

As a result, speakers have mixed representations of mixed usages, which are predominant in many plurilingual

Kurdish speakers' everyday speech. These mixed reviews demonstrate an epilinguistic tension within the group. Therefore, a variety of language ideologies can be identified: some speakers are more open to heterogeneous language usages, while others appear to be more tenacious in their discourse regarding the transmission of a homogeneous, purified, and well-preserved language, which might be considered a highly imagined entity in contrast to the reality of languages that cannot be excluded from the impact of language contact. Additionally, the mixed discourses of the speakers also show the representation of foreign languages compared to Turkish, which could thus be interpreted as their own language. This point also demonstrates the issue of determining language boundaries in such a complex sociohistorical language contact case, but in the context of this article, that point will not be developed here. Lastly, the discussion in this study aims to provide a new understanding of the representations of plurilingual Kurdish speakers about their own mixed usages, induced by contact between these two languages, in the context of Istanbul.

Introduction

Cet article est issu d'une thèse de doctorat menée en sociolinguistique dont l'un des axes principaux est de mieux appréhender la représentation des usages plurilingues des locuteurs-mêmes d'une langue, telle que le kurde. Il s'est avéré intéressant de mener une étude sur cette langue car ses locuteurs sont souvent plurilingues suivant le contexte sociopolitique. De cette façon, il était possible d'analyser leurs discours épilinguistiques¹ sur les énoncés contenant l'emploi de plusieurs langues, ainsi que les approches développées au sujet du plurilinguisme par les mêmes locuteurs². Ainsi, une partie importante de la thèse a été consacrée à l'analyse et à la classification des idéologies linguistiques qui s'avèrent assez complexes dans une telle situation sociolinguistique.

Du côté méthodologique, c'est une recherche qui s'appuie particulièrement sur une approche qualitative ; elle intègre des notions ethnographiques développées dans d'autres domaines des sciences humaines et sociales. Celles-ci trouvent de plus en plus de place dans les études récemment menées en sociolinguistique depuis les années 2010, compte tenu de l'augmentation de la mobilité en lien avec la globalisation, et des migrations. En se focalisant sur le plurilinguisme des locuteurs en tant que des acteurs sociaux qui se trouvent dans une dynamique de pratiques langagières, leurs usages linguistiques et leurs discours tenus sur les langues et les énoncés évaluent, négocient et transforment la réalité sociolinguistique. Selon cette approche méthodologique, le fait de laisser la parole aux données, c'est-à-dire aux discours des locuteurs, a été conçu comme l'élément essentiel de cette recherche pour fournir une meilleure appréhension de ce cas spécifique de plurilinguisme. L'article présente d'abord les usages et les discours des locuteurs, puis une partie de l'analyse porte ces derniers en s'appuyant à la fois sur des concepts théoriques et sur les données récoltées. L'intérêt de cette étude pourrait être d'arriver à une meilleure gestion du plurilinguisme.

Ainsi, en premier lieu, quelques explications de mobilisation des phénomènes de contact seront évoquées, suivi par l'illustration de ce type de phénomènes en s'appuyant sur les données récoltées lors de l'enquête de terrain. Ensuite seront abordés les concepts théoriques et l'analyse des données concernant les représentations des usages plurilingues et les approches au plurilinguisme des locuteurs. En tant que recherche en sociolinguistique, à l'échelle micro, cette thèse s'intéresse particulièrement à la signification et à l'évaluation par les locuteurs-mêmes des usages plurilingues avec pour objectif d'arriver à des typologies

¹C'est un type de discours des locuteurs, portant sur les productions verbales de soi-même ou d'autrui ; la définition de la notion est développée dans la section 3.1 ci-dessous.

²Puisqu'il s'agit d'un article issu d'une thèse de doctorat, la démarche méthodologique portée n'est pas explicitée en détail. Pour donner un aperçu, une enquête de recherche sur le terrain a été menée entre les années 2018 et 2020, majoritairement à Istanbul avec 40 locuteurs ; ces données sont constituées d'énoncés et de discours des locuteurs notés lors des entretiens. De plus, les données présentées avec un nom de ville sont issues de la base de données accessible en ligne, sur ce lien : <https://kurdish.humanities.manchester.ac.uk/>. Plus de détails sur l'enquête et le profil des locuteurs (leurs villes d'origine, le parcours personnel de l'apprentissage du kurde, le temps passé à Istanbul) se trouvent dans la thèse mentionnée ci-dessus ; parmi 40 enquêtés, il y a 28 hommes et 12 femmes entre 20 et 65 ans.

de discours bien diversifiés, observés sur le terrain, grâce à des données qualitatives. Il faut enfin noter que ces représentations et ces approches du plurilinguisme sont accompagnées de discours assez complexes concernant la politique linguistique familiale, la transmission intergénérationnelle des langues, la loyauté linguistique, l'insécurité linguistique et d'autres sujets au cœur de cette problématique.

Les usages bi/ plurilingues observés dans les énoncés des locuteurs

Les locuteurs plurilingues sont capables d'utiliser les éléments de plusieurs langues simultanément dans différents types d'interaction, à la différence de ceux qui se présentent comme monolingues. Notamment, lors des interactions au sein du groupe, sachant qu'ils pratiquent les mêmes langues que leurs interlocuteurs, ils peuvent s'adapter aux conversations endolingues/plurilingues (De Pietro, 1988 : 72) en fonction de la situation de communication, du sujet, ou de toute autre composante exigeant une certaine négociation afin de déterminer l'emploi d'une langue ou d'une autre qui constitue leur répertoire plurilingue. Ainsi, ils mobilisent des connaissances linguistiques et sociolinguistiques suivant la situation de communication. Cette situation peut motiver des usages mixtes issus du contact comme l'alternance, le mélange, l'emprunt, l'interférence, et d'autres encore.

Dans une perspective qui cherche à établir une explication cognitive aux phénomènes de contact de langues et en rapport avec les nouvelles appréhensions de la notion de *frontière linguistique* en sociolinguistique, les productions des plurilingues sont de plus en plus considérées comme un ensemble de structures fusionnées, composées de différentes langues. Bien qu'il existe des contraintes sociolinguistiques, les locuteurs peuvent produire des énoncés qui apparaissent comme inconscients au niveau du choix de la structure (lexicale ou grammaticale). Ce phénomène est typique du discours plurilingue lorsque les locuteurs finissent par atteindre un état de non-différenciation des systèmes linguistiques au lieu d'effectuer un procédé analytique de bien choisir la structure appropriée selon le contexte (Matras, 2011 : 227-228). L'emprunt, l'interférence et les autres mécanismes utilisés par les plurilingues signalent ainsi la poursuite de la réalisation de communication qui est l'objectif fondamental de la langue.

La définition des alternances et des mélanges codiques, de l'emprunt et de l'insertion constitue un grand champ de recherche théorique du domaine de contact de langues³. Dans le cadre de l'article, il serait préférable de ne pas entrer dans les détails comme la différence entre l'alternance et le mélange codique, ni ceux qui concernent la distinction évoquée dans la littérature entre le mélange codique et les emprunts spontanés cf. Cacoullos & Travis (2021 : 258) ; Wohlgemuth (2009 : 53). Cela me paraît plus pertinent pour cet article de souligner le rapport entre ces usages plurilingues et la représentation de ceux-ci dans les discours épilinguistiques ; la représentation étant façonnée par les approches au plurilinguisme issues des idéologies linguistiques des locuteurs.

Les usages plurilingues au niveau lexical

Certains usages plus marquants, extraits du corpus de la thèse, seront présentés ci-dessous afin d'exposer dans le cadre de cette analyse sur quoi les locuteurs tiennent des discours considérables.

Ex.1 : [Lorîn - discours libre]

« xwe ra sandwichekî stand, çûme merkezê, [...] xwe ra çay û şeker stand »

« je me suis acheté un sandwich, je suis allée au centre (ville), je me suis acheté du thé et du sucre »

³Cf. Notamment Thomason & Kaufmann (1988), Muysken (2001), les ouvrages de Myers-Scotton, de Matras, de Johanson, et autres.

Ex.2 : [Zeliha] « li vê- li vê- dağê blînt heyê »
« il y a des hautes montagnes là-bas »

Comme il est possible d'observer dans les deux premiers exemples, les mélanges lexicaux faits au turc peuvent consister en des mots de la vie quotidienne ; en revanche, le vocabulaire spécifique à divers sujets dans des domaines particuliers comme l'art, la politique, la justice et le sport peut également provoquer la mobilisation du répertoire plurilingue, comme on constate dans les exemples 3 et 4 :

Ex.3 : [K-074 Doğubeyazıt - discours libre] « yek lîse bîrê yek altî yê şeşa / orta oqul şeş dixûne, le usa ne diha »

« [...] un, en première année du lycée, et un en sixième / elle est en sixième du secondaire / c'est comme ça maintenant »

Ex.4 : [Agir] « bîst çar heb- dilekçe amade kir »
« nous avons préparé vingt-quatre requêtes »

Il faut par ailleurs noter que l'origine de ces mélanges est particulièrement évaluée par certains locuteurs qui font preuve ainsi d'une rationalisation afin d'intégrer ces mots dans le lexique kurde. Ils tiennent donc un discours homogénéisant par rapport à l'usage du turc bien qu'ils soient au courant que ceux-ci n'appartiennent pas au lexique du kurde. L'affirmation rajoutée à la fin de l'énoncé suivant illustre bien ce point :

Ex.5 : [Ömer] « her dostê- tiştîk tev li kesaniyatî kir / dost kûrtçedîr »
« chaque dost a rajouté quelque chose à ta personnalité / dost c'est du kurde »

Les usages plurilingues au niveau de la construction à verbe support

Il s'avère intéressant de traiter ce type de construction car elle demeure bien marquée chez les locuteurs qui font des références directes dans leurs discours épilinguistiques. Wohlgemuth souligne le fait que les verbes sont empruntés comme des noms ou des non-verbes, et que généralement ils sont intrinsèquement plus résistants à l'emprunt que les autres parties du discours » ; il distingue par ailleurs un emprunt verbal « établi à la fois dans la langue réceptrice et la langue donneuse », d'un emprunt verbal plutôt spontané qui se présente comme une insertion lexicale, donc utilisé lors des échanges entre les locuteurs plurilingues en mêmes langues (Wohlgemuth, 2009 : 17-18 ; 67).

Ex.6 : [Lorîn] « şanzdeh heb qûlîlk- ekmîş kir »
« seize fleur- j'ai planté »

Ex.7 : [Rizgar - discours libre] « valla tirkî me karışmış kir- »
« wallah nous avons mélangé le turc »

Ex.8 : [K-075 Karakoçan - discours libre]
« ama ti vî basqiya, îster îstemez, çiqasî jî sebî bî jî hanî ser xu da hîsetmîş tikî yanî [...] en azinda ji bo ayla xu bêm tam îşlemîş nekiriye »

« mais même en tant qu'enfant, tu ressens la pression sur toi, bien que tu l'apprécie ou pas [...] au moins pour ma famille, je dirais que cela n'a pas marché »

Les emprunts sont, il semble que cette construction à verbe support, composée du suffixe « *miş* » du turc et du verbe « *kirin* » du kurde, se montre assez prolifique pour intégrer le lexique verbal emprunté au turc dans la langue kurde. C'est pour cela que nous mettons en avant une certaine perte de poids sémantique du suffixe « *miş* ». Ce dernier n'exprime pas seulement le temps du passé en turc mais aussi l'évidentialité, donc le fait qu'on a *entendu* la réalisation de telle ou telle action. Or, dans les énoncés ci-dessus, il apparaît que les locuteurs ne se réfèrent pas à ce sens du suffixe.

Quant à la représentation de cet usage, les locuteurs portent en général un regard négatif concernant cette construction à verbe support. Il est bien typique des locuteurs rencontrés de condamner cet usage bien qu'ils l'utilisent, comme il sera présenté dans les parties suivantes de cet article. En plus de cela, les locuteurs tiennent des discours divers sur les alternances codiques en rapport avec le sujet de conversation. En expliquant leurs points de vue ils s'approchent soit d'une conception monolingue ou plurilingue de la langue.

Analyse des discours épilinguistiques des locuteurs

La section précédente a été consacrée à l'illustration et à l'explication de la mobilisation du répertoire plurilingue chez les locuteurs participants à notre enquête de terrain. Il paraît nécessaire de souligner qu'une analyse dans cette perspective de typologie de contact de langues se présente très essentielle afin de mieux appréhender le fonctionnement cognitif et linguistique du plurilinguisme. Même si les locuteurs semblent effectuer des phénomènes de contact en négligeant à un certain degré la frontière entre les langues, ils portent également des discours évaluatifs sur leurs propres discours plurilingues. Les discours épilinguistiques tout comme les hésitations, les évaluations instantanées lors de la production d'un énoncé porteront des éléments d'explication de ces ressources (plutôt) sémiotiques. Ce faisant, les locuteurs exposent également leurs approches de l'hétérogénéité linguistique, ainsi que du plurilinguisme.

Le discours épilinguistique

Par discours épilinguistique, on entend « les évaluations subjectives sur les lectures n'impliquant aucun savoir linguistique spécifique » ; et par la production épilinguistique, on comprend « les discours évaluateurs spontanés des locuteurs » ainsi que les discours des grammairiens et des linguistes impliquant une « objectivisation par rapport à la langue » (Canut, 1998 : 70). L'objet d'un discours épilinguistique par un locuteur peut porter sur sa propre langue ou bien sur la langue de l'autre (ou l'accent, la façon de parler, etc.) ; le commentaire peut être fait lors de l'interaction, en présence d'autrui, ou bien à un moment différé (Canut, 1998 : 78). Les discours épilinguistiques expliquent la manière dont la langue est évaluée et permettent d'identifier la perception des usages mixtes, de l'accent, des interférences à différents niveaux.

Lorsque les locuteurs jugent leurs propres énoncés comme « mal formés » ou « incorrects », ces évaluations sont jugées encore importantes dans l'étude qui souhaite relier ces affirmations issues des différentes approches et conceptions portées sur le bi/plurilinguisme et l'hétérogénéité des usages. Ces pratiques peuvent concerner les usages du kurde, du turc ou plurilingues issus du contact. En plus de ceux-ci, une distinction est possible entre plusieurs discours épilinguistiques portés, à proprement parler, sur les deux langues. L'auto-évaluation des compétences se profile comme une action étroitement liée au bi/plurilinguisme à l'échelle individuelle⁴. Elle concerne principalement les compétences en kurde, notamment

⁴Cf. le chapitre intitulé « Bilinguisme et Plurilinguisme » de Py & Gajo, dans le livre *Sociolinguistique du contact*, (eds.) Simonin & Wharton, 2013, ENS Éditions.

à l'égard de l'emploi des usages mixtes et aussi l'accent en turc. Il est également intéressant de distinguer les locuteurs qui l'expriment dans les deux langues, et de comparer leurs perceptions et leurs usages mixtes. Dans le cadre de cet article, le choix des données s'est limité aux discours épilinguistiques faits sur autrui, en rapport direct avec les usages plurilingues.

Les discours épilinguistiques des locuteurs sur autrui, concernant les usages plurilingues

Les locuteurs établissent une relation forte entre les usages mixtes avec le turc et le déclin (et la perte) de leur langue.

Ex.9 : « [qu'est-ce que vous pensez des usages mixtes avec le turc et de ceux qui en font ?]⁵

Serdal : ça ne me plaît pas du tout

Hogir : moi ça me dégoute

Ronî : c'est la chose qui attire- qui attire plus d'attention / si vous parliez kurde, vous auriez certainement compris / ça sonne tellement faux » (Serdal, Hogir et Ronî)

La perception négative des mélanges n'est pas seulement un problème au niveau phonétique, les locuteurs déclarent se sentir mal à l'aise au sujet de ces usages en rapport avec la représentation qu'ils se font du turc. Cette représentation est issue de l'histoire et des conditions qui définissent les dynamiques du contact. Ils développent une attitude négative à propos du plurilinguisme et la pureté du kurde, le fait de le parler correctement, sans recours au répertoire plurilingue, en particulier, sans recours au turc, sont perçus comme des moyens de résistance face au déclin de son usage.

Ex.10 : « Canan : ne pas parler un 'bon' kurde suscite parfois une critique qui dépasse les limites / il y a un point de vue qui avance qu'il faut purifier le kurde du turc, des autres langues, qu'il faut le parler correctement et cette critique est issue de ce point de vue / qui fait cette critique / un professeur ou un chercheur qui viennent ici [à la librairie où les locutrices travaillaient] va directement vers les livres en kurde et quand ils posent une question, ils attendent une réponse dans un kurde correct / chacun a une idée, je comprends mais chaque personne a une histoire personnelle / ils veulent que tout un peuple soit[/parle] comme eux / je veux dire, ce sont des personnes qui sont compétentes concernant les questions de la langue mais chacun a un arrière-plan / tout le monde n'utilise[/ne parle] pas cette langue de la même façon » (Canan)

Le discours de Canan implique une autre idéologie linguistique qui met en valeur la variation en langue ; elle sous-entend également une attitude positive (au moins une attitude d'acquiescement) envers les usages mixtes et l'emploi des ressources plurilingues. On peut ainsi le considérer dans une approche qui se distancie de la notion de norme, plus précisément de l'emploi absolu du kurde standardisé.

Un autre discours épilinguistique s'avère intéressant car le locuteur donne l'exemple de réutilisation du lexique verbal du kurde dans une construction à verbe support. Il l'a sûrement entendu dans son entourage et cet exemple illustre bien à la fois l'emploi fréquent de cette structure et la représentation négative qu'elle suscite auprès des locuteurs :

Ex.11 : « [...] insérer du turc facilite la communication intergénérationnelle / mais au niveau de l'assimilation, la familiarité avec le kurde à la maison est importante, si les parents permettent la

⁵Noter que les parties entre crochets sont soit les questions posées lors de l'entretien, soit les explications de l'auteur.

pratique du kurde / la génération après les années 1990 parlent plus le kurde, notre génération, [l'usage du] kurde est dominant / quand les aînés nous rendaient visite, les voisins- la génération après 2000 c'est plus le turc / mais c'est valable pour l'ouest, ce n'est pas comme ça en campagne / [plus tard dans l'entretien, il donne un exemple d'usages mixtes avec le turc] par exemple 'tirs' [« peur »] c'est un mot emprunté par le turc au kurde, 'tirmsak' [« avoir peur »] / le kurdophone réemprunte ce mot et dit 'tirmsîş kir' » (Serhad)

Il s'agit donc d'un mot originellement emprunté au kurde, et qui est ensuite réemprunté au turc en kurde dans une autre forme (verbale), or le verbe *tirsîn* (« avoir peur ») fait toujours partie du lexique de cette langue. Selon le locuteur, ces usages sont en fort lien avec le manque d'apprentissage et de connaissance du kurde par cette catégorie de locuteurs. Dans une autre perspective, cet exemple illustre la productivité de cette stratégie (la construction à verbe support⁶) de l'emprunt lexical en kurde. Il est notable que le locuteur relève un côté pratique des mélanges avec le turc facilitant la communication entre les générations. Cela souligne également qu'une approche plurilingue peut être tenue par les locuteurs en y voyant un certain avantage communicatif entre les locuteurs dont le répertoire linguistique se diversifie. D'ailleurs, un autre locuteur, Adar, donne un exemple de mélange similaire à celui de Serhad : *yapmış dikim*. Dans cet exemple, le verbe emprunté au turc *yapmak* signifie « faire » tout comme le verbe support *kirin* du kurde qui veut dire « faire » ; *yapmış dikim* signifie tout simplement « faire » mais constitué des deux « faire ». Le locuteur donne cet exemple notable afin de souligner un recours courant au turc chez les kurdophones ; selon lui, ce sont les jeunes générations qui produisent ce type d'énoncés en raison d'un manque de connaissance du vocabulaire en kurde. Quant à lui, il déclare qu'il n'utilise pas de telles constructions (*-miş kirin*) tout en admettant qu'il lui arrive de faire des insertions au niveau lexical. Ainsi, les locuteurs semblent perpétuellement évaluer les mélanges faits dans la communauté plurilingue, et aussi leurs propres usages par rapport à ceux-ci.

En cherchant un ou plusieurs critères pour pouvoir classer ce type d'usage qu'ils observent au sein des kurdophones plurilingues, certains locuteurs arrivent à la conclusion qu'en effet, aucun facteur n'explique complètement ce phénomène. Ainsi, ils affirment que les usages plurilingues sont de plus en plus répandus et qu'ils correspondent certainement à un marqueur considérable, comme dans l'exemple ci-dessous (Ex. 12). En s'appuyant sur le discours des locuteurs, la représentation négative de ce type d'usage dépasse tous les critères préétablis (voire les préjugés) et la façon de parler des locuteurs joue le rôle le plus important dans la production du discours évaluatif :

Ex.12 : « [comment tu trouves les usages mixtes ? quel est ton sentiment sur ceux qui en font ?] après avoir fait des études en langue kurde, ces usages me paraissent de plus en plus drôles / c'est drôle mais tragique en fait / surtout que les vieux en font aussi, ils en utilisent sans se rendre compte / [mais il y a souvent un discours qui affirme que le parler des vieux est plus authentique, que c'est plus la langue du village / donc selon toi, à quel point est-ce que c'est vrai ?] les femmes, le kurde des vieilles femmes- parce que nos hommes les ont appris [les usages mixtes] en ville [...] par exemple mon père, il allait en ville, à Bismil, à la préfecture, à la poste, il s'est mis au contact avec cette langue là-bas / les vieilles femmes n'y sont jamais allées / je me souviens de ma grand-mère, comme elles ne quittaient pas le village, elles avaient un kurde très pur, très clair / [c'est toujours pareil pour les vieilles femmes ?] oui, mais nos mères- par exemple avec la télévision, leur kurde est un peu altéré / nous on est la dernière génération dont les mères ne parlent pas turc / les parents des générations suivantes parlent très bien le turc [...] ça dépend de la personne / parfois je rencontre des amis qui viennent de

⁶Cf. Section 2.2.

Diyarbakır, d'Istanbul, je ne parle pas le kurde qu'ils parlent or j'ai fait une licence sur ça / ils parlent tellement bien, avec des expressions et tout, et sans prétendre, très naturel, très couramment / moi quand j'en emploie, j'y réfléchis avant / j'ai connu beaucoup de gens avec un tel kurde qui viennent de ces villes / mais il y a un autre groupe qui parlent le turc partout, à l'école, entre amis, ils parlent kurde seulement en famille et c'est eux qui ont un mauvais kurde » (Ciwan)

Dans cet extrait, le locuteur manifeste ses évaluations sur les pratiques linguistiques des femmes de différentes générations. Selon lui, avec l'introduction de nouvelles technologies de communication, par exemple la télévision, la langue utilisée en famille subit la pénétration progressive des usages mixtes. Le locuteur considère cette situation comme une menace pour la transmission intergénérationnelle du kurde dans la mesure où les enfants seront exposés au turc dès leur jeune âge dans le domaine familial. Étant donné qu'il met en relation directe les usages mixtes et la transmission de la langue, il est possible de constater que le point de vue concernant la mobilisation du répertoire plurilingue indique une conception monolingue, c'est-à-dire une tendance homogénéisante de la langue, largement imaginée en termes de purification et d'individuation linguistique.

Comme dans l'extrait précédent, une autre locutrice ne distingue pas non plus une catégorie précise pour désigner les kurdophones qui font plus de mélange que les autres :

Ex.13 : « tout le monde en fait, un vieux de cinquante ans en fait aussi par exemple, et je sais comment il parlait jusqu'à ce qu'il utilise ces '-mış', '-miş', je le trouve étrange, 'au moins toi tu ne le fais pas', je me dis / et les enfants, c'est en les voyant- [et tu ne trouverais pas que ce mélange ne soit pas naturel ?] non, en fait, par exemple tu ne mélangeras pas le turc avec l'anglais, non ? / [ça peut parfois m'arriver, si je parle les deux pendant un certain temps-] mais je pense que c'est plutôt psychologique [elle parle pour les kurdophones], il y a un syndrome de se coincer entre les deux / je connais des personnes qui parlent très bien les deux langues, elles ne mélangent jamais, très net, je connais des personnes qui me disent de ne pas leur parler en turc / moi aussi je ne parle turc que si cette personne ne parle pas kurde » (Haje)

Les discours épilinguistiques des locuteurs concernant les usages mixtes proposent des réflexions qui font référence aux différences socioéconomiques, éducatives, politiques et aussi géographiques, sachant que cette dernière désigne aussi une variation linguistique. C'est pourquoi l'évaluation des phénomènes de contact surtout avec le turc prend une place importante dans la dynamique des pratiques langagières. Cette dynamique à la fois expose et façonne la représentation diversifiée de ces usages puisque la conception de la langue et les idéologies linguistiques des locuteurs dépendent également d'un ensemble de convictions et de positionnements issue d'une histoire personnelle unique.

Analyse de la conception monolingue vs. plurilingue de la langue en rapport avec les idéologies linguistiques

L'association d'une langue à une culture « dotée d'une signification politique », et l'établissement « d'une communauté (nation) linguistiquement unifiée » ont été représentés comme un signe de supériorité au 19e siècle où les linguistes ont également contribué à la différenciation politique de l'Occident en reliant les langues nationales *unifiées* et *purifiées* à la revendication politique et territoriale (Gal & Irvine, 1995 : 1-2). Cette approche néglige complètement le multilinguisme et le plurilinguisme et s'appuie sur une vision de la langue rejetant le contact de langues, donc la dimension humaine et sociale de la langue. La conception nationaliste de la langue a privilégié et imposé principalement le monolinguisme. Suivant cette idéologie et

l'aménagement qui en découle, la langue en tant que notion symbolique et identitaire, fait preuve d'un dispositif important de discours sociopolitique. En Turquie, le positionnement sociolinguistique des locuteurs kurdophones s'avère important dans l'étude des comportements en rapport avec cette idéologie. Au niveau discursif, des tendances homogénéisantes et hétérogénéisantes proviennent ainsi de cette conception (ou approche) de la langue.

L'homogénéité linguistique suppose un idéal de langue selon l'idéologie monolingue tandis que l'hétérogénéité linguistique demeure une réalité intrinsèque à la notion de la langue. Ainsi, l'homogénéité et la frontière sont perpétuellement remis en question par les acteurs sociaux plurilingues. Bien que la transition entre les deux situations (issues de l'homogène et l'hétérogène) ne soit pas aisée, les locuteurs peuvent tenir des propos contradictoires, d'un côté penché vers l'unité, la norme, l'imaginaire linguistique et de l'autre, vers la valorisation et l'acceptation de la diversité, des usages hétérogènes, de *l'autre* (Canut, 2000 : 84). L'hétérogénéité linguistique désigne donc « l'écart constitutif de la langue : entre le singulier et le collectif, entre l'individuel et le social [...] Le tout homogène, la langue de la nation, langue de la communauté » ne coïncident pas avec « l'incontournable présence de l'hétérogénéité ». Le locuteur se confronte en permanence à « ce manque de l'autre », au « combat sans cesse de la non-coïncidence de son dire à lui-même et à celui de l'autre » (id. : 94). Cette dichotomie principale se montre par l'évaluation et la justification des usages, notamment lorsqu'il s'agit d'un emprunt au turc. Les pratiques *homogènes* en kurde et *hétérogènes* en termes de mixité avec le turc (ou une autre langue) remettent en question la frontière linguistique en opposition au fonctionnement du répertoire plurilingue.

Le concept des idéologies linguistiques met en avant le lien langue-culture et les processus de rationalisation et d'objectivisation. Selon Silverstein (1979 : 193), elles signifient « l'ensemble de croyances sur la langue, articulées par les utilisateurs comme une rationalisation ou une justification de la manière dont ils perçoivent la structure d'une langue et son usage ». Ainsi, les idéologies sont « imprégnées d'enjeux politiques et moraux » et elles sont « assujetties aux intérêts de la position sociale de leur porteur » (Gal & Irvine, 2000 : 35). Le processus de rationalisation peut désigner une sorte de justification en relation avec une conviction construite à partir de la représentation sociale d'un certain usage ou d'un trait grammatical. Quant au positionnement social, il peut s'appuyer sur différents intérêts moraux et politiques. Son existence peut être tacite (ou non) et comme les rationalisations/justifications, le positionnement social est également pluriel (Irvine, 2012 : 62-63). Dans l'étude menée, la pluralité des idéologies linguistiques des locuteurs a été discutée à travers leurs pratiques langagières et leurs actions sociolinguistiques en tant qu'acteurs sociaux, par exemple les discours épilinguistiques dans la mesure où les idéologies signifient une réflexivité (métadiscours) sur la langue de soi ou des autres. De plus, le concept de l'idéologie linguistique permet d'introduire « les points de vue et les intérêts en conflit, l'inégalité, les relations de pouvoir et l'action sociale » (Gal, 2021 : 131). Ainsi, les idéologies linguistiques apparaissent comme des actes transformant le réel, la représentation sociale tout comme l'usage de la langue, car « elles ne concernent pas seulement la langue mais elles promulguent un ordre social » ; c'est ainsi que l'acte de parler se transforme en une forme d'action dans la vie sociale (id. : 132).

Comme cela a été développé dans la section 3 de cet article, les discours épilinguistiques exposant les pratiques langagières qui abordent la conception de la langue et les idéologies linguistiques des locuteurs ont été récoltées lors de l'enquête de terrain de la thèse. Les données concernant le bi/plurilinguisme et ses représentations chez les locuteurs ont été choisies pour cet article.

Les discours concernant les approches du plurilinguisme

Il paraît évident qu'il y a une relation entre les approches des locuteurs envers le plurilinguisme et leurs idéologies linguistiques, façonnées conformément aux discours présents dans la communauté, à la

représentation des langues pratiquées, aux convictions personnelles, à l'intérêt socioéconomique et politique que les langues portent en fonction de leur statut sociolinguistiques. Dans cette partie, les données dévoileront ce rapport à la langue afin de mieux appréhender les pratiques langagières des locuteurs kurdophones sur le plurilinguisme.

Le premier exemple expose une approche assez ouverte concernant la pratique des différentes langues, mais celles-ci exposent une relation d'intérêt personnel et économique tout en admettant que les langues autre que la langue dominante porte une représentation négative dans la société :

Ex.14 : au sujet du kurde, bien sûr que dans les villes de l'est, c'est une obligation / pour les autres langues, par exemple j'aimerais apprendre l'espagnol mais j'apprends l'allemand parce que je travaille dans le secteur de la chimie / évidemment, pour les Kurdes, ce plurilinguisme devient plus un désavantage qu'un avantage par des [raisons] politiques / [mais t'avais dit que dans ton cercle d'amis c'est vu comme quelque chose d'intéressant] mais c'est pas comme l'espagnol, [les réactions] c'est plutôt 'ah oui', 'hmm ok', pareil pour le laz, pour l'arménien, c'est comme ça qu'on voit les langues communautaires, on regarde différemment ceux qui parlent l'allemand ou l'espagnol » (Berfîn)

Suivant le parcours personnel de l'apprentissage des langues, cette ouverture au plurilinguisme peut aussi relever une insécurité linguistique comme dans le cas suivant, où apparaît l'aspiration à une meilleure maîtrise de la langue telle que d'autres membres de la famille la pratiquent :

Ex. 15 : « [elle se compare à ses frères et sœurs] je suis la plus grande [sœur], les petits [ses frères et sœurs] parlent plus de langues, le turc, le kurde, le français, l'anglais, l'allemand / ils les parlent très bien / quand je me compare à eux, non, parce que je trouve beaucoup de défiance en moi, c'est lié à ma situation personnelle, j'étais un peu seule quand on est arrivés en France, eux ils ont développé les langues entre eux, de façon plus européenne, dans la culture européenne, les chansons, les musiques, moi c'était kurde, kurde, c'est pour ça que ça n'a pas beaucoup développé » (Lorîn⁷)

Le cas de la locutrice ci-dessus met en évidence le fait que les locuteurs peuvent mettre en question leurs pratiques plurilingues en se comparant aux autres, souvent les personnes qui font partie de leur cercle familial ou amical. Cette comparaison est susceptible d'exposer une hiérarchisation des langues composant le répertoire plurilingue, comme dans l'exemple 15 qui souligne le prestige culturel des langues européennes. L'approche du plurilinguisme peut se montrer de manière hétérogène, i.e. en classifiant les langues individuellement selon leur représentation conçue par les idéologies linguistiques. Il faut enfin noter que l'idéologie linguistique de cette locutrice, donc l'ensemble de ses convictions concernant les langues, est fortement influencée par l'immigration de sa famille en France.

D'autres locuteurs indiquent également une conception de l'approche au plurilinguisme en s'appuyant sur leur propre vécu dans différents pays :

Ex. 16 : « je vis [le plurilinguisme] comme une réalité sociale / dans la même journée, je parle en kurde avec un membre de ma famille lorsque je continue à parler en turc avec un collègue / c'était pareil quand je vivais en France / c'est une réalité, je parle plusieurs langue dans ma vie [quotidienne] / je suis contente d'être plurilingue, le voyage sémantique des mêmes mots dans différentes langues / réfléchir à leurs similarités et différences, c'est amusant pour moi / [...] plusieurs amis m'ont dit qu'ils

⁷ Locutrice née à et ayant vécu à Istanbul, immigrée en France avec sa famille à l'âge de 10 ans.

me trouvent plus à l'aise quand je m'exprime en français, au niveau de la prononciation, et percevoir les différents sons, il y a des avantages à être plurilingue, par exemple je connais un peu l'arabe, et encore plus le persan [...] » (Gulê)

La locutrice apprécie le plurilinguisme en tant qu'une réalité sociale et une richesse individuelle. Cela peut être en lien avec l'intérêt qu'elle porte sur l'apprentissage des langues, mais il est notable qu'elle ait appris des langues étrangères bien valorisées comme le français ou l'arabe ou encore le persan. Par ailleurs, son regard positif envers le plurilinguisme peut être également en lien avec la sécurité linguistique qu'elle exprime au niveau de l'alternance aisément pratiquée entre les langues dans la vie quotidienne.

Dans le cadre de cet article, nous remarquons encore une fois que la plupart des locuteurs évaluent séparément leurs compétences et attitudes concernant les langues lors de l'auto-évaluation de leurs bi/plurilinguismes. Cela fait référence à une approche décrite dans la littérature concernant ce phénomène de contact de langues : « [...] les représentations linguistiques portent davantage sur les langues prises individuellement que sur le bilinguisme en tant que tel. En effet, on développe toutes sortes de discours sociaux [sur les langues] mais on peine à se représenter le bilinguisme comme objet de réflexion [...] Très souvent, on projette un point de vue monolingue sur le bilinguisme [...] la connaissance en langues étant perçue en général comme l'indicateur principal du bilinguisme » (Py & Gajo, 2013 : 83-84). De manière comparable, les locuteurs participant à notre recherche n'évaluent pas le fonctionnement de leur répertoire bi/plurilingue, ni mélanges ou alternances⁸, mais ils font des affirmations sur leurs compétences en différentes langues, séparément. Cela montre la difficulté de s'approprier une conception multilingue de la langue. Et cette difficulté provient de l'idéologie linguistique – nourrie par les discours antécédents sur les faits sociopolitiques et sociolinguistiques – issue d'une perspective ethnonationaliste du monde qui motive la délimitation et la mise en œuvre des frontières linguistiques alors qu'il s'agit d'une situation de contact.

Dans la thèse soutenue en décembre 2021, quelques conclusions ont été tirées concernant les points relevés dans le cadre de cet article. En premier lieu, la majorité des locuteurs participant à notre enquête de recherche, semblent manifester une conception monolingue de la *langue* (sauf quelques exceptions, par exemple Gulê, cité ci-dessus). Cela apparaît comme une réaction à l'idéologie linguistique dominante qui vise une homogénéisation linguistique. Cette idéologie se reflète dans le discours des locuteurs qui rejettent (voire condamnent) les phénomènes issus du contact avec le turc. En outre, la représentation négative des usages mixtes en kurde, comme il a été montré dans la section précédente de cet article, demeure la manifestation principale d'une telle conception ; cependant, il faut tenir compte de la signification assez négative du contact avec le turc étant donné que la représentation négative de cette langue influence fortement la perception de son emploi. On peut noter que la (re)construction de la signification du plurilinguisme en rapport avec le turc se fait en s'appuyant sur ce conflit. Les locuteurs semblent avoir une conception de la langue profondément rattachée à l'identité ethnolinguistique et à la loyauté linguistique, notamment sur les mélanges et les alternances codiques, même s'ils peuvent manifester une certaine appréciation sur la notion du plurilinguisme elle-même.

Conclusion

Dans cet article issu de la thèse de doctorat, l'objectif était de relever certains points portant sur l'analyse des discours épilinguistiques et des idéologies linguistiques concernant les usages plurilingues et la conception du plurilinguisme des kurdophones habitant ou ayant habité à Istanbul⁹. Il semble que

⁸Les exemples de la section 3 montrent que l'évaluation des usages plurilingues se négocie entre les tendances homogénéisantes et hétérogénéisantes.

⁹Cf. La note de bas de page n°3 de l'introduction de cet article.

les usages plurilingues, particulièrement au niveau de la construction à verbe support qui touche aussi le niveau lexical, peut entraîner des discours épilinguistiques négatifs chez les locuteurs. En revanche, la classification des locuteurs qui en font demeure assez floue ; les propos des locuteurs montrent qu'il n'y a pas de critère net, mais cet usage est plutôt contesté. Et cela souligne un point de tension épilinguistique important chez les locuteurs kurdophones plurilingues. Il existe de plus un certain rapport avec leurs appréhensions du plurilinguisme où on observe clairement une distinction entre le phénomène de contact kurde-turc et le fait de parler des langues considérées prestigieuses, i.e. les langues européennes. Cela semble être fortement lié aux idéologies linguistiques des locuteurs construites en se basant sur le contexte sociopolitique. C'est pour cela qu'il paraît important de poursuivre ce type de recherche afin d'évaluer l'évolution des pratiques langagières des locuteurs kurdophones plurilingues d'Istanbul en rapport avec les changements sociaux modifiant sûrement les attitudes et les approches concernant le plurilinguisme et les usages mixtes.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Author Details

Yusuf Mertcan Altınsoy

¹ Galatasaray Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, İstanbul, Türkiye

 0000-0003-1683-5099 yaltinsoy@gsu.edu.tr

Bibliographie | References

- Altınsoy, Y. M. (2021). *Les pratiques langagières et les usages bi/plurilingues des kurdophones à Istanbul*, thèse de doctorat en socio-linguistique, soutenue au sein de l'Université Rouen-Normandie.
- Blommaert, J. & Rampton, B. (2011). « Language and Superdiversity », dans Blommaert, J. et. al. (Eds.) *Language and Superdiversities*, Diversities vol. 13 n°2, UNESCO & MPI MMG, pp. 1-21.
- Cacoullos, R. T. & Travis, C. E. (2021). « Codeswitching and bilinguals' grammars », dans Adamou, E. & Matras, Y. (Eds.) *The Routledge Handbook of Language Contact*, Routledge, chapitre 14.
- Canut, C. (1998). « Pour une analyse des productions épilinguistiques », *Cahiers de praxématique* n°31, pp. 69-90.
- Canut, C. (2000). « Subjectivité, imaginaires et fantasmes des langues : la mise en discours 'épilinguistique' », *Langage et Société* n°93, pp. 71-97.
- De Pietro, J.-F. (1988). « Vers une typologie des situations de contacts linguistiques », *Langage et Société* n°43, pp. 65-89.
- Gal, S. & Irvine, J. (1995). « The Boundaries of Languages and Disciplines : How Ideologies Construct Differences. (Defining the Boundaries of Social Inquiry) », *High Beam Encyclopedia* (2007).
- Gal, S. & Irvine, J. (2000). « Language Ideology and Linguistic Differentiation », dans Kroskrity, P. V. (Ed.) *Regimes of language : Ideologies, politics, and identities*, Santa Fe : School of American Research Press, pp. 35-84.
- Gal, S. (2021). « How Culture and Society are Communicatively Constituted : A Reflection on 40 Years of Linguistic Anthropology », *Langage et Société* n°172, pp. 125-148.
- Irvine, J. (2012). « Keeping Ethnography in the Study of Communication », *Langage et Société* n°139, pp. 47-66.
- Matras, Y. (2011). « Universals of Structural Borrowing », dans Siemund, P. (Ed.) *Linguistic universals and language variation*, Berlin : Mouton, pp. 200-229.
- Muysken, P. (2000). *Bilingual Speech : A Typology of Code-Mixing*, Cambridge University Press.
- Py, B. & Gajo, L. (2013). « Bilinguisme et Plurilinguisme », dans Simonin, J. & Wharton, S. (Eds.) *Sociolinguistique du contact*, Lyon ENS Editions, pp. 71-93.
- Silverstein, M. (1979). « Language Structure and Linguistic Ideology », dans Clyne P. R. et. al. (Eds.) *The Elements : A Parasession on Linguistic Units and Levels*, pp. 193-247.

Wohlgemuth, J. (2009). *A Typology of Verbal Borrowings*, Mouton de Gruyter.

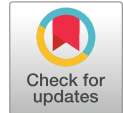
Dilbilim Dergisi

The Journal of Linguistics

Research Article

 Open Access

A Bibliometric Keyword Analysis on Lexicography

Ferdi Bozkurt¹ & Mandana Kolahehdouz Mohammadi²

¹ Anadolu University, Faculty of Letters, Turkish Language and Literature, Eskişehir, Türkiye

² Payame Noor Üniversitesi, English Literature and Translation Studies, Tebriz, Iran

Abstract

This study aims to analyse the research contributions in *the Lexikos* journal during 1991-2022. In the first step, the authors manually collected and classified the necessary data. In the next step, the collected data were analysed based on the keywords of the abstracts and titles. Then, a diachronic approach was taken to study the number of pages, authors, types of issues, departments, universities, and even the countries that contributed to this journal during the mentioned years. The findings indicated that keywords such as the *dictionary*, *lexicography*, *language*, *English*, and *Afrikan* had a high frequency in article keywords and titles. However, the diachronic study of these keywords indicated a boost in the case of investigations regarding online and corpus-based lexicography, because online dictionaries offer convenient and up-to-date information and corpus studies facilitate extensive data analysis. On the other hand, African universities and language departments mainly contributed to this journal.

Keywords

Bibliometric · keyword analysis · lexicography journal · corpus linguistics · research trends

“ Citation: Bozkurt, F. & Mohammadi, M. K. (2025). A Bibliometric Keyword Analysis on Lexicography. *Dilbilim Dergisi–The Journal of Linguistics*, (44), 28–44. <https://doi.org/10.26650/jol.2025.1655203>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Bozkurt, F. & Mohammadi, M. K.

✉ Corresponding author: Ferdi Bozkurt ferdib@anadolu.edu.tr

Introduction

Numerous studies have been conducted on the various aspects of lexicography, such as dictionaries, meaning, language, etc. *Lexikos* is a hundred of academic journals in this field, and it has published various articles related to lexicography since 1991. Bibliometric analysis is very helpful in tracking the evolution of academic literature and the body of knowledge on a particular topic over time. It helps us to find patterns or networks of knowledge in a specific field and generally gather and evaluate meta-information from journal articles, including citations, authors, research institutions, keywords, and countries (Yoon and Park, 2005).

Derek de Solla Price, a futurist who used bibliometric methods in science of science, Eugene Garfield, the creator of the Science Citation Index, and Francis Narin, who coined the phrase evaluative bibliometrics, all carried out groundbreaking work in the 1960s and 1970s (Moed, 2017). Pritchard (1969) defined it as the application of mathematical and statistical methods to books and other media of communication. The definition shows that bibliometrics can be used in books and other forms of communication as a statistical tool. Norton (2000) presumed bibliometrics as a field of research that examines the bodies of knowledge within and across disciplines. According to Kurtz and Bollen (2010), bibliometrics is the statistical examination of how academics access their technical literature. Later, this technique was used to analyse patterns in the topics of papers published in several journals relevant to the field of science (Thompson, 2018), and it has also been used to show the trends of a journal through time (Abdi et al., 2018). In addition to helping academics improve their publication strategies and increase their overall exposure, bibliometrics is a valuable assessment tool that complements peer review systems (Gorraiz, Wieland, & Gumpenberger 2016).

Given that bibliometrics is neither entirely reliant on citations nor is it always a byproduct of a normative ideology of science. Scientists use textual material to survive the battle for survival on the research front. Therefore, instead of citations, text or its attachments (titles, abstracts, keywords) can be analysed and evaluated to find consistent correlations of scientific concepts for outlining topic areas, expanding subfields, or disciplinary trends. Besides, the text, packaged into journal papers, contains relevant information about authors, institutions, and organisations (De Bellis, 2019). Therefore, keywords are the most effective bibliometric measures for comprehending the main research topics examined in an area of study (Zhang, 2020). Authors must include keywords in their publications to indicate the broad concept their study intends to address. Using keywords and assessing them is an innovative quantitative method that offers impartial statistical insights (Qian et al., 2019). Keywords are the most important indications of an article's substance (Weismayer and Pezenka, 2017) and often communicate authors' understandings of their work within the thematic context of research areas and the core idea of a research paper (Ali et al., 2019). Although keywords identify the study's topic and main variables or theories, they do not communicate critical conclusions, such as the connection between keywords. On the other hand, the keyword co-occurrence network focuses on building knowledge because authors often use keywords to condense the main ideas of a document.

Review of the Literature

In language and linguistics, bibliometrics is a recent and significant area of study that offers a practical technique to gauge the amount of research on a particular topic (Pei et al., 2021). Numerous works in this field aim to identify publication metrics in linguistics and language. These studies can be divided into three categories: linguistic subfields, worldwide publications analysis, and linguistic research outputs in particular publication venues (Mohsen, 2021).

Two groundbreaking works by Kurtz et al. (2005a; 2005b) examined usage primarily of the NASA Astrophysics Data System (ADS) and compared the number of electronic accesses in the fields of astronomy and astrophysics with the number of citations.

Bibliometrics has been applied in fields other than social work, such as agriculture, science, library and information sciences, medicine, social sciences, and technology (Sellen, 1993). A comprehensive survey of analyses in the area of lexicography was carried out by Schryver (2009a; 2009b). The Journal of Lexicography, one of the oldest publications on lexicography, was brought to the focus of Schryver (2009a). He also compared lexicographic periodicals, *Lexikos* and *Dictionary*, which are two significant publications in the lexicography and linguistics area. In the second study, the *Lexikos* journal was the subject of an investigation by Schryver (2009b), who also took an 18-year statistical snapshot of the publication. Recent advances in scientometric methods, particularly those using tools like VOSviewer and CiteSpace, have enriched the global understanding of lexicographic research landscapes (Dong, 2024), showing that bibliometric mapping has become a central approach in assessing thematic clusters and research dynamics across decades.

Much of the current literature on bibliometrics pays particular attention to keywords. De Bot (2015) used expert views and citation analysis to examine applied linguistics between 1980 and 2010 in good-sized research. To identify top researchers in the discipline and emerging trends, de Bot surveyed more than 100 applied linguists. He also identified trends in applied linguistics due to the growing influence of cross-disciplinary theories (such as complexity theory and sociocultural theory) and methodologies (like corpus linguistics, sociolinguistics, and neurolinguistics).

Cocitation analysis and keyword analysis were both used by Lei and Liu (2019) to research the area of applied linguistics. According to their study, significant changes have occurred in the previous decade due to the introduction of theories from other fields. They also saw a rise in interest in subjects like sociopsychology and multilingualism. Zhang (2020), in his study examined the area of second language acquisition (SLA) between 1997 and 2018 using the bibliometric technique to discover significant trends and changes. The scientific network maps and keyword analysis found effective modifications and fresh trends in the field.

In line with these studies, the present study aims to analyse the research contributions of the *Lexikos* journal from 1991 to 2022; the specific questions that drive the research are as follows:

- What are the most frequent keywords in articles, and how have they changed over the decades?
- What are the most frequent keywords in the title of articles, and how have they changed over the decades?
- What are this journal's most frequent text types, and how have they changed over the decades?
- How has the author's name been represented in this journal?
- How is the distribution of the countries, cities, and affiliations of the contributing authors?
- Which universities have the most frequent contributions to this journal?

Methodology

Bibliometrics is a quantitative method used to measure and analyse the impact of scholarly publications. It involves using statistical techniques to examine publication patterns, citations, and collaboration within a particular field or discipline. Bibliometric analysis can provide valuable insights into the research output and impact of individual researchers, institutions, and countries. Bibliometric studies in lexicography are unquestionably significant for determining the development of this field of study over time and guiding future studies. Making statistical analyses of academic publications, which are likely to be the primary meeting point of academic research such as articles, presentations, reviews, and so on, will influence future scientific investigations (Bozkurt, 2019).

This study involves articles published between 1991 and 2022. The reason for adopting 1991 as the starting year is that the *Lexikos* has started to publish its articles this year. This article analysed different

bibliometric indices: publication over the years, abstract and title keywords analysis, authors' affiliation analysis, institutions, countries, and the number of authors who contributed to writing articles. To conduct this article, authors within the Excel file made a list of the articles' names in each issue, the names of their authors, co-authors, affiliations, and keywords. The data analysis may encounter several difficulties, one of which is the availability and completeness of the data gathered. On the other hand, the database used to compile the data, whether from downloads or citations, may not be complete (Moed, 2017).

Findings

In this section, we will analyse the data. Table (1) shows the distribution of keywords in the Lexikos journal. As can be seen in the table, the most frequent words in the corpus during 1991-2001 were *dictionary* (174); *lexicography* (106); *language* (90); *user* (42); and *lexical* (40). The most frequent words in the corpus during 2002-2012 were *dictionary* (221); *lexicography* (135); *language* (82); *dictionaries* (76); *user* (58); and *corpus* (50). The most frequent words in the corpus during 2011-2022 were *dictionary* (223); *dictionaries* (148); *lexicography* (125), *English* (64), *language* (55), *corpus* (47); *online* (42). These frequencies indicate that the authors of the journal within these years tried to follow the same trend in the case of their keywords.

Table 1

High Frequent Keywords Used by Authors in Lexikos Journal

1991-2001			2002-2012			2013-2022		
Term	Count	Relative	Term	Count	Relative	Term	Count	Relative
dictionary	174	17.74%	dictionary	221	17.35%	dictionary	223	17.64%
lexicography	106	10.81%	lexicography	135	10.60%	dictionaries	148	11.71%
language	90	9.17%	language	82	6.44%	lexicography	125	9.89%
user	42	4.28%	dictionaries	76	5.97%	English	64	5.06%
lexical	40	4.08%	user	58	4.55%	language	55	4.35%
terminology	34	3.47%	corpus	50	3.92%	corpus	47	3.72%
information	31	3.16%	word	43	3.38%	online	42	3.32%
African	31	3.16%	lexicographic	43	3.38%	lexicographic	40	3.16%
English	28	2.85%	languages	40	3.14%	data	36	2.85%
structure	26	2.65%	text	36	2.83%	use	34	2.69%
dictionaries	26	2.65%	information	36	2.83%	user	32	2.53%
access	26	2.65%	bilingual	35	2.75%	bilingual	30	2.37%
languages	25	2.55%	translation	33	2.59%	learners	29	2.29%
semantic	24	2.45%	monolingual	33	2.59%	lexicographical	28	2.22%
translation	21	2.14%	structure	31	2.43%	information	27	2.14%
target	21	2.14%	function	30	2.35%	theory	26	2.06%
standard	21	2.14%	terminology	28	2.20%	African	26	2.06%
corpus	21	2.14%	African	27	2.12%	word	25	1.98%
word	20	2.04%	culture	24	1.88%	terminology	24	1.90%
lexicographic	19	1.94%	matter	23	1.81%	languages	24	1.90%
usage	17	1.73%	English	23	1.81%	structure	22	1.74%
items	17	1.73%	learners	22	1.73%	lexical	21	1.66%
afrikaans	17	1.73%	needs	20	1.57%	monolingual	19	1.50%
meaning	16	1.63%	functions	20	1.57%	function	19	1.50%
lemma	16	1.63%	lexical	19	1.49%	analysis	18	1.42%

1991-2001			2002-2012			2013-2022		
entry	15	1.53%	meaning	18	1.41%	tools	17	1.34%
definition	15	1.53%	equivalence	18	1.41%	article	17	1.34%
polysemy	14	1.43%	lexicographical	17	1.33%	learning	16	1.27%
examples	14	1.43%	access	17	1.33%	translation	15	1.19%
electronic	14	1.43%	theory	16	1.26%	linguistics	15	1.19%

Table (2) also indicates the map file of the article keywords. A map file is a text file containing information on the map's objects. Each line in the map file corresponds to a single entity. X indicates the horizontal coordinate of an item. Y indicates the vertical coordinate of an item. Only non-negative numbers are allowed in the weight column (Van Eck and Waltman, 2011). The higher the weight of an item, the more prominent that thing would be, so in this map file, the dictionary and lexicography are distinguished.

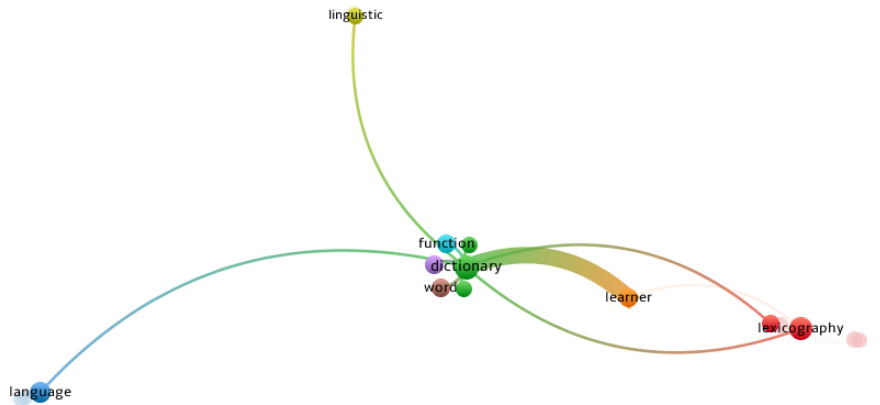
Table 2

Map File of Article Keywords

id	label	x	y	cluster	weight<links>	weight<total link strength>	weight<Occurrences>
1	African language	1.0591	-0.1666	1	1	1	41
2	Afrikaans	-0.0373	0.0999	2	1	1	25
3	definition	-0.1381	0.0439	5	1	1	61
4	dictionary	-0.0473	0.0392	2	10	41	564
5	etymology	-0.3622	0.7512	4	1	1	17
6	example	-1.2907	-0.3281	3	2	2	35
7	function	-0.1041	0.1042	6	1	1	62
8	information	0.8082	-0.1202	1	2	2	44
9	language	-1.2487	-0.3157	3	2	2	160
10	learner	0.4109	-0.0471	7	2	35	73
11	lexicography	0.895	-0.1363	1	4	7	339
12	linguistic	-0.3581	0.7419	4	2	2	26
13	synonym	-0.0528	-0.0232	2	1	1	19
14	terminology	1.0474	-0.1644	1	2	2	65
15	translation	-1.3019	-0.3314	3	1	1	39
16	user	0.8386	-0.1259	1	2	2	62
17	word	-0.1179	-0.0214	8	1	2	55

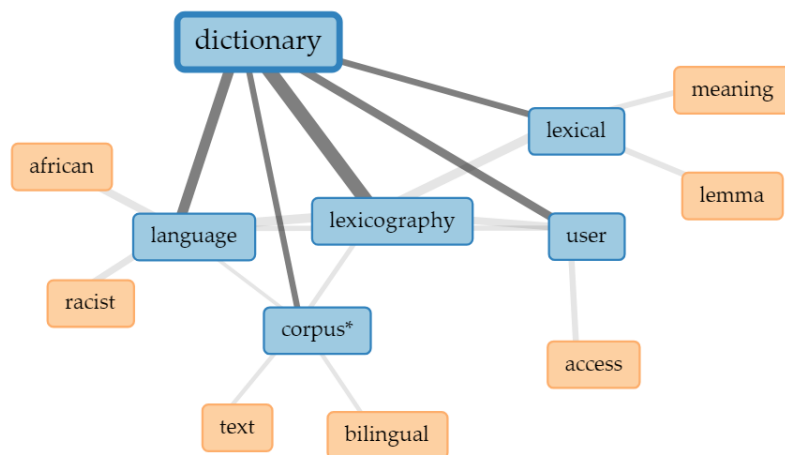
Figure (1) was extracted using the VOS online data mining tool to indicate the relationship between keywords and their collocates in published articles from 1991 to 2022. According to this figure, a relationship exists between the dictionary, learner, linguistics, language, lexicography, and function.

Figure 1
Relationship Between Keywords 1991-2022

According to Figure (1), lexicography entails gathering, analysing, and presenting data. This area is related to language, lexical content, and the users through the dictionaries that accurately reflect lexical structure. On the other hand, to comprehend the meaning of a particular word, the user relies on the dictionary's accuracy, and since the language's lexical content is continually changing, dictionaries use corpus and, consequently, text.

Figure 2
Relationship Between Keywords 1991-2001

Based on Table (1) and Figure (1), the authors assumed that the same trend would be followed during 2002-2012 and 2013-2022. Figure (2) indicates that the keyword dictionary has intensified the relationship between the keywords lexicography*, language*, dictionary*, and user*. However, the role of the corpus, language policy, and online methods in creating such networks is evident. There was a trace between 1991 and 2001 regarding the use of corpus in dictionaries. Later, in 2002-2022, this relationship became bold and robust (Figure 3).

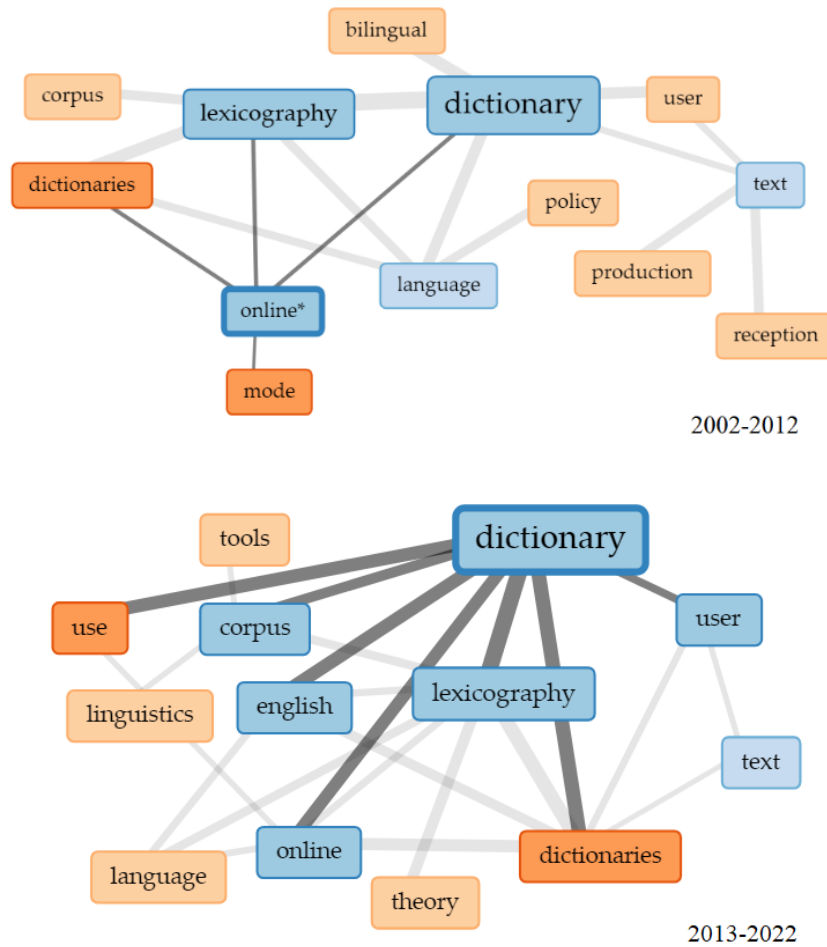
Figure 3*Relationship Between Keywords and Their Collocates 2002-2022*

Table (3) indicates the keywords used in the article titles during 1991-2022. The initial data analysis revealed a high frequency of determiners like "die, en, van, la, vir" but we eliminated them. According to this table, the keyword *dictionar**, including keywords such as "dictionaries and dictionary" had the highest frequency. The second, third, and fourth highest frequency keywords are "Afrikaanse, lexicography, and English" increased frequency of these keywords is due to the reason that the Bureau of the Woordboek van first published Lexikos journal die Afrikaanse Taal (WAT) in 1991 and with the establishment of the African Association for Lexicography (AFRILEX) and has become the voice of this association in 1995.

Table 3*High Frequent Keywords Used by Authors in Article Titles*

1991-2001			2002-2012			2013-2022		
Term	Count	Relative	Term	Count	Relative	Term	Count	Relative
dictionar*	97	22.15%	dictionar*	164	28.13%	dictionar*	151	31.72%
lexicograph*	50	11.42%	lexicograph*	90	15.44%	lexicograph*	78	16.39%
afrikaan*	43	9.82%	English*	56	9.61%	English*	49	10.29%
English*	39	8.90%	language*	40	6.86%	learn*	31	6.51%
africa*	33	7.53%	afrikaan*	40	6.86%	language*	23	4.83%
woordeboe*	32	7.31%	africa*	38	6.52%	afrikaan*	21	4.41%
south*	21	4.79%	word*	27	4.63%	woordeboe*	18	3.78%

1991-2001			2002-2012			2013-2022		
word*	20	4.57%	woordeboe*	22	3.77%	online*	18	3.78%
language*	20	4.57%	bilingual*	20	3.43%	corpus*	16	3.36%
bilingual*	14	3.20%	afrilex*	20	3.43%	africa*	16	3.36%
terminolog*	13	2.97%	terminolog*	15	2.57%	bilingual*	14	2.94%
Tamil*	12	2.74%	Shona*	14	2.40%	terminolog*	11	2.31%
afrilex*	12	2.74%	isichazamazwi*	14	2.40%	Chinese*	11	2.31%
voorwoord*	11	2.51%	voorwoord*	10	1.72%	south*	9	1.89%
foreword*	11	2.51%	foreword*	10	1.72%	monolingual*	9	1.89%
leksikografies*	10	2.28%	leksikografies*	3	0.51%	afrilex*	1	0.21%

As can be seen in the table, the most frequent words in the corpus during 1991-2001 were *dictionary**(97); *lexicography**(50); *afrikaan** (43); *english** (39); *africa**(33). The most frequent words in the corpus during 2002-2012 were *dictionary* (214); *lexicography* (129); *language* (92); *dictionaries* (61); and *user* (60). The most frequent words in the corpus during 2011-2022 were *dictionary* (89); *dictionaries* (88); *English* (52), *lexicography* (50), *lexicographic* (23), *learners* (21); *online* (18). These frequencies indicate that the authors of the journal within these years tried to follow the same trend in the case of their keywords. Therefore, in earlier years, the frequency of African-related keywords was high. Still, in later ones, corpus and online methods of language learning, as well as Chinese language-related keywords, were high.

Table (4) indicates all the keywords used in the article titles from 1991 to 2022. The data analysis was somehow the same as in Table 3.

Table 4

Keywords Used by Authors in Article Titles 1991-2022

keywords of article titles 1991-2022					
Term	Count	Relative	Term	Count	Relative
dictionary	231	11.65%	online	21	1.06%
dictionaries	181	9.13%	foreword	21	1.06%
English	143	7.21%	towards	20	1.01%
lexicography	119	6.00%	compilation	20	1.01%
African	70	3.53%	sotho	19	0.96%
afrikaans	55	2.77%	analysis	19	0.96%
lexicographic	53	2.67%	word	18	0.91%
afrikaanse	49	2.47%	Shona	18	0.91%
corpus	46	2.32%	information	18	0.91%
language	45	2.27%	woord	17	0.86%
bilingual	44	2.22%	user	17	0.86%
south	43	2.17%	problems	17	0.86%
woordeboek	37	1.87%	lexical	17	0.86%
words	36	1.82%	electronic	17	0.86%
languages	36	1.82%	school	16	0.81%
afrilex	33	1.66%	oxford	16	0.81%
use	31	1.56%	multilingual	16	0.81%
new	31	1.56%	leksikografiese	16	0.81%

keywords of article titles 1991-2022					
monolingual	30	1.51%	few	16	0.81%
learners	29	1.46%	editor	16	0.81%
lexicographical	28	1.41%	development	16	0.81%
woordeboeke	27	1.36%	approach	16	0.81%
terminology	27	1.36%	Africa	16	0.81%
treatment	26	1.31%	Zulu	15	0.76%
study	26	1.31%	terms	15	0.76%
based	22	1.11%	northern	15	0.76%
voordewoord	21	1.06%	learner's	15	0.76%

Table (5) indicates the number of articles published during each year. According to this table and diagram 1, the number of published papers has increased over the years, and a sharp increase can be seen in the number of articles after the publication of the supplement issue. The diachronic trend in the number of articles and pages indicates a slight increase over the years.

Table 5

Number of Articles Published During 1991-2022

Number of volumes	Year	Number of articles	Percentage	Number of pages	Percentage
Lexikos 1	1991	18	1.91	316	2.12
Lexikos 2	1992	18	1.91	297	1.99
Lexikos 3	1993	24	2.55	342	2.30
Lexikos 4	1994	22	2.33	333	2.24
Lexikos 5	1995	20	2.12	305	2.05
Lexikos 6	1996	32	3.40	358	2.40
Lexikos 7	1997	27	2.28	339	2.28
Lexikos 8	1998	26	2.76	351	2.36
Lexikos 9	1999	26	2.76	340	2.28
Lexikos 10	2000	25	2.56	354	2.38
Lexikos 11	2001	38	4.03	365	2.45
Lexikos 12	2002	27	2.28	374	2.51
Lexikos 13	2003	30	3.18	384	2.58
Lexikos 14	2004	35	3.71	481	3.23
Lexikos 15	2005	33	3.50	373	2.51
Lexikos 16	2006	29	3.08	376	2.53
Lexikos 17	2007	42	4.46	522	3.51
Lexikos 18	2008	28	2.97	486	3.27
Lexikos 19	2009	54	5.73	559	3.76
LEXIKOS 19 (Supplement)	2009	15	1.59	194	1.30
Lexikos 20	2010	45	4.78	800	5.38
Lexikos 21	2011	25	2.56	423	2.84
Lexikos 22	2012	29	3.08	444	2.98
Lexikos 23	2013	37	3.93	667	4.48
Lexikos 24	2014	27	2.28	462	3.10

Number of volumes	Year	Number of articles	Percentage	Number of pages	Percentage
Lexikos 25	2015	26	2.76	554	3.72
Lexikos 26	2016	23	2.44	472	3.17
Lexikos 27	2017	33	3.50	641	4.31
Lexikos 28	2018	26	2.76	522	3.51
Lexikos 29	2019	17	1.80	349	2.34
Lexikos 30	2020	31	3.29	666	4.48
Lexikos 31	2021	26	2.76	515	3.46
Lexikos 32	2022 no1	22	2.33	405	2.72
Lexikos 33	2022 no2	10	1.06	242	1.62
Lexikos 34	2022 no3	10	1.06	248	1.66
		941		14859	

It was interesting that there was a direct relationship between the number of published articles and the number of pages in that issue (Figure 5).

Figure 5
Frequency of Articles Published During 1991-2022

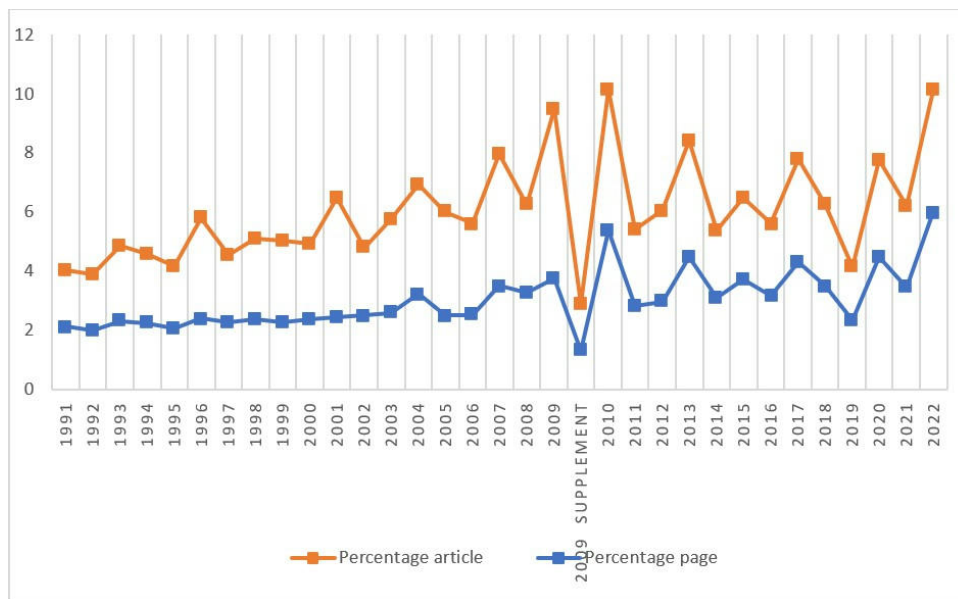

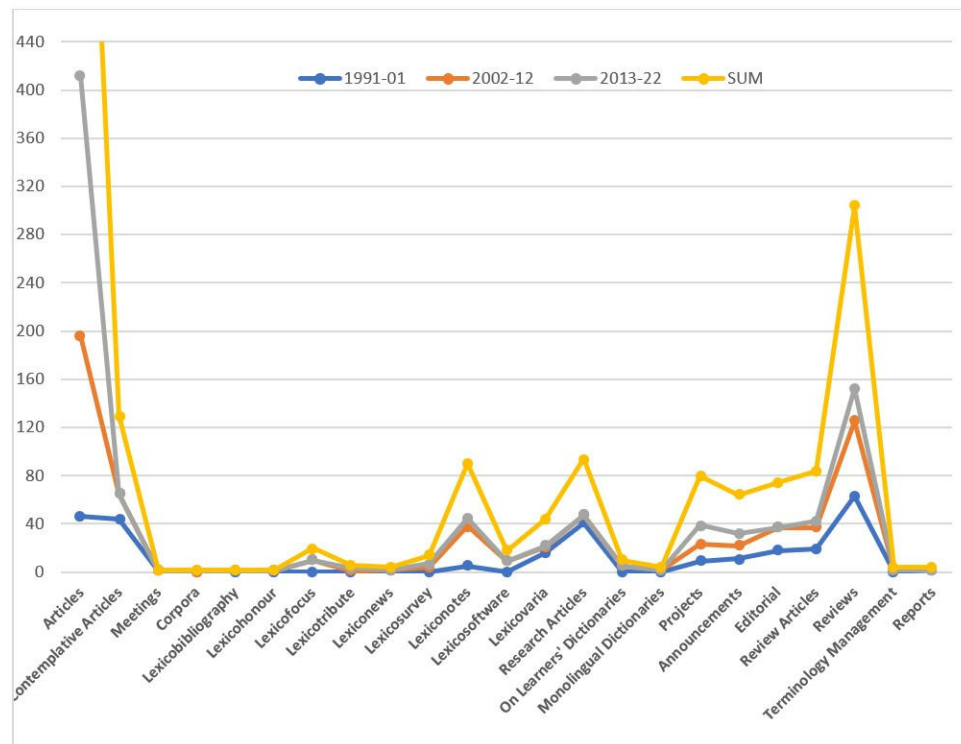
Table (6) reveals the changes in the type of articles published every ten years in lexicography (except 2013-22). According to this table and diagram 2, except for 1991-01, after 2002, the general type of articles continuously increased. Regarding contemplative articles, there was explosive growth until 2001, but after that, the publication of such papers has been stopped, which seems that authors have changed the type of their articles. From 1991 to 2022, there was a dramatic decrease in the number of reviews.

Table 6*Type of Articles Published in Lexicography*

TYPE	1991-01	2002-12	2013-22	Total
Artikels/Articles	46	150	216	412
Beskouende artikels/Contemplative Articles	44	21		65
Byeenkomste/Meetings	1			1
Korpusse/Corpora			1	1
Leksikobibliografie/Lexicobibliography		1		1
Leksikoeerbewys/Lexicohonour		1		1
Leksikofokus/Lexicofocus		10		10
Leksikohuldeblyk/Lexicotribute		1	2	3
Leksikonuus/Lexiconews	1	1		2
Leksiko-opname / Lexicosurvey		4	3	7
Lexikonotas/Lexiconotes	5	33	7	45
Lexikoprogrammatuur/Lexicosoftware		9		9
Lexikovaria/Lexicovaria	16	5	1	22
Navorsingsartikels/Research Articles	41	6		47
On Learners' Dictionaries		5		5
Samestelling van eentalige woordeboeke Compilation of the Monolingual Dictionaries		2		2
Projekte/Projects	9	14	16	41
Publikasieaankondigings/Publication Announcements	11	11	10	32
Redaksioneel/Editorial	18	19		37
Resensieartikels/Review Articles	19	18	5	42
Resensies/Reviews	63	62	27	152
Terminologiebestuur/Terminology Management		2		2
Verslae/Reports	2			2

Yet, reviews and articles were the two highest from 1991 to 2022. The lowest frequency types of articles were *meetings*, *corpora*, *lexicobibliography*, *lexicohonour*, *lexicons*, *monolingual dictionaries*, *terminology management*, and *reports*. Figure (6) also indicates the type of articles published in this journal during each decade. The differences between the percentage of contemplative articles, research articles, reviews, and review-type articles are highlighted in yellow as the total. From the chart, it can be seen that by far, the most significant demand is for publishing articles and reviews in the Lexikos, so the number of articles peaked during 2013-2022.

Figure 6
High-frequent Type of Articles Published During 1991-2022

Regarding the number of authors, about 80.57% of the articles had single authors, and 15.41% had two authors. Only 3.22%, 0.60% and 0.17% had three, four and five authors, respectively. To find out about the gender of the author, we decided to use a gender analyser, which indicated that most of the authors are male, but the point was that 187 out of 1148 authors (tokens) used to introduce themselves with the initial letters, this was trend only in the early decades, and later authors used to familiarise themselves with their full names (n= 961). This finding indicates the high quality of the articles as these articles were just merely conducted as the original articles for this journal.

Table (7) shows the departments, countries, universities, and cities that contributed to the Lexikos journal. While analysing the contributed departments, the frequency of the determiners and words such as "departments, school, bureau, centre, institute, unit, faculty," were eliminated. It can be seen from this table that the languages departments, Afrikaans, Dutch, lexicography, culture, English, and linguistics, contributed highly to this journal.

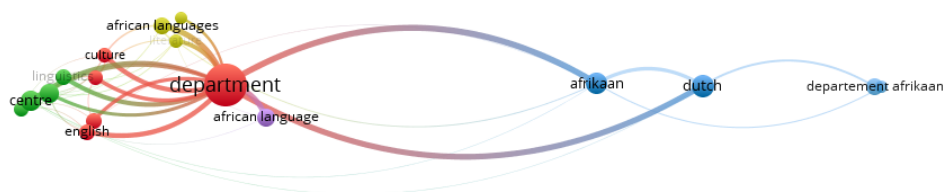
Table 7
Departments, countries, cities, and universities that contributed lexicography

Departments			Countries contributed			Cities contributed			Universities contributed		
language*	245	18.67	South Africa	506	58.09	Stellenbosch	187	22.80	Stellenbosch	149	27.95
Afrikaans*	208	15.85	Belgium	45	5.17	Pretoria	90	10.90	Pretoria	51	9.57
Afrikaans	141	10.75	Denmark	38	4.36	Harare	33	4.00	Zimbabwe	34	6.38
African*	137	10.44	Zimbabwe	37	4.25	Ghent	32	3.90	Ghent	34	6.38
Dutch*	83	6.33	Germany	32	3.67	Aarhus	29	3.50	Cape	33	6.19
English*	62	4.73	China	29	3.33	Grahamstown	17	2.10	Aarhus	32	6
lexicography*	61	4.65	Poland	27	3.1	Windhoek	12	1.50	South Africa	29	5.44
woordeboek*	60	4.57	UK	25	2.87	Ljubljana	12	1.50	Rhodes	16	3

Departments			Countries contributed			Cities contributed			Universities contributed		
culture*	54	4.12	Slovenia	15	1.72	Johannesburg	12	1.50	Bellville	15	2.81
research*	49	3.73	Namibia	14	1.61	Elizabeth	12	1.50	Ljubljana	12	2.25
literature*	42	3.20	Spain	13	1.49	Polokwane	11	1.30	Namibia	11	2.06
foreign*	21	1.60	Netherlands	13	1.49	Guangzhou	11	1.30	Guangdong	11	2.06
education*	21	1.60	Gabon	10	1.15	Potchefstroom	10	1.20	Mickiewicz	10	1.88
business*	18	1.37	Botswana	9	1.03	Poznan	9	1.10	Oxford	9	1.69
technology*	17	1.30	Kuwait	7	0.8	Libreville	9	1.10	Business	9	1.69
technology	17	1.30%	Serbia	6	0.69	Oxford	8	1.00	Botswana	9	1.69
sciences*	17	1.30	Romania	5	0.57	Gaborone	8	1.00	Witwatersrand	8	1.5
art*	15	1.14	Kong	5	0.57	Cape	8	1.00	Vista	8	1.5
dictionary*	13	0.99	Japan	5	0.57	Bloemfontein	8	1.00	Omar	8	1.5
terminology	10	0.76	Hong	5	0.57	Mariëtta	7	0.80	Bongo	8	1.5
humanities	9	0.69	France	5	0.57	Heidelberg	7	0.80	Kuwait	7	1.31
philology	4	0.30	Usa	4	0.46	Bellville	7	0.80	Heidelberg	7	1.31
philosophy	3	0.23	Tanzania	4	0.46	Durban	6	0.70	Afrikaanse	7	1.31
terminologies	2	0.15	Montenegro	4	0.46	Amsterdam	6	0.70	Zululand	6	1.13
human	2	0.15	Kenya	4	0.46	Leipzig	5	0.60	Valladolid	5	0.94
interdisciplinaire	1	0.08	Georgia	4	0.46	Hildesheim	5	0.60	China	5	0.94

Figure (7) shows the relationship between the keyword department and the most frequent ones that their authors have mentioned. There is a relationship between the language, culture, English, Dutch, African, and literature departments.

Figure 7
Relationship Between Contributed Departments

We can see some leading countries that participated in this journal: South Africa, Belgium, Zimbabwe, Denmark, and Germany.

Table 8
Map File of Contributed Departments

id	label	x	y	cluster	weight<Links>	weight<Total link strength>	weight<Occurrences>
1	African language	-0.0182	-0.1134	5	3	51	51
2	African languages	-0.3478	0.1772	4	6	85	43
3	African languages research institute	-0.2856	0.2054	4	3	3	21
4	afrikaan	1.0377	-0.0039	3	6	142	80
8	centre	-0.7669	-0.0578	2	9	64	71

id	label	x	y	cluster	weight<Links>	weight<Total link strength>	weight<Occurrences>
9	culture	-0.5291	0.0862	1	6	62	34
10	departement afrikaan	1.9203	-0.0157	3	2	47	58
11	department	-0.1476	-0.006	1	14	382	335
12	Dutch	1.3725	-0.012	3	4	141	81
13	English	-0.5886	-0.16	1	4	47	42
14	faculty	-0.5658	-0.1242	1	5	21	38
15	languages	-0.5571	0.012	1	6	47	34
16	lexicography	-0.7936	-0.0869	2	6	50	34
17	linguistics	-0.6627	0.018	2	5	39	40
18	literature	-0.3041	0.1318	4	8	51	30
19	nederland	1.9417	-0.0155	3	2	32	32
20	school	-0.7053	-0.0352	2	9	56	58

It is also worth noting that the language department role is significantly more frequent in the Lexikos. There were no significant differences between the contribution of the language and Afrikaans departments as both shared nearly the same percentage.

Figure 8
Countries and Cities Contributed to the Lexikos

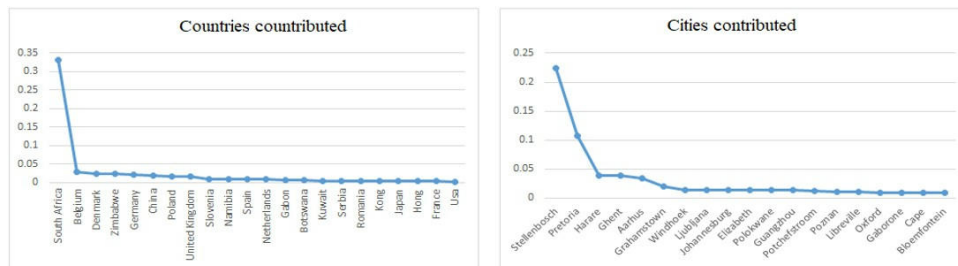

Figure 9
Departments and Universities contributes to the Lexikos

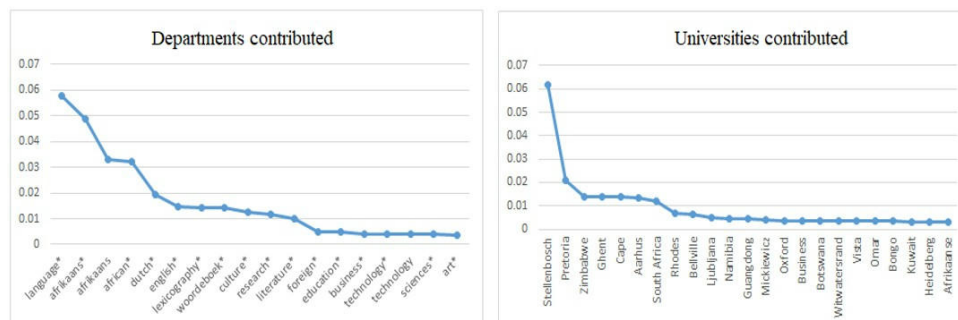

Figure 9 indicates the frequency of the universities. In this diagram, we can see clearly that South African universities (Stellenbosch, Pretoria, Zimbabwe, Ghent, Cape) had the highest participation rank in this journal. Subsequently, the South African cities also had high frequency (Figure 9).

Discussion and Implications

This study has provided a bibliometric portrait of the *Lexikos* journal over a span of 32 years, with a specific focus on the evolution of thematic interests, authorial dynamics, article types, and institutional affiliations. While the numerical results present a robust descriptive framework, deeper engagement with the historical trajectory of keywords reveals broader theoretical and methodological implications for the field of lexicography.

The longitudinal fluctuation in keyword frequencies—particularly the prominence of terms such as dictionary, lexicography, language, user, corpus, and online—illustrates not only thematic consistency but also shifts in epistemic priorities. For instance, the dominance of dictionary and lexicography is expected given the journal's scope, yet the semantic expansion of these terms over time is noteworthy. In the 1990s, the keyword dictionary primarily referred to traditional print works, often in African languages. In contrast, in the 2010s and beyond, its co-occurrence with terms such as online, learners, and tools reflects a clear transition towards digitalisation, pedagogical orientation, and user engagement.

Similarly, the rising occurrence of corpus and bilingual in the second and third decades signals the influence of corpus linguistics and multilingual education on lexicographic scholarship. These shifts are not arbitrary; they mirror the growing integration of lexicography with applied linguistics, language technology, and education policy. Thus, the keyword trends map not only the journal's evolution but also the transformation of lexicography into a more interdisciplinary and socially responsive field.

Geographically, the increasing representation of institutions from China, Germany, and multilingual African contexts reflects the expanding global footprint of lexicographic inquiry. This diversification urges journal editors to adopt inclusive editorial strategies that accommodate non-Western lexicographic traditions and promote the documentation of minority and endangered languages.

From a methodological perspective, this study reaffirms that bibliometric analysis—especially keyword mapping—can serve as a valid meta-analytical approach for identifying conceptual innovations, thematic dominance, and research inertia in a specialised field. It allows researchers not only to trace what has been studied but also to anticipate what directions the field might take.

The findings of this study carry several important implications for both lexicographic research and editorial practice. First, lexicographic training and dictionary design should increasingly embrace corpus-informed, learner-centred, and digitally enabled methodologies to meet the evolving demands of users and technological environments. Editorial boards, in turn, can benefit from the systematic analysis of keyword trends, which may help them identify underexplored research areas and guide the formulation of special issues or the revision of submission guidelines. Furthermore, future research would do well to attend not only to dominant and frequent keywords but also to those that are absent or declining, as such patterns may reveal critical gaps or overlooked domains within the field's intellectual landscape. In this context, bibliometric keyword analysis has emerged as a valuable strategic planning instrument, particularly for interdisciplinary ventures in terminology studies, digital humanities, and the revitalisation of endangered or minority languages.

Conclusion

This study has demonstrated that *Lexikos* has developed into a dynamic venue reflecting the theoretical, technological, and pedagogical shifts in lexicographic research since its inception in 1991. While early contributions emphasised traditional dictionaries and African language documentation, more recent decades have witnessed a marked increase in corpus-based, learner-oriented, and online lexicographic research.

The keyword trends analysed in this study underscore how specific terms—dictionary, user, corpus, bilingual, online—have gained salience not only due to evolving technologies but also because of shifting user needs, educational contexts, and institutional agendas. The historical prominence of Afrikaans and African languages aligns with the journal's origins, while the later emergence of English, tools, and learners corresponds with global shifts in language policy and pedagogy.

Moreover, changes in article types—from contemplative and editorial essays to empirical, tool-focused, and data-driven publications—further reflect a field that is adapting to the methodological demands of evidence-based research. Authorship patterns, marked by a predominance of solo authorship, deep individual expertise, yet also reveal opportunities for enhanced collaboration across disciplines and institutions.

In conclusion, this bibliometric analysis not only maps the evolution of a leading lexicography journal but also contributes to our understanding of lexicography as a field undergoing conceptual expansion, methodological modernisation, and international diversification. Future studies should consider comparative analyses across journals and citation networks to deepen the disciplinary insight and strategic relevance of meta-lexicographic inquiry.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Author Contributions	Conception/Design of Study- F.B., M.K.M.; Data Acquisition- F.B.; Data Analysis/Interpretation- F.B., M.K.M.; Drafting Manuscript- F.B., M.K.M.; Critical Revision of Manuscript- F.B., M.K.M.; Final Approval and Accountability- F.B., M.K.M.
Conflict of Interest	The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support	This study has been supported by Anadolu University Scientific Research Projects Coordination Unit under grant number YTS2024-2672.

Author Details	Ferdi Bozkurt ¹ Anadolu University, Faculty of Letters, Turkish Language and Literature, Eskişehir, Türkiye 0000-0002-2209-8673 ferdib@anadolu.edu.tr
	Mandana Kolahdouz Mohammadi ² Payame Noor Üniversitesi, English Literature and Translation Studies, Tebriz, Iran 0000-0003-1555-5634

References

- Abdi, A., Idris, N., Alguliyev, R. M., & Aliguliyev, R. M. (2018). Bibliometric analysis of IP&M journal (1980–2015). *Journal of Scientometric Research*, 7(1), 54–62. <https://doi.org/10.5530/jscires.7.1.8>
- Ali, F., Park, E. (O.), Kwon, J., & Chae, B. (K.). (2019). 30 years of Contemporary Hospitality Management: Uncovering the bibliometrics and topical trends. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(7), 2641–2665. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2018-0832>
- Bozkurt, F. (2019). Monitoring academic studies of Turkish lexicography: A bibliometric study of 84 years. *Lexikos*, 29, 288–315. <https://doi.org/10.5788/29-1-1522>
- De Bellis, N. (2009). *Bibliometrics and citation analysis: From the Science Citation Index to cybermetrics*. The Scarecrow Press Inc.
- De Bot, K. (2015). *A history of applied linguistics: From 1980 to the present*. Routledge.
- De Schryver, G.-M. (2009a). Bibliometrics in lexicography. *International Journal of Lexicography*, 22(4), 423–465. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecp027>
- De Schryver, G.-M. (2009b). *Lexikos* at eighteen: An analysis. *Lexikos*, 19, 372–403. <https://doi.org/10.5788/19-0-445>
- Dong, J. (2024). Knowledge mapping of lexicography research: A visual analysis with VOSviewer and CiteSpace. *Journal of Education and Learning*, 13(6), 203–217.

- Gorraiz, J., Wieland, M., & Gumpenberger, C. (2016). Individual bibliometric assessment at University of Vienna: From numbers to multidimensional profiles. *El Profesional de la Información*, 25, 901–914. <https://doi.org/10.3145/epi.2016.nov.07>
- Kurtz, M. J., & Bollen, J. (2010). Usage bibliometrics. *Annual Review of Information Science and Technology*, 44, 3–64. <https://doi.org/10.1002/aris.2010.1440440108>
- Kurtz, M. J., Eichhorn, G., Accomazzi, A., Grant, C., Demleitner, M., & Murray, S. S. (2005a). Worldwide use and impact of the NASA Astrophysics Data System digital library. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56(1), 36–45. <https://doi.org/10.1002/asi.20095>
- Kurtz, M. J., Eichhorn, G., Accomazzi, A., Grant, C., Demleitner, M., Murray, S. S., Martimbeau, N., & Elwell, B. (2005b). The bibliometric properties of article readership information. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56(2), 111–128. <https://doi.org/10.1002/asi.20096>
- Lei, L., & Liu, D. (2019). Research trends in applied linguistics from 2005 to 2016: A bibliometric analysis and its implications. *Applied Linguistics*, 40(3), 540–561. <https://doi.org/10.1093/applin/amy003>
- Moed, H. F. (2017). *Applied evaluative informetrics*. Springer International Publishing.
- Mohsen, M. A., Fu, H.-Z., & Ho, Y.-S. (2017). A bibliometric analysis of linguistics publications in the Web of Science. *Journal of Scientometric Research*, 6(2), 109–118. <https://doi.org/10.5530/jscires.6.2.16>
- Mohsen, M. A. (2021). A bibliometric study of the applied linguistics research output of Saudi institutions in the Web of Science for the decade 2011–2020. *The Electronic Library*, 39(6), 865–884. <https://doi.org/10.1108/EL-06-2021-0121>
- Norton, M. J. (2000). *Introductory concepts in information science*. Information Today.
- Pei, B., Xing, W., & Wang, M. (2021). Academic development of multimodal learning analytics: A bibliometric analysis. *Interactive Learning Environments*. <https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1936075>
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348–349.
- Qian, J., Law, R., & Wei, J. (2019). Knowledge mapping in travel website studies: A scientometric review. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19(2), 192–209. <https://doi.org/10.1080/15022250.2018.1526113>
- Sellen, M. K. (1993). *Bibliometrics: An annotated bibliography, 1970–1990*. Maxwell Macmillan International.
- Thompson, D. F. (2018). Bibliometric analysis of pharmacology publications in the United States: A state-level evaluation. *Journal of Scientometric Research*, 7(3), 167–172. <https://doi.org/10.5530/jscires.7.3.27>
- Yoon, B., & Park, Y. (2005). A systematic approach for identifying technology opportunities: Keyword-based morphology analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 72(2), 145–160. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2004.08.011>
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2011). *VOSviewer manual: Manual for VOSviewer version 1.0*. Universiteit Leiden.
- Weismayer, C., & Pezenka, I. (2017). Identifying emerging research fields: A longitudinal latent semantic keyword analysis. *Scientometrics*, 113, 1757–1785. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2555-z>
- Zhang, X. (2020). A bibliometric analysis of second language acquisition between 1997 and 2018. *Studies in Second Language Acquisition*, 42(1), 199–222. <https://doi.org/10.1017/S0272263119000573>

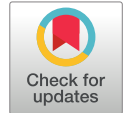
Dilbilim Dergisi The Journal of Linguistics

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk Ağzındaki İkilemelerin Dil İlişkileri Bağlamında İncelenmesi

A Study of Reduplications in Sorani Kurdish and the Erbil Turkish Dialect in the Context of Language Relations

Avin Sami Arif¹

¹ Salahaddin Üniversitesi, Erbil, Irak

Öz

Bu çalışma, Sorânî Kürtçesi ile Erbil Türk ağzında yer alan ikilemelerin, dil ilişkileri bağlamında incelenmesini amaçlamaktadır. Aynı coğrafyada uzun süredir bir arada yaşayan bu iki dilsel topluluğun, ikilemeler aracılığıyla nasıl bir etkileşim geliştirdiği araştırılmıştır. Nitel yöntemle yürütülen çalışmada; alan taraması, derleme analizi ve sözlü veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler, özellikle iki dil arasında karşılıklı olarak ödünçlenen kelimelerle oluşturulan ikilemelere ve Arapça ile Farsçadan alınan ortak sözcüklerle kurulan benzer ikilemelere odaklanmaktadır. Bulgular, her iki dilde de hem yerel kimliği yansıtan hem de ortak kültürel etkileşimi gösteren ikilemelerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, dilsel ilişkinin yalnızca sözcük düzeyinde değil, kalıp yapılar ve anlatım biçimleri üzerinden de sürdüğünü göstermektedir. Sonuç olarak, Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk ağzındaki ikilemeler, kültürel ve dilsel etkileşimin canlı izlerini taşıyan yapılar olarak değerlendirilmektedir.

Abstract

This study aims to examine the reduplications found in Sorânî Kurdish and the Erbil dialect of Turkish within the context of language contact. It explores how these two linguistic communities, who have coexisted in the same geographical area for a long time, have interacted through shared reduplicative structures. Conducted using a qualitative methodology, the research draws on field studies, corpus analysis, and oral data collection. The data primarily focus on reduplications formed through borrowed words exchanged between the two languages, as well as on similar reduplications created with Arabic and Persian loanwords. The findings reveal the presence of reduplications that reflect both local linguistic identity and shared cultural expressions. These results suggest that language contact between the two communities extends beyond vocabulary into recurring linguistic structures and stylistic forms. In conclusion, the reduplications in Sorânî Kurdish and the Erbil Turkish dialect are viewed as dynamic reflections of cultural and linguistic interaction.

Anahtar Kelimeler Sorânî Kürtçesi • Erbil Türk ağzı • ikilemeler • dilsel etkileşim • ödünç kelimeler

Keywords Sorani Kurdish • Erbil Turkish dialect • reduplications • linguistic interaction • loanwords

Yazar Notu Bu makalenin konusu, tarafımızdan daha önce doktora tezi olarak hazırlanan “Kuzey Irak Erbil Örneğinde Sorânî Lehçesi-Türkçe Dil İlişkisi” başlıklı çalışmada ele alınmış ve bu çalışmada daha da geliştirilmiştir.

Author Note The subject of this article was previously discussed in our doctoral thesis titled “Sorani Dialect-Turkish Language Relationship in the Example of Northern Iraq Erbil” and was further developed in this study.

“ Atıf | Citation: Arif, A. S. (2025). A Study of Reduplications in Sorani Kurdish and the Erbil Turkish Dialect in the Context of Language Relations. *Dilbilim Dergisi–The Journal of Linguistics*, (44), 45–59. <https://doi.org/10.26650/jol.2025.1685319>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Arif, A. S.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Avin Sami Arif avin.sami@yahoo.com

Extended Summary

The phenomenon of reduplication, where phonological units or entire words are repeated to achieve specific semantic or stylistic effects, serves as a significant area of interest in linguistics. Reduplication is widespread across various languages and can manifest in diverse forms, including exact repetition, partial repetition, and mimetic structures, among others. In bilingual and multilingual settings, the occurrence and adaptation of reduplications may reflect the degree of linguistic interaction between the speech communities involved. This study examines reduplications found in Sorânî Kurdish and the Erbil dialect of Turkish, which are two languages spoken in a shared geographical space in northern Iraq. These two varieties, despite their distinct linguistic roots, have coexisted for centuries, leading to inevitable contact and influence. This research explores the reduplications in both Sorânî Kurdish and the Erbil Turkish dialect within the context of language contact, focusing on how these linguistic communities have developed mutual linguistic expressions, particularly through reduplication, as a result of their prolonged sociolinguistic proximity.

The primary objective of this study is not only to document the reduplications present in these two varieties but also to analyze how such forms reflect the underlying mechanisms of linguistic borrowing, adaptation, and mutual influence. Sorânî Kurdish, a variety of Kurdish primarily spoken in northern Iraq, and the Erbil dialect of Turkish, spoken in the same region, both exhibit a range of reduplicative constructions. These forms are significant because they transcend the simple borrowing of vocabulary; they reflect deeper structural influences that can be traced back to centuries of cultural and linguistic exchange.

The methodology employed in this study is qualitative, involving data collection from field studies, corpus analysis, and oral language samples. Attention is given to reduplications that are formed through lexical borrowing between the two languages, as well as those that involve loanwords from Arabic and Persian two other major languages of the region. This approach allows the study to examine the nature of the reduplications in both languages, identifying patterns that are not only linguistically significant but also culturally revealing.

The findings of this research indicate that reduplications in both Sorânî Kurdish and Erbil Turkish exhibit structural and semantic parallels, often involving the repetition of a single word or a phrase with a slight modification. In Sorânî Kurdish, for example, reduplications such as “آل وێر” *āl û wêr* “give and take” or “یاغر یاغر” *yağır yağır* “ağır ağır” (heavy heavy) show the influence of Turkish, and vice versa. Similarly, reduplications formed from Arabic loanwords, such as “قسمت و نسیب” *qîsmetu nesib* “kısmet nasip” (fate and lot), further exemplify the shared linguistic and cultural environment of the region. These forms are often used in everyday speech to emphasize meaning or to indicate contrast or intensification.

Beyond the mere observation of loanwords in reduplicative structures, this study delves deeper into the cultural implications of such constructions. It suggests that the prevalence of such forms is not incidental but indicative of the ways in which language, as a tool of communication, carries the traces of historical, social, and cultural interaction. In bilingual communities, language contact often results in the blending of linguistic features syntax, morphology, and vocabulary which in turn gives rise to new forms of expression. Reduplication, as one such form, serves as a reflection of the fluidity of linguistic boundaries and the dynamic nature of language use in contact situations.

Furthermore, the research highlights the role of reduplication in the construction of local identity. While Sorânî Kurdish and Erbil Turkish are both distinct languages, the mutual influence they exert on each other has led to the emergence of shared linguistic practices that are indicative of a common cultural milieu. This study reveals that the use of reduplications is not just a linguistic phenomenon but a means of negotiating identity, reinforcing shared cultural values, and expressing solidarity within a multilingual community.

In conclusion, the reduplications in Sorânî Kurdish and Erbil Turkish are not merely stylistic devices but are embedded in the broader socio-linguistic context of language contact. They serve as markers of cultural exchange and identity, offering insight into the ways in which language adapts and evolves in response to long-term contact between speakers of different languages. The findings of this study contribute to our understanding of how languages influence one another in multilingual settings and how linguistic features such as reduplication can serve as a window into the cultural and social realities of a given speech community.

Giriş

Diller arası etkileşim, yalnızca bireysel kelime alıntılarıyla sınırlı kalmayıp, zamanla yapısal ve söylemsel düzeyde de kendini gösteren çok katmanlı bir süreçtir. Özellikle uzun süre bir arada yaşamış ve ortak kültürel geçmişe sahip toplulukların dillerinde, bu etkileşimin izleri daha belirgin şekilde görülmektedir. Bu bağlamda, Sorânî Kürtçesi ile Erbil Türk ağzı, aynı coğrafyada yüzyıllardır iç içe yaşayan iki dilsel topluluğa ait olup, karşılıklı etkileşim sonucu birçok ortak özellik geliştirmiştir.

Bu çalışmanın odak noktası, söz konusu iki dilsel yapıda yer alan ikilemelerdir. İkilemeler, dilin hem söz varlığını zenginleştiren hem de düşünce ve duyguların ifadesinde işlevsel rol üstlenen yapılar olarak, kültürel ve dilsel temas alanlarının izini sürmede önemli bir araçtır. Çalışmada Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk ağzında yer alan ikilemelerin biçimsel ve anlamsal özellikleri aracılığıyla diller arası etkileşimin izleri araştırılmaktadır. Araştırmamızın başlıca amacı, bu iki dil arasında karşılıklı olarak ödünçlenen kelimelerle oluşturulmuş ikilemeleri tespit etmek; bu ikilemelerin yapısını ortaya koymaktır. Bu yapıların, hem dilin doğal gelişim sürecine hem de kültürel yakınlığa dair ipuçları sunduğu düşünülmektedir.

Bu yönüyle çalışma, Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk ağzı arasında var olan dilsel ilişkiyi gün yüzüne çıkarmayı ve ikilemelerin bu ilişkideki yerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma, hem alan taramasına hem de sözlü veri toplamaya dayalı olarak yürütülmüştür. Alan taramasıyla ikilemelere ilişkin yerli ve yabancı literatür incelenmiş; böylece kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Sözlü veriler ise yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla, Erbil Türk ağzı ve Sorani Kürtçesi konuşurlarından toplanmıştır. Veri toplama sürecinde, farklı yaş ve eğitim düzeylerinden bireylerle yapılan görüşmelerde, ikilemelerin günlük kullanım örnekleri kayıt altına alınmış, katılımcıların rızası doğrultusunda sesli kayıt yapılmıştır. Toplanan veriler, yapı ve anlam ilişkileri bakımından değerlendirilmiş ve üç ana kategoride sınıflandırılmıştır: 1. Sorani Kürtçesinde Türkçe kelimelerle kurulan ikilemeler, 2. Erbil Türk ağzında Kürtçe kelimelerle kurulan ikilemeler, 3. Her iki dilde ortak kullanılan kelimelerle oluşan benzer ya da eşdeğer ikilemeler.

Bu sınıflandırma sayesinde, dilsel etkileşimin kalıp yapı düzeyinde nasıl gerçekleştiği, iki dil arasında hangi yönlerden benzerlik ve farklılıklar bulunduğu ortaya konmuştur. Böylece ikilemeler, yalnızca dil içi bir yapı olarak değil, aynı zamanda iki dilli topluluklarda kültürel etkileşimin ve sözlü anlatımın bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

İkilemeler

Evrensel dilbilim literatüründe bu yapı “reduplication” terimiyle ele alınmakta ve birçok dilde üretken bir morfolojik araç olarak ortaya çıkar (Inkelas & Zoll, 2005: 1-3). Bir kelimenin ya da kelimenin bir parçasını aynen ya da küçük bir değişiklikte tekrarlanması; birçok dilde vurgu, çokluk ya da yoğunluk gibi anlamları ifade etmek için kullanılır (Matthews, 1997: 328).

Türkçede söz varlığının önemli bir parçası olan, anlatımı güçlendiren bu kelime gruplarına ilişkin bazı tanımlar şöyledir:

Hatiboğlu’na göre ikileme, “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” (Hatiboğlu, 1981: 9).

Türkçede ikilemeler, yalnızca biçimsel bir tekrar değil, aynı zamanda anlatımı zenginleştiren, pekiştiren ve söyleyişe ahenk katan dil unsurlarıdır. Bu bağlamda Doğan Aksan, ikilemeleri Türkçenin anlatım olanaklarını

artıran, söyleyişe canlılık ve ahenk katan, aynı zamanda anlamı güçlendiren yapılar olarak tanımlar (Aksan, 1995: 73).

Vardar ise ikilemeyi, “Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma” (Vardar, 2002: 119) olarak ifade etmiştir.

Topaloğlu, bu terimi “anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği” olarak tanımlamış ve dört dala ayırmıştır:

a) Aynı kelimenin tekrarıyla yapılanlar: *harıl harıl, teker teker, yavaş yavaş, gide gide*;

b) Eş anlamlı ikilemeler: *eğri büğrü, saçma sapan, ite kaka, çoluk çocuk*;

c) Karşıt anlamlı ikilemeler: *iyi kötü, aşağı yukarı, içli dışlı, bata çıka*;

ç) Eklemeli ikilemeler: *ev mev, deniz meniz, kötü mötü* (Topaloğlu, 1989: 87).

Sorânî Kürtçesinde ise, ikileme (جووتەوشه *çûte wîşe* “çift kelime”) terimiyle adlandırılmaktadır. Bu yapı, tıpkı Türkçedeki gibi hem sözcük tekrarına hem de ses ya da anlam benzerliğine dayalı ifadeleri kapsar.

Nesrîn Fexrî’ye göre ikileme, görünüş olarak çift, anlam bakımından ise tek bir kavram oluşturan kelime çiftleridir (Fexrî, 1983: 11). Bu tanım, ikilemenin yüzeysel düzeyde iki sözcükten oluştuğunu, ancak anlamsal olarak birleşik ve bütüncül bir yapı sergilediğini vurgular. Fexrî’nin bu yaklaşımı, ikilemelerin sadece biçim-bilimsel bir tekrar değil, aynı zamanda sözlüksel bir anlam birimi oluşturduğunu göstermektedir.

Muhammed Me’ruf Fettah (1989:142) ise birleşik kelime kavramı altında daha farklı bir tanım sunarak, ikilemeleri; iki kelimedenden oluşan, her iki kelimenin de aynı türden olduğu, sıralarının değişmediği ve yapısal olarak iki kelimedenden oluşmasına rağmen tek bir anlam ifade eden birleşik kelimelerin bir türü olarak tanımlamaktadır. Yapısal olarak bazı ikilemelerde her iki kelimenin ilk sesleri, bazılarında ise ilk iki sesleri benzerlik göstermektedir. Bunun yanı sıra, bazı ikilemelerde ikinci kelimenin ilk sesine yakın olurken, bazılarında ise kelimenin başı veya sonu birbirine benzemektedir.

Taha Feyzîzade ise *Ferhengî Wîşe Diwanekanî Zimanî Kurdî (Kürtçede İkiz Kelime Sözlüğü)* adlı eserinde ikilemeleri şu şekilde açıklamaktadır: Art arda gelen isimleri ikiz olarak adlandırıyorum. Bunun nedeni, bu iki ismin tıpkı ikiz çocuklar gibi art arda gelmesi ve aynı dil topluluğundan doğarak dünyaya gelmiş olmasıdır; Feyzîzade’nin belirttiğine göre bu tür ikiz kelimeler genellikle “ve” (u) bağlacı ile birbirine bağlanmaktadır (Feyzîzade, 2011: 9).

Yukarıda dilbilimciler tarafından yapılan açıklamalara göre, Türkçede ikilemeler çoğunlukla anlatım güçlendirme, pekiştirme ve çeşitlendirme amacıyla kullanılırken, Sorânî Kürtçesinde benzer işlevlerin yanında, bağlaçlarla kurulan yapılar da dikkat çekmektedir.

Yapı ve Anlam İlişkileri Bakımından İkilemeler

Hem Türkçe hem de Kürtçede ikilemeler dilin yapısına göre değişiklik göstermektedir. Kalıplaşma, ses benzerliği ve anlam ilişkisi gibi kendine özgü birtakım özellikleri vardır. Buna rağmen her iki dilde de hem anlam hem yapı bakımından yakınlık ve bir ilişki görülmektedir.

Kelime yapısı bakımından Türkçedeki ikilemeler, Türkçe kelimelerden ya Türkçe ve yabancı kelimelerden ya da sadece yabancı kelimelerden oluşmaktadır.

Sorânî Kürtçesinde ikilemeler bağlaçsız kurulabildiği gibi, “u, به, e, له” bağlaçlarıyla da kurulabilmektedir:

چار چار *çâr çâr* “ara ara”, هات هات *hât hât* “geldi geldi”, پشت پشت *pîşt be pîşt* “arka arka”, باع باع *bâ’e bâ* “mee mee, koyun sesi”, سه سه له سه *sed le sed* “yüzde yüz”, رێك رێك *rêku pêk* “düzgün”, بهژن و بالآ *bejnu bālā* “boy pos”.

Bunlar arasında en sık kullanılan yapı u “ve” bağlacı ile kurulanlardır (Reşîd, 1977: 32; Aziz, 1999: 453).

Sorânî Kürtçesindeki ikilemeler sadece Kürtçe kelimelerden oluşmaz, Arapça, Türkçe, Farsça veya başka dillerden alıntı kelimelerle kurulmuş ikilemelere de rastlanır (Feyzîzade, 2011: 12):

أَلُو وەر (Tr.) “alışveriş”, ههست و نهست hestu nest (Far.) “his, duygu”, قەزاو قەدار qezaw qedar (Ar.) “kaza ve kader”.

Anlam ilişkileri açısından her iki dilde de ikilemeler; aynı kelimenin tekrarıyla, eş anlamlı ya da yakın anlamlı kelimelerin bir araya gelmesiyle, zıt anlamlı kelimelerin birleştirilmesiyle, biri anlamlı diğeri sadece ahenk veya vurgu amacıyla kullanılan ses birimleriyle, her iki unsurun da yakıştırma kelime olmasıyla ya da yansıma kelimelerle oluşturulmaktadır. Bunların dışında, Türkçede bazı ikilemeler kelimenin başına “m” sesi getirilerek oluşturulur. Benzer bir durum Sorânî Kürtçesinde de görülmektedir. Her iki dilde de ikilemenin ikinci unsurunda yer alan “m” sesi, eğer kelime bir ünlü harf ile başlıyorsa, bu ses ünlüden önce getirilir; kelime ünsüzle başlıyorsa, bu ünsüz kaldırılarak yerine “m” sesi eklenir ve kelimenin geri kalanı olduğu gibi korunur. Bu süreç, sesler arasında uyum sağlamayı amaçlayan fonolojik bir değişim olarak değerlendirilebilir. (Bayraktar, 2004:74-127, Sivri, 2020: 85-111, Talabani, 1977, 42-43).

Eta.: Adam madam “erkek merkek”, el mel, su mu, dêmîr mêmîr “demir memir”, ağāç mağāç “ağaç mağaç”, sayara mayara “araba maraba”.

Sk.: Sk.: ئاو ماو aw maw “su mu”, ماسن و ماسن masînu masînu “demir memir”, دارو مار dâru mâr “ağaç mağaç”, تیر و تیر tiru mir “ok mok”, سه یاره مه یاره seyâre meyâre “araba maraba”.

Türkçede bazen sözcüğün ilk hecenin sonuna (m p r s) gibi ilave bir ses getirilerek oluşturulur. Bu yapıdaki ikilemeler Sorânî Kürtçesinde görülmemektedir.

İkilemeler, hem Eta.da hem de Sk.de yaygın olarak görülmektedir. Bu çalışmada tespit edilen ikilemeler; Eta.dan Sk.ye ve Sk.den Eta.ya geçmiş olanlar, tamamen Türkçe kelimelerden oluşanlar, Türkçe ve Kürtçe unsurların bir arada kullanıldığı kelimeler ile Arapça ve Farsça gibi dillerden alınan kelimelerle oluşturulan ortak ikilemeler şeklinde sınıflandırılabilir. Aşağıda bu tür ikilemelerle örnek verilmiştir:

Sorânî Kürtçesinde Türkçe Kelimelerle Kurulan İkilemeler

Sorânî Kürtçesinde Türkçeden alınmış ikilemeler görülmektedir. Bu ikilemelerin bazıları olduğu gibi alınmış, bazılarında ise yalnızca ilk veya ikinci kelime Türkçeden alınmıştır. Ayrıca, bazı ikilemelerde Türkçe kelimelerle yeni birleşimler yapıldığı tespit edilmiştir.

Sorânî Kürtçesinde içinde Türkçe kelime barındıran ikilemeler şu yapılardan oluşmaktadır:

Türkçeden Alınma veya Sadece Türkçe Kelimelerle Kurulan İkilemeler

Türkçe kökenli kelimelerin herhangi bir ek almadan bir kelime öbeği oluşturduğu örnekler yanında , unsurların bir bağlaçla bağlandığı öbekler de vardır. Kelimelerin yalın olarak bağlandığı söz öbeklerinin doğrudan Türkçeden alınmış olma ihtimali vardır. Bunun yanında Türkçe kökenli kelimelerin Kürtçenin yapısına uygun olarak u , be gibi edatlarla bağlandığı kelime öbekleri de görülür:

أَلُو وەر “alışveriş”

أَلِش و ئَوش “alışveriş”

أَلِتم و سَالِتم “alım satım”

أَین و ئَین “ayın oyun, alavere dalavere”

گێلمه گێلمه “-i getirip götürmek, lafı evirip çevirmek, uğraştırmak”

داش به داش “taşa taş; bir şey verirken karşılığında bir şey almak”

تاک تاک “tek tek”

تاك تاک tāk tāke “tek tük”
 تاك وتووك tāku tük “tek tük”
 قاپ و قاجاغ qāpu qācāğ “kap kacak”
 هه‌واش هه‌واش hêwaş hêwaş¹ “yavaş yavaş”
 وارووێخ wāru wêx “var yok; her şey”
 یاغری یاغری yağır yağır “ağır ağır”

Türkçe ve Kürtçe Kelimelerle Kurulan İkillemeler

Sorânî Kürtçesinde görülen ikilemlerin bazıları Türkçe bir kelimeyle eş ya da yakın anlamlı başka bir Kürtçe kelimenin bir araya gelmesiyle ve aralarına “ve (u)” bağlacı girerek yapılmaktadır. Türkçe kelime ilk veya ikinci unsur olabilir:

گورین go rĀl (Tr.) + u + go r(Sk.) “gorin “değişmek fiilinin kökü”, “değiş tokuş”
 آلاله و آلاله wālā: Āl (Tr.) + u + wālā (Sk.) “güzel ve süslü, elbise için kullanılır”
 آلاله و آلاله aĀl boĀl: Āl (Tr.) + u + boĀl (Sk.) “üzüm tanelerinin büyümesi ve allaşması”
 تاك و تيرا tāku tera: tāk (Tr.) + u + tera (Sk.) “tek tük”
 گوێ قولاگ gwē qulāğ: Gwē “kulak” (Sk.) + u + qulağ (Tr.) “kulağı kaldırarak dinlemek, kulağı açık olmak”.
 دهست و به‌خه destu yexe: Dest (Sk.) + u + yexe (Tr.) “elim yakanda anlamında, birinin yakasına yapışmak”
 دهق و دوقی dequ doğri: Deq (Sk.) + u + doğri (Tr.) “dop doğru”
 سووچ و تانوان sūçu tawan: Sūç (Tr.) + u + tawān (Sk.) “suç muç”
 سەروەستەرا seru sorāğ: Ser (Sk.) + u + sorağ (Tr.) “bir şeyden ya da bir kişiden haber alınıp alınmaması”.
 شەش و بەش šeşu bēş: Šeş (Sk.) + u + bēş (Tr.) “šeş beş” “şaşıran biri için söylenir”
 سووک و چارووک sūkū çîrūk: Sūk (Sk.) + u + çîrūk (Tr.) “basit ve çürük, değersiz ve ahlaksız kimseler için söylenir”
 ساغ و پاک sağu pak: Sağ (Tr. “sağ”) + u + pāk (Sk.) “sağ ve temiz”
 خانەم خەندان xanîm xendân: Xanîm (Tr. “hanım”) + u + xendân (Sk.) “hanım handan, hanım efendi anlamında kullanılır”
 پەس و پەخل pisu poxl: Pis (Sk.) + u + poxl (Tr.) “pis ve boklu”
 دۆم و قەرەج domu qerec: Dom (Sk.) + u + qerec (Tr.) “çingene”
 تۆز و خۆل tozu xoĀl: Toz (Tr.) + u + xoĀl (Sk.) “toz toprak”
 تۆز و با tozu ba: Toz (Tr.) + u + ba (Sk.) “toz ve yel/rüzgâr”
 تەپ و تۆز tapu toz: Tep (Sk.) + u + toz (Tr.) “toz ve küçük toz tanecikleri”
 ئیش و کار işu kâr: İş (Tr.) + u + kâr (Sk.) “iş güç”
 قۆم و زێخ qumu zix: Qum (Tr.) + u + zix (Sk.) “kum mum”

Türkçe ve Arapça Kelimelerle Kurulan İkillemeler

بۆش و بەتاڵ boşu betaĀl: Boş (Tr.) + u + betaĀl (Ar.) “Bom boş”
 چۆل و بەریا çolu berya: çolu (Tr.) + u + berya (Ar. “berriyye”) “çöllük, boşluk ”

¹Sorânî Kürtçesinde, çoğunlukla ünlüyle başlayan Türkçe kökenli alıntı kelimelerde ünsüz türemesi (özellikle “h” sesi) gözlenmektedir. Bu durum, alıcı dilin ses yapısına uyum sağlama amacıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin, هه‌واش hêwaş kelimesi Türkçedeki yavaş kelimesinden alıntılanmış olup başında h sesinin türemesiyle oluşmuştur.

ساغ و سهليم saġu selim: Saġ (Tr.) + u + selim (Ar.) “sağ salim”

ساغ و سهلامهت saġu selâmet: Saġ (Tr.) + u + selamet (Ar.) “sağ selamet”

ئوين و ماجهران oyinu macêran: Oyinu (Tr.) + u + macêran (Ar.) “oyun ve macera”

بچم و فسهال bîçmu fesal: Bîçmu (Tr.) + u + fesâl (Ar.) “biçim ve şekil”

شەرو فەرتەنە şaru fertene: Şer (Ar.) + u + fertene (Tr. “fırtına”) “kavga ve yaygara, gürültü ve kargaşa”

Türkçe ve Farsça Kelimelerle Kurulan İkilemeler

دوگمه و دولاب dugmew dolâb “düğme ve dolap”

Erbil Türk Ağzında Kürtçe Kelimelerle Kurulan İkilemeler

Sorânî Kürtçesinden Olduğu gibi Alınan İkilemeler

Eta.da, Sk.den olduğu gibi alınan ve yaygın olarak kullanılan çok sayıda ikileme tespit edilmiştir:

رۆت و قوت rûtu qût “çırıl çıplak”

رەشکە و پێشکە raşkew pêşke “göz önüne beyaz siyah şeylerin gelmesi ve iyi görülmemesine neden olan göz kamaşması”

قیت و قوز qîtu qoz “dik ve sağlıklı”

زەلام و زەلمەت zerte zalâm “koskoca adam”

دادو بێ داد dadu bêdad “feryat figan”

شەله و گۆج şe le goç “topal ve çolak”

ههفت و ههشت heftu heşt “ağız dalaşı yapmak”

پێکەڵ و تێکەڵ tēkelû pêkel “karma karışık”

کت و مێ kîtu mît “tıpatıp”

کت و پێ kîtu pîr “aniden”

کت و کۆر kîtu kor “göz zayıflığı”

بەزم و بەزم بەزم bezmu razîm “topluluk ve meclis, keyif halay ”

پووچ و پووچ pîru puç “boş anlamsız ve değersiz şeyler”

هات و نههات hātu nehât “zor durum ve çıkmazda olmak”

هاتووچو hātu ço “gelip gitmek”

خێروخهپان xîru xepan “etli, yağlı, kilolu ”

کەچه و کەچه keçe kuçe “eski püskü”

کوت و کوش kûtu kûsh “halsizlik”

مێل و مێل mîl mîl “yumuşak ve sıvık nesne”

رێژ و پێژ rêju pêj “dağınık”

شەقار و شەقار şe qaw şe qaw “adım adım”

خهپه گولێ xepe golîk “şişman inek, dalga geçmek ya da sevgi göstermek için kullanılır”

دێنێک و دێنێک dînîk dînîk “tane tane”

ههچ و ههچ hiçu puç “alçak, değersiz”

کەل و کەل kēlu kut/ kel kut “yaşlanmış, işe yaramayan”

- چەندە چەندە çend “çok konuşup söylenmek, ağız dalaşı etmek”
- تێرپ و هۆر tırpu hor “yüksek bir yerden yumuşak bir nesnenin birkaç kez yere düşmesinde çıkan ses”
- شێرپ و هۆر şırpu hor “yumuşak nesnelerin sürekli birbirine değdiğinden çıkan sesler”
- شێرپ و پێر şırpu pır “özensiz”
- هەرە و هۆر herāw horyā “bağrış çağrış”
- بەرە بەرە bere bere “yavaş yavaş”
- شەلە شەل şele şel “seke seke”,
- تێکە و لێکە tēkew lēke “karışıklık”
- هێز و دێز hīzu dīz “ahlaksız hırsız”
- خێر و پێر xīru pır “etli ve kilolu kimse”
- کەتەن و مەتەن ketnu kutîn / کەتەن و مەتەن ketnu metîn “yaramazlık, düzenbazlık”
- کەند و کۆسپە kendu kospe “engebelik”
- لāl و پāl laālu paā “dilsiz ve el ayaksız, halsiz”
- ناسک و نازدار nāsîku nāzdār “nazik ve değerli”
- راق و تەق raqu taq “kupkuru”
- کون و کون kun kun “delik deşik”
- کەس و کار kesu kār “hısım akraba”
- جەر و بار cāru bār “arasıra”
- خێل و خوار xêlu xıwar / خێل و خوار xêlu xıwar “şaşı”
- تازە بەتازە taze be taze “yeni yeni”
- شێل و شۆق şîlu şoq “düşük nitelikli”
- پوت و ناپوت put nā put “ufak tefek, minyon”
- ماچ و موج maçu muç “öpüşmek”
- خێر و مێر xīru mīr “şişman, etli”
- خāl و خāl xāā xāā “benekli”
- لێتەک و لێتەک litîk litîk “paramparça”
- پێک و پێک êku pēk “düzgün”

Sorânî Kürtçesinden Bağlaçsız Alınan İkilemeler

Sk.de çoğu ikileme “ve” bağlacıyla birbirine bağlanmaktadır. Ancak, Erbil Türk ağzına giren bazı ikilemeler “ve” bağlacı olmadan kullanılmaktadır. Ayrıca, bazı ikilemeler ise ses değişimine uğramıştır. Bu konuyla ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

- هەرچی و پێرچی herçîw perçî (Sk.) > hērçî pērçî (Eta.) “değersiz, boş insan”
- هات و هوار hātu hāwār (Sk.) > hat hawar (Eta.) “bağrış çağrış”
- پاک و پاک paku pagij (Sk.) > pak pagij (Eta.) “pak ve temiz”
- نەز و فیز nāzu fiz (Sk.) > naz fiz (Eta.) “naz etmek”

Arapça ve Sorânî Kürtçesine Ait Kelimelerle Kurulan İkilemeler

Bu tür ikilemeler, Sorânî Kürtçesinde oldukça yaygındır ve genellikle “ve” bağlacıyla birbirine bağlanır. Aynı ikilemelerin, bağlaçlı ya da bağlaçsız biçimleriyle Erbil Türk ağzına da geçtiği gözlemlenmiştir. Tespit edilen bu tür ikilemeler aşağıda verilmiştir:

- گهم و خهفەت ğemu xefet/ ğem xefet “tasa keder”
 هازرو بزر ħazîru bîzîr/ħazır buzır “hazır ele gelmek- hazırda konmak”
 بزر şum bîzîr “kayıp”
 کەس xîzmu kes/xısım kes “hısım akraba”
 پێ و قەدەم pêw qedem “geliş, ayağının hayırlı olup olmaması”
 کار و کەسابەت karu kesâbet “iş gücü”
 سەرو زیاد seru ziyad “yeter artar”
 سێر و تێر sîru tîr “sır mır”
 فەر و جیاوازی ferqu çiyawazi “fark ve ayrımcılık”
 هەر و هۆسە herāw hose “bağrış çağrış”
 خۆل و زێل xoûl zîbîl “garantisi olmayan olduğu gibi satılan mal için kullanılır”

Sorânî Kürtçesi ve Erbil Türk Ağzındaki Ortak Yapılı İkilemeler

Bu bölümde, her iki dilde hem biçim hem de anlam bakımından benzerlik gösteren ikilemelere yer verilecektir.

Yabancı Kelimelerle Kurulan İkilemeler

Arapça Kelimelerle Kurulan İkilemeler

- قەزا و قەدر qezaw qeder “kaza ve kader”
 قەسمەت و نەسەب qîsmetu nesib (Sk.) qismet nesib (Eta.) “kısmet nasip”
 مەت و مەلۇل mâtû melul (Sk.) mat melûl (Eta.) “sessiz ve melûl”
 خێر و شەر xêru şa r “hayır ve şer”
 باطل و باطل atîlu batîl (Sk.), ‘atıl batıl (Eta.) “boş, işsiz”
 عەیب و عار eybu ‘ar “ayıp utanç”
 فەسل و فەسل aslû fasîl (Sk.) asıl fasıl (Eta.) “asıl fasıl, soy kök”
 عەقۇد و عەقۇد eqdu ‘uqud “sözleşme ve sözleşmeler”
 بێلا و بێلا illaw billa (Sk.) illa billa (Eta.) “vallahi billahi”
 خێر و خێرات xêru xêrât (Sk.) xêr xêrât (Eta.) “hayır işleri”
 خێر و بەرکەت xêru bereket (Sk.) xer bereçêt (Eta.) “bereket yağması”
 عەباو جوببە ebaw çubbe (Sk.), ‘eba cubbe (Eta.) “aba ve cübbe”
 قەم و قەم qewmu qile (Sk.) qewim qile (Eta.) “soy sap”
 ناموس و حەیا namusu ħeya (Sk.) namus ħaya (Eta.) “namus ve sıkılma”
 قەدر و قەیمەت qedru qimet (Sk.) qedîr qimet (Eta.) “kadir kıymet”
 قات و رەبەت qatu rîbat (Sk.) qat ribat (Eta.) “takım elbise”

قەۋس ۋ قەۋزەھ qewsu qezeh (Sk.) qews qezeh (Eta.) (Kavs-i kuzah) “gökkuşağı”

كتاب الحساب ḥisābu kitab (Sk.) ḥisab kîtab (Eta.) “hesap kitap”

‘e’cele ‘e’cele “acele acele”

qezaw belā (Sk.) qaza balā (Eta.) “kaza bela”

هواره hīlew ḥewāla (Sk.) ḥile ḥawala (Eta.) “hile hurda”

raw tekbir “danışma-planlama” تهكبير

zabtu_rabıt “işte sözünü geçiren ve disiplinli biri için söylenir”

Arapça ve Farsça Kelimelerle Kurulan İkilimler

doġlu zurna (Sk.), dol zirna (Eta.) “davul zurna” وڊول زورنا

فاقير و زنگين faqiru zencin (Sk.), faqir zencin (Eta.) “fakir zengin”

قيروسيا qiru siya (Sk.), qiri siya (Eta.) “esfalt ve siyah, oh olsun, hakketti anlamında kullanılır”.

Arapça ve Anlamsız Kelimelerle Kurulan İkilemler

beləşu həlaş (Sk.) beləş həlaş (Eta.) “boşu boşuna”

rezilu qırçok (Sk.) rezil qırçok (Eta.) “cimri”

kîşu mât (Sk.) kışu mat “sessiz sedasız”

خاترو خاترuxatiru xutur(Sk.) xatır xutır (Eta.) “hatır saymak”

ههلهق و بهلهق ḥelequ beleq (Sk.) ḥeleq beleq (Eta.) “boş anlamsız”

Farsça Kelimelerle Kurulan İkilemeler

دوست و دوژمن *doštu dujmîn* (Sk.), *dost düşman* (Eta.) “dost düşman”

پارہو پول Parew puł (Sk.) para pul (Eta) "para pul"

پارچه پارچه Pârçe pârçe (Sk), Parça parça (Eta.) “parça parça”

tîrşu şirin (Sk.), turşı şirin (Eta.) “ekşi ve şekerli”

Yansımalarla Kurulan İkilimler

“Tabiat seslerini tasvir veya kabataslak taklit ederek meydana gelmiş ses topluluklarıdır” (Banguoğlu, 1974: 204) olarak tanımlanan yansımalar, Erbil Türk ağız ve Sorânî Kürtçesindeki ortak ikilemelerinin önemli bir bölümünü oluştururlar. Her iki dilde de ortak yansıma sözcükleri oldukça fazladır ve çoğu ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Sorânî Kürtçesinde bu tür yansıma ikilemelerin çoğu “e” ünlüsüyle birbirine bağlanır. Ancak bazı ikilemelerde, ilk sözcüğün sonunda yer alan “e” bir bağlaç değil kelimenin bir parçasıdır (Reşîd, 1977: 32-33). Erbil Türk ağzında da yansıma ikilemelerin “e” ünlüsüyle birbirine bağlandığı görülmektedir. Bunun, Sorânî Kürtçesinin etkisiyle oluştuğu söylenebilir. Her iki dilde de /x/, /q/, /r/, /t/ vb. seslerin yanında “e” bağlacı kalınlaşarak /a/ sesi olarak okunur:

قيره قير qire qir “kaz sesini gibi kaba büyük rahatsız edici ses”

پرخه پرخ *pirxe pırx* “horlama sesi”

هارة هار hare har “bağıra bağıra konuşma sesi, bir kaynaktan bolca inan su sesi”

هَازِه هَاژ hāje hāj (Sk.), haje haj (Eta.) “güçlü rüzgar sesi”

xırte xırt “hırıltılı ses” خرتة خرت

- خرمه خرمه xırme xırım “salatalık ve salatalığa benzer sert şeyler yenildiğinde çıkarılan ses”
- جیره جیر çire çir “kapı cırıltısı”
- خشه خش xîşe xîş “yer üzerinde yumuşak bir nesneyi çekerken çıkarılan ses ayak sesi, poşet sesi”
- خره خر xıre xır “can çekişirken çıkarılan ses, göğüste sorun olduğunda çıkan ses”
- پرت پرت پیرته پیرت “söylenme sesi”
- فشه فش fîşe fîş “boş konuşmak, atmak”
- چرپه چرپ çîrpe çîrip “su içinde hareket eden, koşan nesnelerin çıkardığı ses”
- چرکه چرک çîrke çîrk “saat sesi”
- گه گه gîve gîv “çok hızlı bir şeyin geçtiğinde çıkan ses, rüzgar sesi”
- گره گرme gîrme gîrim “gök gürültüsü”
- نوزه نوز nuze nuz “yavaşça ağlar gibi yapan kişinin çıkardığı ses, mıy mıy, zırlamak, inilti”
- تیره تیر tıra tır “arabanın makinasında sorun olduğunda çıkan ses”
- چرکه چرکه çîrqa çîrq “çekirdek gibi sert şeyler yenildiğinde çıkarılan sese”
- گزه گزه gîze gîz “titreşme sesi”
- مرچه مرچه میرقا میرق “yemek yerken-öpüşürken çıkarılan ses”
- گره گرme gîr “ateş sesi”
- جزه جز çize çiz “sinek sesi”
- گزه گزه gîje gîj “rüzgar sesi, vitamin tabletleri suya atıldığında çıkan ses”
- غره غره gîra gîr “makine bozulduğunda çıkan ses”
- شرقه شرقه şırqa şırq “su sesi”
- تیره تیره tırpa tırp, “kendini yüksekte atan birinin düşme sesi, kalp çarpıntısının sesi”
- تپه تپه tapa tap “yürüme veya hareket edildiğinde çıkan ses”
- زرنه زرنه zîrînge zîrîng “altın gümüş metal gibi şeylere bir şey değdiğinde çıkan ses”
- بلقه بلقه bîlqa bîlq “su altından çıkan hava sesi”
- فیره فیر fıre fı “sürekli ve hızlı bir biçimde hareket etmeden çıkan ses, çorba gibi sıvı bir şey içmede çıkarılan ses”
- فنه فنه fîne fîn “burun çekme sesleri”
- تقه تقه taqa taq “vurma veya çarpma sırasında çıkan ses, silah patlayınca çıkan ses, iki büyük nesnenin birbirine değdiğinde çıkan ses”
- زینگه زینگ zinge zing “kulak çınlaması, madeni eşyalara vurulunca çıkan ses”
- شرپه شرپه şırpe şırp “yumuşak bir şeye vurulduğunda çıkan ses”
- تکه تکه tîk tîk/tîke tîk “su damlama sesi”
- چقه چقه çıqa çıq “bazı şeylerin hareket etmesinden çıkan ses”
- غالبه غالب gâlb gâlb “gürültü”
- پرت پرت پیرته پیرت “söylenmekten çıkan ses”
- قرت قرت qırta qirt “kemik veya eklemlerde sorun olduğunda çıkan ses, demirden yapılan makinelerden çıkan ses”
- فسكه فسكه fîske fîsk “iki kişinin yavaşça ve gizlice birbiriyle konuşmasından çıkan ses”

- قیرا قیر qıra qır “hindi ve kurbağa sesi”
 جیوہ جیوہ ċiwe ċiw “kuş sesi”
 هۆر هۆر gîrmu hor “çok gürültüden çıkan ses”
 نالە نالە nała nał “inleme sesi”
 جیکە جیکە ċike ċik “civciv sesi”
 زازاق زازاق zāqu ziq “çocuk sesi”
 قاروقور qaru qur “koyun keçi gibi hayvanların çıkardığı sesler”
 پرخ هۆر pırxu hor “horlama sesi”
 مینگە مینگە mînge mîng “mırıldanma sesi”
 کوشە کوشە kuşe kuş “işeme sesi”
 فیلچە فیلچە fılċa fılċ “büyük veya bol gelen ayakkabıların yürürken çıkardığı ses”
 گودە گودە gude gud “bezdirici bir biçimde söylenme; dır dır”
 شیرە شیرە şıra şır “oluktan bolca akan su sesi”
 ریمبە ریمبە rimba rimb “patlama sesi”
 شورە شورە şure şur/şur şur “yağmur şiddetli yağdığı anda çıkan ses”
 قیرچە قیرچە qırċe qırċ “sert bir şeye basıldığında çıkan ses, dış arasına taş kırıntısı ya da sert bir şey girdiğinde çıkan ses, yağ kızardığında çıkan ses”
 چەپە چەپە çepe çepe “eller birbirine vurulduğunda çıkan ses”
 قورە قورە quıra quır “karın guruldaması”
 هیتە هیتە ĥite ĥit “usandırıcı, sinirlendirici bir biçimde gülmek”
 لەقە لەقە leqe leq “sandalye, masa ayağı gibi nesnelerin yerinden oynayıp sürekli hareket etmesinden çıkan ses”
 فیتە فیتە fite fite “düdük sesi”
 شاق شاق şaqu şulaq (Sk.) şaq şulaq (Eta.) “tekme tokat, şak sesi çıkarılarak vurmak”.

Ünlemelerle Kurulan İkilemeler

- وەی وەي wey wey “vay vay”
 ئۆف ئۆف of of
 ئۆی ئۆی oy oy “oy oy”
 ئای ئای ay ay
 ئاخ و ئۆف axu of (Sk.) ax of (Eta.) “ah ve of”
 ئۆی ئۆی uy uy “eyvah eyvah”
 ئاخ ئاخ ax ax “ah ah”
 هۆش هۆش hoş hoş “cüş anlamında, eşekleri durdurmak için kullanılır”
 هەچە هەچە heçe heçe “eşegi yürütmek için söylenir”
 دەي دەي dey dey “haydi haydi”
 یەللا یەللا yaĺa yaĺa “haydi haydi”
 وەس وەس wîs wîs/hus hus “sus sus”

پش پش pîş pîş/ پس پس pîs pîs “pisi pisi, kedileri çağırmak için kullanılır”
 گدی گدی gîdi gîdi “keçileri çağırmak için kullanılır”
 خت خت xît xît “kedileri kovalamak için kullanılır”
 کش کش kîş kîş “kuş, tavuk, vb. kanatlı hayvanları kaçırmak için kullanılır”
 کخ کخ kîx kîx “küçük çocukların pis bir şeyi ağızlarına götürdüklerinde söylenir”
 فرت فرت fîrt fîrt “zırt pırt”

Bağımsız Anlam Taşımayan ya da Anlamsal İçeriği Zayıf Kelimelerle Kurulan İkilemeler

هوت هوت heytu hut “sesli kalabalıklık için söylenir”
 عوزه نوزه ‘eze nuze “abur cubur, ıvır zıvır, işe yaramayan eşyalar”
 تیلته و پیلته tiltileu pilpile (Sk.) tiltile pilpile (Eta.) “hafif basit takı tuku”
 تیف تیف tîf tîf “süs püs”
 تیتک تیتک titîk titîk “havada duran ince telli saç”

Sonuç

Bu çalışma, Sorânî Kürtçesi ile Erbil Türk ağzı arasında uzun yıllara dayanan dilsel etkileşimin ikilemeler aracılığıyla nasıl tezahür ettiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma bulguları, her iki dilsel topluluk arasında karşılıklı bir etkileşimin bulunduğunu ve bu etkileşimin yalnızca kelime düzeyinde kalmayıp, kalıp yapılar ve anlatım biçimlerine de yansıdığını göstermektedir.

İkilemeler, hem Sorânî Kürtçesi’nde hem de Erbil Türk ağzında, anlatımı zenginleştirme, anlam pekiştirme, ritmik söylem oluşturma gibi işlevlerle sıkça kullanılmakta ve dilin canlı bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Bu doğrultuda yapılan analizlerde, Sorânî Kürtçesinde, özellikle günlük yaşamla ilgili konularda, Türkçeden ödünçlenmiş sözcüklerle oluşturulan ikilemelere rastlanmıştır. Örneğin, ئال و وێر ālu wêr “alışveriş”, ve ئال و گۆر ālu gor “değiş tokuş” gibi yapılar, Türkçe kökenli sözcüklerin Sorânî bağlamında ikileme işleviyle kullanılabildiğini göstermektedir.

Benzer biçimde, Erbil Türk ağzında da Sorânî Kürtçesinden geçmiş bazı sözcüklerle oluşturulan ikilemelere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu ikilemeler genellikle bölge halkının günlük konuşmalarında yer bulmakta ve deyimsele anlamlar taşımaktadır. Örneğin, روت و قوت rûtu qût “çırıl çıplak”, كچه كچه keçe kuçe “eski püskü” gibi ifadeler, Erbil Türk ağız yapısında doğrudan kullanılan ve anlamı tam olarak korunan yapılarıdır.

Bu örnekler, iki dil arasında gerçekleşen etkileşimin yalnızca bireysel sözcük alışverişinden ibaret olmadığını, aynı zamanda bu kelimelerin kalıplaşmış ifadelerle, yani ikilemelere dönüşerek her iki dilin söz varlığına dahil olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Sorânî Kürtçesi ile Erbil Türk ağzındaki ikilemeler, iki dil arasındaki karşılıklı etkileşimi anlamada değerli bir araç sunmakta; aynı zamanda dilsel yapıların kültürel bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu çalışma, ikilemelerin yalnızca biçimsel özellikleriyle değil, sosyal ve kültürel işlevleriyle de incelenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kısaltmalar

Eta.: Erbil Türkmen Ağzı Sk.: Sorânî Kürtçesi Tr.: Türkçe

Tablo 1**TRANSKRİPSİYON ALFABE**

a, â, ā	ئا
b	ب
p	پ
t	ت
c	ج
ç	چ
h	ح
x	خ
d	د
r	ر
ɾ	ړ
z	ز
j	ژ
s	س
ş	ش
‘	ع
ğ	غ
f	ف
v	ڤ
q	ق
k	ك
g	گ
l	ل
î	ل
m	م
n	ن
e	ه نه
h	ه
u	و
û	وو
o	ۆ ئۆ
î,y	ی
ê	ئ ئێ

Diğer Çeviri Yazı İşaretleri

â : İnce a (a-e arası)	ā : Uzun a	ē : Uzun e	è : Kapalı e
î : İnce ı (ı-i arası)	ō : Uzun ö	w : çift dudak v'si	ć : Paletal c
ç : Paletal ç			

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Avin Sami Arif
Author Details	¹ Salahaddin Üniversitesi, Erbil, Irak
	 0000-0001-9361-755X avin.sami@yahoo.com

Kaynakça | References

- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Cilt 2). TDK Yayınları.
- Azîz, H. M. (1999). *Selîqey Zîmanewanî û Giriftekanî Zîmanî Kurdî*. Serdem Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. Baha Yayınları.
- Bayraktar, S. (2004). *Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı].
- Fettah, M. M. (1989). “Wişey Lêkdirawî Bestraw le Zîmanî Kurdîda”, *Roşnbîrî Niwê*, 124, Bağdat, 142-150.
- Fexrî, N. (1983). “Cûte Wişey le Zîmanî Kurdîda”, *Roşnbîrî Kurdî*, 3, Bağdat, 7-12.
- Feyzîzade, T. F. (2011). *Ferhengî Wişey Diwanekanî Zîmanî Kurdî*. Selahaddin Eyyubi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Inkelas, S., & Zoll, C. (2005). *Reduplication: Doubling in Morphology*. Cambridge University Press.
- Matthews, P. H. (1997). *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*, Oxford University Press.
- Reşîd, M. (1977). “Derbarey Cûte Naw le Zîmanî Kurdîda”, *Beyan*, 40-41, Bağdat, 32-38.
- Sivri, Ö. (2020). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkilemeler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı].
- Talebanî, M. R. (1977). “Listeyek Cûte Naw”, *Beyan*, 42-43, Bağdat, 22-23.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ötüken Neşriyat.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yayınları.

Dilbilim Dergisi The Journal of Linguistics

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* Eserine Tematik Bakış: Adalet Temasının Karakterler Üzerinde Etkisi

Thematic Overview of Harper Lee's *To Kill a Mockingbird*: The Effect of the
Concept of Justice on the Characters

Azra Avcılar¹

¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İstanbul, Türkiye

Öz

Harper Lee'nin 1960 yılında kaleme aldığı *Bülbülü Öldürmek* isimli eserinde yazar, Jean Louise Finch karakterinin yaşadığı olayları Finch'in kendi ağzından geriye dönüş anlatım tekniği ile anlatır. Roman, yazarın Amerika'nın Alabama eyaletinde, kurmaca bir mekan olarak eserine yerleştirdiği Maycomb kasabasında geçer. Romanda Scout ve Jem Finch'in avukat olan babası Atticus Finch'in, tecavüz iftirasına uğramış Tom Robinson davasını alması ile olaylar gelişir. Yazar, kurguda Tom Robinson davasının kaybedilmesi sonucu, süreci mahkemede ve mahallede geçmiş çocuklar ve yetişkinler için toplumsal bir bilinç oluşturur. Lee, yaşanan bu adaletsizliği, çeşitli tasvirler eşliğinde okura aktarır. Kurmaca ile Amerika tarihinde yaşanmış olayları aynı eksenle birleştirerek okura geniş bir bakış açısı sunar. Bildungsroman türü olarak nitelendirilen eser, adalet teması üzerine Scout başta olmak üzere kolektif bir gelişim sunar. Böylelikle, *Bülbülü Öldürmek*, edebiyatın sosyolojik alanlarda eğitici bir metin olma görevini ortaya koyar, Atticus Finch'in ahlaki ve hukuki meydan okumalarını kullanarak mahkeme sistemini ve toplumsal ön yargıları eleştirel bir şekilde okura sunar. Bu araştırma makalesi boyunca *Bülbülü Öldürmek* eserinde adalet kavramının kullanımının anlatsal ve yazınsal önemine değinilecektir. Eserde Atticus Finch, çocuk karakterler, dönem, edebi tür ve sembollerin adalet temasını aktarmadaki rolü aktarılacaktır. Bu sebeplerle bu makalede, Lee'nin romanda konu edindiği adalet teması, karakterlerin adalet kavramına bakış açısı çerçevesinde ele alınacaktır.

Abstract

Harper Lee wrote her novel *To Kill a Mockingbird* in 1960. The author narrates the events experienced by the character Jean Louise Finch in Finch's own words using the flashback narrative technique. The novel takes place in Maycomb, a fictional town in the American state of Alabama. In the novel, events unfold when Scout and Jem Finch's lawyer father, Atticus Finch, takes on the case of Tom Robinson who is accused of rape. Lee offers the reader a broad perspective by combining fiction with real events in American history on the same axis. *To Kill a Mockingbird* proves to be an educational text as it explores Atticus Finch's moral and legal challenges to depict the court system and societal biases critically. The work, described as a Bildungsroman, presents the reader with the theme of justice, particularly focusing on Scout. Moreover, the work explores the role of Atticus Finch, child characters, literary genre, and symbols in conveying the theme of justice. Thus, in this article, the theme of justice that Lee addresses in the novel will be discussed within the framework of the characters' perspective on the concept of justice.

Anahtar Kelimeler Bülbülü Öldürmek • Çocuk • Harper Lee • Dava • Adalet • Bildungsroman

Keywords To Kill a Mockingbird • Child • Harper Lee • Case • Justice • Bildungsroman

“ Atf | Citation: Avcılar, A. (2025). Thematic Overview of Harper Lee's *To Kill a Mockingbird*: The Effect of the Concept of Justice on the Characters.. *Dilbilim Dergisi–The Journal of Linguistics*, (44), 60-72. <https://doi.org/10.26650/jol.2025.1627440>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Avcılar, A.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Azra Avcılar azraavcilar2007@gmail.com

Extended Summary

Introduction

Jean Louise Finch, the first-person narrator in *To Kill a Mockingbird*, shares each character's journey of determining what is morally good or wrong. Lee uses the flashback narrative technique through Finch to describe the events she went through in her own words in this literary work. The town of Maycomb, which the author created as a fictional setting in the American state of Alabama, is where the story is set. The book begins when the father of Atticus, Scout, and Jem Finch, a lawyer, takes on the case of Tom Robinson, a black man who was wrongfully charged with rape accusations. The novel refers to the racism and injustice prevalent in the 1920s. Particularly, it examines justice through the lens of racism, emphasizing how class divisions and false accusations expose greater social inequities. Therefore, racism and intolerance in the American South are reflected in the injustice Tom Robinson endures in the book. Tom's experience of injustice is an example of societal prejudice stemming from the time and location of the incident. Analyzing the degree to which the characters' perceptions of justice are shaped by their surroundings is made possible by looking at the work in light of the characters' perspectives on the subject. Atticus Finch, a lawyer, serves as the story's moral compass, allowing other characters to interact with and be impacted by the idea of justice. Atticus Finch's impact on the reader's understanding of justice illustrates the possibility of improving the perceptions of those who are out of touch with the idea of justice in society. Moreover, the novel's genre, Bildungsroman, expresses the improper notion of justice that caused the death of all. As bildungsroman can be defined as a genre that is essentially educational, *To Kill a Mockingbird* assists readers in understanding the growth of characters' attitudes toward justice. Because of its genre, the novel's readers could easily digest its plot, which is about the injustices that Tom Robinson and all black people face. Furthermore, the book itself gives the necessary historical context to the reader. The Tom Robinson trial is extremely similar to the Scottsboro trial, which allows the reader to refresh their historical memory. Finally, the use of symbols is critical. Symbolism is a strategy that strengthens the novel's message. At this point, expressing abstract notions in concrete terms broadens the scope of the work's interpretation. In this way, Lee uses the reader's judgments about justice to convey a message. Thus, symbolism appears not just as an attractive form of expression but also as a tool for encouraging the reader to think critically. Therefore, the nightingale, the rabid dog Tim Johnson, and Atticus' left eye are presented as symbols. The nightingale, a symbol of innocence; the rabid dog, a symbol of the provincial side of Maycomb; and Atticus's left eye is a symbol of justice. These symbols make the novel's critique of justice more powerful, helping readers connect emotionally to the characters and reflect on issues of fairness, prejudice, and morality.

Method

The purpose of this study was to investigate the theme of justice. In this framework, the study is descriptive and interpretive. In this research paper, in addition to *To Kill a Mockingbird*, academic essays based on Harper Lee's work and academic studies from the period were used as primary sources. At this point, a shift in the justice motif was noted. Aside from that, the thematic effects of Atticus Finch, children, the bildungsroman genre, time, and symbols on the concept of justice have been identified. Thus, with the assistance of supplementary articles, a portrait of how the issue of justice is handled in *To Kill a Mockingbird* has been painted for the reader.

Results and Discussion

Harper Lee's work *To Kill a Mockingbird* explores the period's idea of justice via the views of its characters. It has been found that Lee's novel raises societal understanding of honesty and justice through a truthful discussion of these themes and a heroic attitude. In this setting, the nightingale emblem and accompanying adult characters provide the reader with a panoramic view of children's thoughts on justice, particularly Jem and Scout, in the society of the time. Besides that, Atticus's left eye and the rabid dog symbolize Maycomb's people's ignorance of justice. Thus, I argue that Lee's work has attempted to improve society's sense of justice by emphasizing the significance of fundamental values for humanity. The concept of perception delves into each child's unique perspective on justice and the impact of adults on this issue.

Giriş

Edebiyat toplumun sorunlarını yansıtmak için ayna görevi görür. Edebiyatçılar bu “ayna” metaforuna uygun adımlar izleyerek romanlarını bu bağlamda geliştirirler. Stendhal, Kırmızı ve Siyah'ta geçen “Yol boyunca gezdirilen bir aynadır roman.” (Bölüm 13) ifadesiyle romanın hayat yolculuğundaki yansıtıcı gücünü okura aktarmıştır (Moran, 1999, s. 18). Böylelikle, Berna Moran'ın da tanımladığı gibi edebiyat ‘gerçekliği yansıtmak’ aracı olarak okurun karşısına çıkar (1999, s. 19). Harper Lee *Bülbülü Öldürmek* romanıyla Güney Amerika'da bireylerin tecrübe ettiği ırkçılığı romanın ayna işlevini kullanarak edebiyat dünyasına aktarmıştır. Lee'nin amacı toplumsal bir sorun olan ırkçılığın karşısında ‘ideal’ insan tipini ele alarak okura öğretici bir ders vermektir. ‘İdeal’ olan kavramı okurun karşısına adil olan olarak çıkar. Bu noktada, ‘ideal’ (adil) olanı resmetmek ve gerçekte yaşananı aktarmak kesişimli olarak okura sunulur. Lee, romanda yaşanan ırkçılığın adalet teması çerçevesinde nasıl düzeleceğini, ‘ideal’ (adil) olan halk görüşünü aktararak gerçekleştirmiştir. Bu sayede Lee, ideal insan olma durumunu bireyselleşmiş olmasının aksine, toplumsal bir etki oluşturmalarının altını çizer. ırkçılık eserde salt bireyler açısından değil, toplumun bütünü açısından da insan hakları ihlaline örnek oluşturur. ‘İdeal’ olanın yansıtılması, Sir Sidney Philip'in de savunduğu halkı eğitmekten ve doğruya iletmekten gelmektedir. Bu nedenle Harper Lee, kitabın başat teması olan adalet kavramını karakterler aracılığıyla okura açıklayarak, ‘ideal’ olanı iletmiştir.

Harper Lee, *Bülbülü Öldürmek* isimli romanını 1960 yılında kaleme almıştır. Eserde Jean Louise Finch karakteri, yaşadığı olayları kendi ağzından geriye dönüş anlatım tekniğinden yararlanarak anlatır. Roman, yazarın Amerika'nın Alabama eyaletinde kurmaca bir mekan olarak eserine yerleştirdiği Maycomb kasabasında geçer. Romanda olaylar Scout ve Jem Finch'in avukat olan babası Atticus Finch'in, tecavüz iftirasına uğramış siyahi bir birey olan Tom Robinson'un davasını almasıyla gelişir.

Dönemin sorunlarını ele alan yazar, esere kendi yaşamından karakterler koyarak gerçekçi bir kurgu ortaya çıkarır. Yapılan çıkarımlara göre, eserdeki ana karakter Scout, Harper Lee'dir. Dill ise edebi hayatındaki en büyük destekçisi çocukluk arkadaşı kaybettiği yazar Truman Capote'dir (Köksal, 2021, s. 3). Öte yandan, söylentilere göre yazarın eserin içine kendi hayatından parçalar eklemesi, eserin gerçek hayatta yaşananlarla ne kadar kesişimli olduğunun bir örneğidir.

Romanda adalet kavramı ise sınıf çatışmasından ortaya çıkan ırkçılık ekseninde ele alınır. George M. Fredrickson'a göre, ırkçılık bir etnik grubun veya halkın başka bir etnik gruba veya halka karşı olumsuz davranışlarının bir yansımasıdır (Fredrickson, 2002, s. 1). Aynı zamanda, sınıfsal eşitsizlikler ve toplumsal hiyerarşik düzen de ırksal ayrımcılıkla kesişimli olarak bireylerin adaletsizliklerle karşılaşmasına neden olur. Eserde bu durum Tom Robinson'ın sadece renginden ötürü değil aynı zamanda ekonomik durumundan ötürü saygı görmemesi olarak işlenmiştir. Bu noktada, Tom sadece bir siyahi değil, fakir bir siyahi olarak toplum tarafından en alt tabakaya itilip dışlanmıştır. Bununla beraber, eserde de olduğu üzere ırkçılık her daim rasyonel bir nedenle temellendirilmez. Dolayısıyla, ırkçılıkta gözlemlenen bu rasyonel olmayan nedenler topluluğu, büyük çoğunlukla, din, eğitim statüsü ve ekonomik güç nedenleri arasında toplanır. George M. Fredrickson bu noktada ırkçılığı iki bileşene dayandırıyor: farklılık ve güç. Fredrickson'a göre, ırkçılık, ‘onları’ bizden kalıcı ve aşılamaz bir biçimde ayrı gören bir zihniyetten kaynaklanır (2002, s. 9). Sahip olunan bu farklılık algısı, avantajlı olan grubun kullandığı güç ile kendi gruplarına yönelik veya yönelik olmayan herhangi bir durumda zalimce veya adaletsiz bir biçimde karşı gruba davranma motivasyonudur (2002, s. 9). Bu bakımdan, ırkçılık bir toplumda rastlanabilecek en kötü ön yargı örneğidir.

Eserin temel aldığı ırkçılık sorununu anlamak için 1863 yılına dönmek gerekir. Ocak 1863 yılında Abraham Lincoln tarafından tüm kölelerin özgürlüğünü benimseyen *Özgürlük Bildirgesi* yayımlanmış olmasına rağmen, siyahilerin ayrımcılığını temel alan yasalar devam etmiştir. Bu yasalar bütününe, *Jim Crow Yasaları* denir ve Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde eyalet ve yerel düzeyde ırksal ayrımcılık zorunlu kılmıştır.

Bu yasalar, beyaz ve siyahları toplumsal bağlamda ayrı tutmayı temel almıştır (Ali, 2019, s. 110). Kamuya açık alanlar, devlet okulları, toplu taşıma araçları, tuvaletler, restoranların siyah ve beyaz olarak ayrılması şart koşulmuştur. Pek çok eyalet (ve şehir) arasında farklı ırkların bir araya gelmesi yasaklanmış ve bu yasaya karşı çıkanlar cezaya tabi tutulmuştur (Cell, 1982). Büyük Bunalım dönemini ele alan romanda ise Tom Robinson'ın karşılaştığı haksızlık, Amerika'nın güneyinde yaşanan ırkçılık ve yobazlığın portresidir. Dönem ve olayın geçtiği yer hasebiyle toplumun ön yargıları Tom'un yaşamış olduğu haksızlığın yok sayılmasına neden olur. Böylelikle makalenin devamında incelenecek olan siyah ve beyazların ayrılması durumu, *Jim Crow Yasaları*'nın bir tezahürü olarak Tom Robinson davasının görüldüğü mahkemede gözlemlenir.

Eserin Atticus, Scout, Jem ve Tom Robinson başta olmak üzere karakterlerin adalet kavramına bakış açısı bağlamında incelenmesi, karakterlerin adalet kavramı üzerine çevrelerinden ne ölçüde etkilendiklerinin çözümlenmesini sağlar. Adalet kavramı ve adalet duygusu birbirinden farklı olarak ortaya çıkar. Adalet kavramı bireyin adil olma durumu olarak açıklanabilirken, adalet duygusu bireyin adil olma durumunu kendi duyguları doğrultusunda belirlemesidir. Karakterlerin adalet kavramından etkilenmesini sağlayan ve bu bakımdan adalet kavramının tesiri olarak ortaya çıkan karakter avukat Atticus Finch'tir. Atticus Finch karakterinin adalet anlayışına tesiri, okura toplumda adalet kavramıyla iç içe olmayan bireylerin anlayışının ne ölçüde olumlu yönde değiştirilebileceğinin portresini çizer.

Dolayısıyla bu araştırma makalesinde, adalet temelli olan bir tartışmanın ve adaletsizliğe yol açan değer yargılarının roman karakterleri üzerindeki etkisi saptanacaktır.

Değerlendirme Olgusunun Anlatıya Katkısı

Bülbülü Öldürmek eseri, adalet kuramının edebiyat içinde ne ölçüde kullanılabileceğinin bir portresi olarak okura sunulur. Adalet kuramının incelenmesi için ilk olarak bireylerin durumları nasıl "değerlendirildiği" saptanmalıdır. Adaletin sağlıklı bir biçimde sağlanması için öncelikle objektif bir biçimde betimlenmesi, anlamlandırılması ve son olarak doğru bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. *Bülbülü Öldürmek* eserinde ise tam aksine adaletin nasıl yanlış bir şekilde değerlendirilebileceğinin portresi çizilir. Romanda kendisine taciz iftirası atılan Tom Robinson'ın halk tarafından ön yargıyla görülmesi ve haksız yere hüküm giymesi toplumun yanlış değerlendirmesinin örnekleridir. Atticus Finch ise adil bakış açısıyla olayları doğru değerlendirir ve Tom Robinson'ı savunur. Bu bağlamda felsefi bir etkinlik olan değerlendirme eserde, bireylerin irksal sebeplerden ötürü haksız değerlendirilmesi olarak işlenir.

Bu noktada değerlendirme kavramının anlamı önem teşkil etmektedir. İonna Kuçuradi değerlendirmeden şöyle bahseder: "Bir kişiyi tanımamızda bize tek ipucu veren şey onun yapıp ettikleri, onun iç içe yürüyen değerlendirme ve değerlendirmeleri, fiilen yaptıklarıdır" (Kuçuradi, 2010, s. 63). İoanna Kuçuradi'nin belirttiği üzere, değerlendirilen şeyin değerinin bilgisine götürmesi beklenen felsefi bir etkinlik olan değerlendirme, üç farklı şekilde gerçekleşmektedir: değer biçme, değer atfetme ve doğru/yanlış değerlendirme (İspir 2018, s. 197) Bu değerlendirme türleri eserde açık olarak gözlemlenir.

İlk değerlendirme türü olan değer biçme, değerlendirilen olguya bir değer yüklemeyi ifade eder. Bu değerlendirmede, birey belirli bir durumu, 'iyi', 'kötü', 'haklı', 'haksız' gibi bir yargıya tabi tutar. Örneğin, Tom Robinson, Mayella Ewell adlı beyaz bir kadına tecavüz etmekle suçlanır. Avukat olan Atticus Tom'un suçsuz olduğuna dair güçlü deliller sunsa dahi Tom jüri tarafından suçlu bulunur. Bu yargı, toplumun ırkçı değerleri temel alınarak yapılmış bir değer biçmedir. Değer atfetme ise, değerlendirilen olgu ile değerlendiren kişi arasındaki öznel ilişkiden ortaya çıkar. Tom'un beyaz bir birey olsa suçsuz kabul edileceği durumun, irksal nedenlerden ötürü suçlu bulunması, bazı karakterlerin toplumsal ve kişisel ön yargılarının tezahürüdür. Bu noktada, değer atfetme bireyin bulunduğu konuma göre değişir ve objektifliğini kaybeder. Doğru değerlendirme ise, yalnızca yargı bildirmek ve öznellikten arınmış bir tutumdur. Değerlendirelen eylemi anlamak,

onu benzerleriyle karşılaştırmak ve insanın değeriyle ilişkilendirmek gibi üç aşamalı bir süreç içerir. Tom Robinson'ın suçsuz olmasına rağmen suçlu bulunması körelmiş adalet sistemi ve toplumsal yapı içerisindeki değer biçmelerin, değer atfetmelerin ve yanlış değerlendirmelerin sonucudur. Kuçuradi, değerlendirilen şeyin değerinin bilgisine götürebilecek tek değerlendirme türünün bu üçüncü tür olduğunu ileri sürmektedir. *Bülbülü Öldürmek* eserinde ise çok sayıda ve farklı türden değerlendirme yer almaktadır. Bu değerlendirme türlerinden özellikle değer biçme ve değer atfetme, Ioanna Kuçuradi'nin değerlendirme türlerine ilişkin yaklaşımı çerçevesinde "doğru değerlendirme" olarak nitelendirilemez. Bu tür değerlendirmeler, öznel temellere dayandığından ötürü, değerlendirilenin değerine ilişkin güvenilir bir bilgi sağlamamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu değerlendirmelerin adil ve nesnel bir sonuca ulaşma potansiyeli, ilkesel olarak sınırlıdır.

Eser içerisinde bu denli bir sorgulama (değerlendirme) hattı oluşturulması eserin akıcılığını arttırmakla beraber okurun kendi içinde yaşadığı adalet kavramı üzerine tartışmaları da çocuk karakterler aracılığıyla gidermesini sağlar. Bu noktada anlatıcı olarak çocuk karakterlerin kullanılması büyük bir önem arz eder. Zira anlatının çocuk üzerinden gerçekleşmesi eseri toplumun her kesiminden insanın anlamasını sağlar. Böylelikle eserin anlaşılabilirliğini arttırmakla beraber, her kesimden her çeşit insanın konuyu daha ön yargısız bir biçimde diğer düşünceleri de dillendirerek algılamasını sağlar.

Adalet Kavramına Atticus Finch Karakteri Üzerinden Bir Bakış

Bülbülü Öldürmek eserinde Atticus Finch karakteri, adalet kavramının eserde başat olarak incelenmesine sebep olan karakter olarak tanımlanabilir. Atticus karakterinin avukat olması okurun olayları 'uzman' bir görüş etrafında incelemesini sağlar. Bu noktada, Atticus'un aşamalı bir adalet teması inşa ettiğini söylemek mümkündür. Atticus öncelikle adalet temasını, çocuklarında empati duygusunun temellerini atarak oluşturur. Eserde bir karakterin diğer karakterlere kattığı kazanımların, eserin sonunda belirgin bir şekilde ortaya çıkması, eserin aşamalı olarak daha iyi incelenmesini sağlar. Dolayısıyla, Atticus'un Scout üzerinde oluşturduğu ilk empati öğretisi de eserin gidişatını güçlendirmiş ve okurun devamında yaşanacak olayları daha iyi kavramasını sağlamıştır:

"'Bir kere', dedi, 'basit bir numarayı öğrenebilirsen, herkesle daha iyi geçinebilirsin, Scout. Olayları bir başka kişinin gözünden görene dek onu tam olarak anlayamazsın.'" (Lee, 2024, s. 44).

Bu satırlarda Atticus, kızı Scout üzerinde temel ahlaki değerlerin tohumlarını atmaya başlar. Empati duygusunu aşılayarak bireylerin birbirini anlamasının toplumsal bağlamda 'anlaşılabilirliği' arttırdığının önemini vurgular. Böylelikle farklı pencerelerden bakmanın, farklılıkların anlaşılmasının refah ortamını sağlayabileceğini ortaya koyar. Atticus'un bu öğretisinin Scout üzerindeki tezahürünün eserin devamında gözlemlenmesi, eserin aşamalı açıdan katettiği yolu gözler önüne serer.

İlerleyen sahalarda Atticus Tom Robinson davasını almasıyla birlikte öğretileri bireylerin eşit olmasına evrilmiştir. Atticus'un genellikle bu öğretileri Scout üzerinden aktarması, Scout küçük bir çocuk olduğu için eseri daha tanımlayıcı kılmıştır. Atticus'a söylenilen 'zenci hayranı' ifadelerine maruz kalan Scout'ın 'zenci' kelimesini ve hayranlığını sorgulamaya başlamasıyla Atticus'un bu konu hakkındaki öğretileri başlar:

"Zenci hayranı, sümüklü sözcüğü gibi hiçbir anlamı olmayan bir ifade. Bunu açıklamak zor ama cahil ve kaba insanlar bir kişinin siyahileri onlara tercih ettiğini ve koruduğunu düşündüklerinde bu ifadeyi kullanırlar. Bizim gibi insanların birisine çirkin bir etiket takma çabasıyla günlük dilimize girmiş olan bir deyim bu." (Lee, 2023, s. 142).

Atticus'un bu ifadeleri dilin önemi üzerine de okura bir portre çizer. Atticus burada dilin 'nefret söylemi' olarak kullanılmasında seçilen kelimelerin gücünü gösterir. Aynı zamanda, Atticus'un Scout'a "Zenci sözcüğünü kullanma, Scout. Görgüsüz insanlar öyle derler." (Lee, 2023, s. 101) ifadesi de Atticus'un dilde doğru kullanımı çevresine entegre etmesinin bir örneğidir. İngilizce'de 'negro' olarak anılıp Türkçe'de 'zenci' olarak kullanılan ifadenin kullanım amacı bu açıdan önem arz eder. Burada Atticus bu gibi ifadelerin etiketleştirilmesinin söylem ile büyük ölçüde bağlantılı olduğunu ortaya koyar. 'Zenci hayranı' ifadesi her ne kadar diğer bireyler için Atticus'u aşağılayacak bir ifade olarak kullanılsa da Atticus cephesinde bu, onur duyulacak bir özelliktir. Zira Atticus yalnız 'zenci' kelimesinin kötü olarak kullanılmasını eleştirmemiş, aynı zamanda belirli ifadelerin kişiden kişiye yorumlanmasının değiştirilmesi takdirinde verilmek istenilen anlamın dışına çıkabileceğini belirtmiştir.

Eserde gözlemlenen bu aşamalı adalet teması inşası, eserin sonuna yaklaşıldığında Atticus'un Tom Robinson davasında, Tom Robinson aleyhine karar çıkması sonucu çocuklarına verdiği öğreti olarak ortaya çıkar. "Oğlum, sen ve senin gibi on bir çocuk o jüride olsaydı, Tom özgür bir adam olurdu" ifadesi çocuk masumluğunu ve saflığını ortaya koyar. Atticus devamında ise bu davanın kaderinin her zaman belli olduğunu aktarır, bireylerin kendi hırs ve çıkarları hasebiyle ne kadar zalimleştirdiğini öne sürer:

"Duruşmalarda beyaz bir adama karşı siyah bir adam varsa, her zaman beyaz adam kazanır." (Lee, 2023, s. 281).

Atticus'un oğlu Jem'e karşı ağzından çıkan bu sözler dönemin yozlaşmış adalet sistemini okura aktarır. Siyahilerin her koşulda, her durumda haksız çıkması hayatın içinde bulunan adaletsizlikleri aktarır. Aynı zamanda, Atticus'un 'zenci' değil 'siyahı' ifadesini kullanması da kelimelerin gücünü ve eserin aşamasal kaydettiği dilsel değişimi ortaya koyar.

Bu noktada Atticus yozlaşmış bir toplumda halka doğruyu göstermeye çalışan bir avukat olarak adalet timsalidir. Atticus, doğru adalet anlayışını aktarmayı amaçlayan, toplumun ve dönemin aydınlık yüzü olarak okurun karşısına çıkar. Bu da eserin ana amacı olan eşitliği ve adalet temasını bireylere aktarılmasını güçlendirir.

Çocuk Karakterler ve Adalet Teması

Bülbülü Öldürmek, tür bakımından bildungsromandır. Bildungsroman, bireyin karakterel gelişimine odaklanan roman türüdür. 'Bildungs' kelime olarak yenilik anlamına gelir ve böylelikle bildungsromanda genel olarak yeniliğe odaklanılır. Diğer roman türlerinin aksine, bildungsroman kişisel gelişim ve duygusal olgunluk kazandırmayı amaçlar. *Bülbülü Öldürmek* ise, ana karakter Scout'ın gelişimiyle beraber toplum olarak adalet kavramı üzerine kolektif bir gelişimi amaçlar.

Edebi bağlamda çocuk anlatıcının kullanılması eserin anlaşılabilirliğini ve öğreticiliğini artırır. Bu noktada, *Bülbülü Öldürmek* eserinde çocuk karakterler adalet temasının eserin genelinde başat rol edinmesinde büyük bir önem arz eder. Bir okul gününde, Scout'ın okul arkadaşı Cecil, olumsuz bir durum olduğunu düşünerek Atticus'un siyahileri savunduğunu söyler. Bununla birlikte babasının mesleğini kutsal bir yere atayan Scout için bu konu üzerine sorgulamalar başlar. Böylelikle, çocuk karakterlerde ilk adalet kavramı sorgulaması anlatıcı Scout karakterinde görülür: "Ama beni endişelendiren başka bir konu vardı. 'Bütün avukatlar siyahileri savunur mu, Atticus?'" (Lee, 2023: 102). Scout'ın bu ifadesi, Scout'ın sahip olduğu çocuk aklının ve masumluğunun bir göstergesidir. Bu durum edebiyatta çocuksal yorumlayış olarak tanımlanabilir. Scout'ın özellikle bütün avukatların siyahileri savunup savunmadığını öğrenmek istemesi okur için dönem açısından oldukça fikir verici bir konumdadır. Scout'ın bu ifadesinden dönemde sadece 'beyaz' avukatların

olduğu ve onların da sadece beyazları savunduğu çıkarımında bulunulabilir. Dolayısıyla, buradan siyahi birinin savunulmasının dönem için normal olmadığı saptanabilir.

Atticus'un Scout'ın bu sorusuna olumlu cevap vermesi, Atticus'un dönem içerisindeki normları değiştirme çabasını gözler önüne serer. Dönem göz önünde bulundurulduğunda, Atticus'un öne sürdüğü bu yargı aynı zamanda oldukça iddialıdır. Zira herkesin siyahileri bir birey olarak görmediği bir dünyada Atticus'un dönemin koşullarında marjinal bir atılım yapıp siyahilerin savunulması gerektiğini belirtmesi onun davasına sadıklığının göstergesidir. Diyaloglar eşliğinde aktarılan bu ifadeler çocukların durumları çözümlemesini geliştirmiş ve adalet kavramının tohumlarını atmıştır.

Çocuklar için norm çevrelerinden gördükleri sayesinde anlaşılır ve kavranır. Bu bağlamda eser genelinde norm olarak kabul edilmemesi gereken şeyler okura çocukların şaşırdığı olaylar üzerinden aktarılır. Bu olaylardan biri Tom Robinson'ın mahkemesinin geçtiği mahkeme salonudur. Çocuklar mahkemeye girdiklerinde mahkeme salonunun üçe ayrıldığını görürler: siyahiler, beyazlar ve melezler. Bu durum betimleme tekniği eşliğinde okuyucuya aktarır:

“Siyahilerin balkonu, bir ikinci kat verandası gibi mahkeme salonunun üç duvarı boyunca devam ediyordu ve oradan her şeyi görebiliyorduk.” (Lee 2023, s. 211).

Lee'nin bu şekilde betimleme tekniğinden yararlanması *Jim Crow Yasaları*'nın hüküm sürdüğü dönemde mahkemelerde siyahi ve beyazların ayrı yerlerde durduğunu okurun anlamasını ve dönemin ırkçılığının kavramasını sağlamıştır. Yazar bu sayede eserini tarihsel olgulara adeta bir pencere olarak kullanır. Bu bakımdan eserde betimleyici anlatımın gücü de gözler önüne serilir. Aynı zamanda, çocukların beyaz olmasına rağmen siyahi balkonundan mahkemeyi dinlemesinden bahsedilmesi de çocukların her renkten insana aynı gözden baktığını temsil eder.

Bu ayırım yapılırken çocuk ve yetişkin ayrımı yapılmamış adeta hiyerarşik bir düzene uygun sınıflandırılmışlardır. Bu noktada Jem mahkemede bu durumu Dill ve Scout'a şu şekilde aktarır: “Siyahiler yarı beyaz oldukları için onları dışlıyor, beyazlar da siyahi oldukları için. O yüzden, arada kalmışlar, hiçbir yere ait değiller.” (Lee, 2023, s. 207). Jem bu ifadeyle siyah veya beyaz olmayan melezlerin dışlanıp herhangi bir yerde durmamalarını diğer çocuklara açıklamıştır. Bu durum hiyerarşik bağlamda da eserin derinliğini artırır. Dönemde insanlar her zaman bir düzene göre dizilmiştir ve bu düzeni yine beyazlar oluşturur. Bir kimsenin kendine ait olmayan bir grupta bulunması onu garipleştirir, herkes bir düzen ve uyum içinde olmalıdır. Bu durum dönemin absürt sınıflandırma duygusunun bir göstergesidir. Burada eser içinde atanan grup kimliğinin de büyük bir önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Her renk, bir grubu ve devamında bir kişiliği temsil eder. Dolayısıyla, kişiler yalnızca renklerinden ibarettir, kim olduklarından değil. Bu noktada çocuklar, kendi anlayış biçimlerinden de yola çıkarak adil bir toplumda herkesin bir arada durmasının gerektiğini ve bu biçimde sınıflandırılmanın absürtlüğünü kavrarlar.

İlerleyen safhalarda, Tom Robinson davasının görülmesiyle çocukların adalet kavramına bakış açısı yetişkin karakterlere nazaran daha yüksek ölçüde gelişme gösterir. “Ama konuşma tarzı resmen midemi bulandırdı.” (Lee, 2023, s. 253) Mahkemede Mayella Ewell'in avukatı Bay Gilmer'in Tom Robinson'a sert çıkışları hasebiyle bu sözleri sarf eden Dill, çocukların dilin çeşitli durumlardaki önemini kavradığının göstergesidir. Aynı zamanda bu kaba dil herhangi bir kaba dil değildir, bu kaba dil kendisine suçsuz olmasına rağmen iftira atılan siyahi Tom Robinson'a karşı kullanılan kaba dildir. Zira Bay Gilmer'in Tom Robinson'a karşı sert davranmasının nedeni yalnızca müvekillini savunmasından kaynaklanmaz, bir ırka karşı iğrenmesinden gelir. Dill'in bu durumdan tiksinişi, bu ırkçılığın küçük bir çocuk tarafından bile algılanabilecek düzeyde olduğunun göstergesidir. Dill'in bu biçimde çıkış yapması bir çocuk olarak bireylere eşit davranılması gerektiği ilkesini kavradığının göstergesidir.

Eserde adaleti temsil eden çocuk karakterlerden biri olan Jem karakteri, adil bir bakış açısıyla özgürlükçü bir ortam oluşturmayı amaçlar. Bu amacı sebebiyle kız kardeşi Scout başta olmak üzere diğer çocukların da adaleti benimsemesine özen gösterir. Atticus karakteri gibi avukat olmak isteyen Jem karakterinin adalet duygusunun ön planda olduğu aktarılır. Jem'in adalet duygusunun, babaları Atticus'tan bile daha fazla bir biçimde Scout'a etkisi olduğu gözlemlenir. Jem bu adil bakış açısının her insanın kendi hak ve özgürlüklerinin olması ilkesiyle bağdaştırır. Kardeşi ile toplumdaki farklı sınıftan insanları tartışırken kardeşinin her insan aynı mıdır sorusunu şu şekilde cevaplar:

"Ama tek tür bir insan varsa, neden birbirleriyle anlaşıyorlar? Hepsini aynıysa, neden birbirlerinden ölesiye nefret ediyorlar? Scout, sanırım bir şeyi anlamaya başlıyorum. Galiba Öcü Radley'nin bunca senedir neden evden dışarı çıkmadığını anlamaya başladım... Dışarı çıkmayı istemediği için evde kalıyor." (Lee, 2023, s. 289).

Jem'in bu ifadesi yazar tarafından, Jem bu cümleyi söylerken yaptığı hareketleri betimleyerek aktarılır. Jem'in bu cevabı, başlangıçta karşı komşuları olan Boo Radley'i rahatsız etmelerini ve Radley'nin özel hayatına karıştıklarını algılaması, çocukluktansa bir yetişkinlik olgunluğuna eriştiği anlamına gelir. Jem, dünyayı bir yetişkin gibi gözlemler, karşılaştığı ırkçı terimler ve adaletsizlik sonucunda Jem'in olgunlaştığına vurgu yapılır. Lee, adil bakış açısını, Jem karakterinin diğer çocuklara olan etkisi ile aktarır. Yazar, anlatımını daha canlı kılmak için diyalog tekniğini kullanır. Tom Robinson'ın kaybetmesiyle Jem'in tepkisi, onun adil bakış açısının zaman içerisinde geçirdiği değişimin göstergesidir:

"Ağlama sırası Jem'deydi. Neşeli kalabalığın arasından geçerken, yüzü öfkeli gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Atticus'un meydanının bizi beklediği köşesine varana dek, 'Bu karar doğru değil,' diye mırıldandı." (Lee, 2023, s. 270).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Tom'un davasının Tom'un aleyhine sonuçlanması sonucu Jem'in verdiği bu tepki onun durum karşısındaki çaresizliğinin portresidir. Bu noktada ileride avukat olmayı düşünen Jem'in gözyaşları, çocuk olarak onun adalet sistemi karşısındaki hayal kırıklığını temsil eder. Dolayısıyla, Jem bu sonuç karşısında toplumun acı adaletsizlikleriyle yüzleşmek durumunda kalmıştır.

Eser boyunca genel olarak Atticus, toplumdaki diğer bireylere nazaran entelektüel birikiminin de getirişiyle özellikle Scout'a birtakım öğretiler verir. Bu öğretiler, Scout'ın yaşatlarının yanında bu konu hakkında daha bilgili olmasını ve adalet kavramını bütüncül bir biçimde anlamasını sağlar. Scout'ın, babasından dinlediği öğretiler, arkadaşı Cecil tarafından aynı zorbalık ile karşılaştığında, yazar tarafından iç diyalog tekniği ile aktarılır:

"Tam üstüne yürümek üzereyken Atticus'un dediklerini hatırladım, yumruklarımı indirdim ve uzaklaştım. 'Ödle Scout!' sözleri kulaklarımda yankılandı. Hayatımda ilk kez birisiyle kavga etmeden uzaklaşmayı başarmıştım." (Lee, 2023, s. 104).

Yazarın bu tekniği kullanması, bize Scout karakterinin bu ırkçılık dolayısıyla yaşadığı iç çatışmayı keşfetme olanağı sağlar. Scout, Cecil ile aynı yaşta olmasına rağmen çevresinde onu adalet konusunda bilgilendiren bir birey olduğundan ötürü adalet konusundaki olgunluğa daha çabuk erişir. Aynı zamanda Scout, Tom Robinson davasını da birincil gözden yaşayarak tam anlamıyla tecrübe ettiği için karşısında adalet konusunda tam anlamıyla örnek alabileceği biri olur. Böylelikle yazar, Tom Robinson davasına kadar Scout ve Jem karakterlerinin uğradıkları zorbalığı çeşitli diyaloglarla aktarmış olur.

Eserin sonuna yaklaşıldığında Scout'ın adalet üzerinde geliştirdiği bakış açısı büyük bir önem arz eder. Bay Underwood'un "çocukların anlayabileceği bir dille" (Lee, 2023, s. 306) dava üzerine yazdığı yazı sonrası Scout davanın süreçsel bağlamda işleyişini sorgular:

"Atticus Tom'u kurtarabilmek için özgür insanlara sunulan bütün olanakları kullanmıştı ama insanların kalbindeki gizli mahkeme salonlarında Atticus'un kazanması imkansızdı. Mayella Ewell ağzını açıp bağırmaya başladığı an, Tom zaten ölmüştü." (Lee, 2023, s. 307).

Küçük bir kız olan Scout'ın ağzından çıkan bu ifadeler aslında eserin tamamına bir referans niteliğindedir. Tom Robinson zaten mevcut adalet sistemi düzeninde kurtulamazdı. Ona rağmen Atticus ahlaki bakış açısını ve adalet kuramlarını ön plana koyarak bu davadan vazgeçmemiştir. Atticus ne yaparsa yapsın "insanların kalbindeki gizli mahkeme salonları"nda yatan gerçeği değiştiremezdi. Toplum bir normu benimsemiş ve onu takip etmiştir. Dolayısıyla, eserin bu ifadelerde geçmişte olan bir ifadeye atıf yapması eserin aşamasal bağlamdaki gücünü gösterir:

"Çünkü daha başlamadan yüz yıl önce bu davayı kaybetmiş olmamız, bu uğurda çaba sarf etmeyeceğimiz anlamına gelmez." (Lee, 2023, s. 103).

Atticus'un eserin başında sarf ettiği bu ifadeler, bireylerin kendi ahlâki seçimlerinin doğru olduğunu biliyorlarsa bundan asla vazgeçmemeleri gerektiğinin göstergesidir. Süreçsel bağlamda eserin başında Atticus'un çocuklarına verdiği bu öğüdü şimdi Scout'ın çözümleyip okura aktarması, çocukların adalelet kavramına bakış açısının ne ölçüde geliştiğinin göstergesidir.

Dönemi Yansıtmaya Bağlamında Adalet Kavramı

Bülbülü Öldürmek eserin tarihsel arka planı eserin derinliğini artırır. Eserin geçmişte yaşanmış bir olayı içermesi, okurun tarihsel hafızasını yeniler ve güçlendirir. Bu durum da eserin öğreticiliğini artırır ve sosyolojik bağlamda daha derin bir minvalde analiz sunar. Yazar olarak Lee'nin tarihsel arka planına eserinde yer vermesi, eserin yalnız Amerikan halkı açısından değil, evrensel bağlamda da bireylerin ırkçılığı kavramasını sağlamıştır. Bu bağlamda söylendiği gibi Harper Lee Amerika'nın tarihsel arka planını okura sunar. Tom Robinson davası yalnızca kurmaca bir olay değildir. Geçmişte yaşanan 12 ila 20 yaşları arasında dokuz siyahi Amerikalı gencin tecavüz davasıyla benzerlik barındırır. Dolayısıyla, bahsi geçen Scottsboro davasının daha erişilebilir bir tasviri olarak okurun karşısına çıkar. Bunun nedeni ise Tom Robinson'ın davasının ön yargılı adalet sisteminin elindeki dokuz genç çocuğun trajedisinden daha az saldırgan bir yasal taciz örneği olmasıdır. Lee'nin bu şekilde kaleme alması ön yargılı adalet sistemini öne sürer (Henriksson, 2021, s. 23). Bu noktada Scottsboro davası ve Tom Robinson davasının önemli ölçüde benzerlikler taşıdığına değinmek gerekir. Her ikisi de 1930'lar Amerika'sında kendini gösteren derin ırkçılığı gözler önüne serer. Böylelikle roman bu tarihsel paralellik ile yalnızca sistemi eleştirmede, eşitsizliğin kalıcı etkilerini de ortaya koyar.

Bu noktada, *Bülbülü Öldürmek* eserin kurmaca ve gerçeği birleştirme noktasındaki ustalığından da bahsetmek mümkündür. Dönemin azınlıklarının (Afrikalı Amerikalılar, Latinolar ve Yerli Amerikalılar) yaşadığı sistematik ırkçılık bir olay örgüsü şeklinde okuru daha içine çeken bir biçimde aktarılır. Scout ve Jem aslında dönemsel evrim sürecine odaklanıldığında bu dönemin sosyal medya aktivistleri olarak ele alınır. Bu iki çocuk karakter anlaşılabilir bir dille devamlılıkla dönemin zorluğunu okura aktarır (Henriksson, 2021, s. 23). Bu durum adaletin kolektif bir biçimde benimsendiği takdirde en umutsuz olunan anlarda bile bir umut sağlayabileceğini gösterir.

Bugünün penceresinden bakıldığı takdirde 1960 yıllarında beyaz kadının böyle hassas bir konuyu kaleme almış olması rahatsız edici veya ön yargılı görülebilir. Ancak eserin içerdiği paralellikler göz önünde bulundurulduğunda daha derin bir minvalde analiz yapıldığında eserin inceliği kavranabilir (Henriksson, 2021, s. 24).

Adalet Kavramının Edebi Sanatlar Eşliğinde Aktarılması

Romanda benimsenen sembolizm tekniği, eserin vermek istediği mesajları iletmesini güçlendiren önemli bir araçtır. Bu teknik sayesinde, toplumdaki adaletsizlikler, masumiyet ve bireyin n yargıları okuyucuya aktarılır. Bu semboller okurun, esere daha derin bir minvalde bakmasını sağlayıp, okur-eser arasında bir duygusal bağ oluşturur. Bu noktada, soyut kavramların somut kavramlar sayesinde açıklanması eserin yorum alanını genişletir. Bu sayede okurun adalet üzerine çıkarımları sayesinde Lee okura vermek istediğinin ötesinde bir mesaj verir. Böylelikle, sembolizm yalnız estetik bir anlatım biçimi değil, aynı zamanda okuru eleştirel düşünmeye teşvik eden bir unsur olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, bülbül, kuduz köpek Tim Johnson, Atticus'un sol gözü birer sembol olarak okura sunulur.

Romanın adında da okurun karşısına çıkan "bülbül" sembolü masumiyeti temsil eder. Bülbül kavramı romanda okurun karşısına ilk olarak şu şekilde çıkar: "Hedefi tutturabilirsen, saksadığanlara dilediğin kadar ateş et ama unutma ki bir bülbülü öldürmek günahtır." (Lee, 2023, s. 120) Bu ifade ile yazar bülbül ve saksadığan sembolleriyle kafasındaki suç tanımını okura aktarır. Dolayısıyla, bülbülü öldürmek aynı zamanda insanlığa hiçbir zararı olmayan aksine yararı olan masumiyeti öldürmektir. Bir sembol olarak saksadığanların öldürülmesinin günah olmamasının nedeni, insanların ürettiği ürünlere zarar veriyor olması başka bir anlamı ile zararı olmasıdır. Bu ilginç sınıflandırma, insanların ırk ayrımcılığındaki tuhaflığına ışık tutar. Bu yaklaşım, ırkçılığın da temellendiği gibi "zararlı" görülenin dışlanması mantığıyla paraleldir. Eserde, bülbülü öldürmenin günah olduğu açıklaması Bayan Maudie tarafından yapılır:

"Bülbüller sadece bizi keyiflendirmek için terler. İnsanların bahçelerini didiklemez, mısır ambarlarına yuva yapmazlar. Kalplerini bize açıp şarkı söylemekten başka bir şey yapmazlar. İşte, bu yüzden bir bülbülü öldürmek günahtır." (Lee, 2023, s. 120).

Romanda aynı zamanda bülbül, çocukları, Tom Robinson ve Boo Radley karakterlerini de temsil eder. Çocukların masumiyeti bülbül sembolü sayesinde aktarılır. Jem ve Scout karakterlerinin soyadı Finch'tir ve Finch (İspinoz) bir kuş türüdür. Lee, bu iki kardeşin soyadından yola çıkarak bülbül sembolü ile bağlantı kurar. Çocuklar babalarının avukat olmasının bir getirisi olarak adalet ilkesine düşkün olsalar bile, yaşadıkları zaman ve mekan ile birlikte, babalarının siyahi birini savunması sonucu bir bülbül gibi masumiyetlerini korumaya çalışırlar. Bu noktada, Jem olgunlaşmamış bir karakterdir. Onu en çok etkileyen hayatın acı gerçekleridir. O canlı, masum bir bülbüldür ancak yapılan adaletsizlikler karşısında dünyanın acı gerçekleriyle karşılaşmıştır (Kumar, t.y., s. 4).

Sembollerini derinlemesine analiz edebilmek için bülbül, saksadığan ve ispinozun insanlarla olan ilişkisine değinmek gerekir. Jem ve Scout'ın soyadı Finch yani ispinoz, onların saflığı ve masumiyetinin sıradan insanlığı temsil ettiğini aktarır. Onların blbllerinin aksine şiirsel bir masumiyetleri değil, daha gerçekçi ve kırılgan bir masumiyetleri vardır. Bunun yanında, saksadığanlar gibi toplumsal açıdan zararlı da bulunmazlar. Yazar ispinozu, bülbül ve saksadığanın arasına konumlandırır. İspinozlar, ne tam anlamıyla saf masum ne de tam anlamıyla saf ktlerdir. Toplum açısından tehdit oluşturmayan, ilerinde olan masumlukla gelişmeye çabalayan sıradan insan modelini temsil ederler. Böylelikle Lee, özellikle çocuklar üzerinden karakterlerin adalet anlayışının adeta ispinozlar gibi orta bir yerde konumlanıp gelişmekte olduğunu okura sunar.

İncelendiği üzere, Jem ve Scout'ın babası Atticus Finch'in davasına baktığı Tom karakteri de, ırkçılığa dayalı birtakım olumsuz davranışlarla karşılaşmış, tecavüz iftirasına uğrayıp davayı kaybetmiştir. Sonrasında ise öldürülmüş olan Tom, insanlara sadece yardımı dokunan bir karakterdir. Tom Robinson, haksız yere bir beyaz kadını öldürmekle suçlanan bir siyahidir. Kendisi bir sineğe dahi zarar veremeyecek olarak tasvir edilir ancak kötülüğün teması altında hayatı için yargılanmaktadır. Dolayısıyla, Tom Robinson zararsız biri olmasına rağmen vurulmuş olan bülbuldür (Kumar, t.y., s. 4). Bu bakımdan Tom karakterinin incelemesi kuş sembolü ile bağdaştırılarak şu şekilde yapılır: "Tom'un ölümünü, ötücü kuşların avcılar ve çocuklar tarafından anlamsızca katledilmesine benzetmişti." (Lee, 2023, s. 306) Tom'un öldürülmesi aynı zamanda, masumiyetin ve adaletin öldürülmesi anlamına gelir. Boo Radley'in de evinden çıkmadığı için ön yargılarla karşılaşan fakat masumiyetini koruyan bülbul sembolünü yansıtan bir karakter olduğu gözlemlenir. Bu kavrama eserde adalet kavramından en çok etkilenen Scout şu şekilde gönderme yapar: "Bu, tam da bir bülbulü öldürmek gibi bir şey olurdu değil mi?" (Lee, 2023, s. 352) Bu ifade ile Scout kitabın sonunda şerif Bay Tate'in dediği gibi, Bay Ewell'ın bıçağın üstüne düşerek ölmediğini vurgular. Aksine onun ölümünden Bay Radley'nin sorumlu olduğunu fakat Radley'nin kimseye zararı dokunmadığı için bülbul gibi masum olduğu mesajını verir. Bu mesaj ile Scout karakteri, babası Atticus'un başlangıçta bülbulü öldürmenin günah olduğu öğretilmesine referans verir. Bu bağlamda, bülbul sembolü Tom Robinson, Boo Radley, Jem ve Scout karakterleri ile birleşerek zinciri tamamlar. Lee, çocuk karakterlerin başta Jem ve Scout olmak üzere, Tom Robinson ve Boo Radley karakterleri ile de çevreleyerek, çocukların adaletle bakış açısını oluşturan dış etkenleri bülbul sembolü ile aktarır.

Bununla birlikte bir diğer sembol, kuduz bir köpek olan Tim Johnson'dır. Yazar, Atticus'u yalnız sözlerin adamı değil, insanlığa bağlı meselelerde aksiyon adamı olarak da göstermeyi amaçlamıştır. Yazarın bu amacı Atticus'un kuduz bir köpek olan Tim Johnson'ı öldürdüğü sahnede tezahür eder. Atticus çocukları tarafından silah işlerinde pek becerikli olarak bilinmese dahi Miss Mauide tarafından, "Ol'-One Shot" (Tek atış) olarak bilindiği açıklığa kavuşur (Nazki, 2024, s. 5). Miss Mauide, Atticus'un bu yeteneğinin bilinmemesinin nedenini onun medeniyet ve yaşama duyduğu saygı hasebiyle olduğunu açıklar (2024, s. 5). Yaşanan bu olay Jem ve Scout'ın babalarına bakış açısının değiştirir, böylelikle Atticus'un yeteneklerindeki ölçülülüğü ve ahlaki bütünlüğü vurgulanır. Bu noktada Tim Johnson (kuduz köpek) güçlü bir sembol olarak okurun karşısına çıkar. Köpek, Maycomb kasabasını derin bir minvalde etkileyen, ırkçılığı, ön yargıyı ve ahlaki çöküşü sembolize eder. Eleştirmenler aynı zamanda kuduz köpeğin yalnızca Tim Johnson olmadığını, Maycomb halkının toplu cehaletini temsil ettiğini belirtir. Bu noktada "kuduz", Maycomb'un da güncel hastalığını, yani ırkçılığı vurgular. Bu hastalık aynı köpek gibi, halkın mantırsız davranmasına neden olur. Atticus'un komşuları ve arkadaşları, dolayısıyla, onun mücadele etmek zorunda olduğu 'kuduz köpeklerdir' (Bloom, 2007, s. 101). Dolayısıyla, kuduz köpez Atticus'un toplumda adaleti aktarmadaki savaşının bir yansımasıdır.

Son olarak, Atticus'un sol gözünün kör olması ilginç bir sembol olarak okurun karşısına çıkar. Atticus ırk ve ten rengi tartışmalarının yaşandığı bir dünyada renk körüdür. Atticus'un sol gözü kör olmasına rağmen olayları gayet net bir biçimde işleyebiliyordur. Fiziksel olarak görme eylemini tam anlamıyla gerçekleştirilememesine rağmen, manevi anlamda olayları tam bir bilgelikle değerlendirir (Ali, 2019, s. 111). Scout ve Jem, babalarının neden diğer ebeveynlerden yaşlı olduğunu düşündüklerinde, Scout şu sözleri aktarır:

"Ayrıca, gözlük takardı. Sol gözü kör sayılırdı ve Finch ailesinde sol gözlerin adeta bir lanet olduğunu söylerdi. Bir şeyi iyi görmek istediğinde başını çevirir, sağ gözüyle bakardı." (Lee, 2023, s. 119).

Burada Atticus'un sağ gözüyle görmesi hem fiziksel hem de mecazi olarak doğruyu (right) algılaması ile bağlantılıdır. Atticus'un sağ gözü ona bilgelik ve içgörü sağlarken, diğerlerinin sağ gözü körelmiş adil olanı ayırt edememişlerdir (Ali, 2019, s. 111). Dolayısıyla sol gözünün kör olması, görme eksikliği olarak değil,

bireye bilgelik ve içgöre kazandıran herkesi eşit olarak görmesini sağlayan bir sembol olarak ortaya çıkar (Champion, 1999, s. 237).

Metodoloji

Bu çalışma, *Bülbülü Öldürmek* eserini adalet kavramının eserin geneline tezahürünü tahlil etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, öncelikle edebiyatın sosyolojik konulardaki yeri saptanmış ve bu noktada adalet kavramı ne ölçüde eserde kullanıldığı analiz edilmiştir. Daha önce halihazırda tematik açıdan *Bülbülü Öldürmek* eserinde adalet kavramının incelenmesinin literatürdeki yeri saptanmış, yazılan makale ile konu üzerine derinleşmek amaçlanmıştır.

Eserde adalet kavramının işlenişinde, felsefi bir etkinlik olarak değerlendirmenin, karakterlerin ve sembollerin etkisi saptanmıştır. Eseri bu şekilde geniş bir minvalde inceleyerek okurun esere karşı bakış açısının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sonuç

Bülbülü Öldürmek eseri adalet kavramı üzerinde çeşitli bakış açılarıyla incelenmiştir. Böylelikle, daha önce konu üzerine yapılmış çalışmalar bu araştırma yazısının derinliğini arttırmıştır. Irkçılık üzerine yapılan çalışmalar incelenip, ırkçılık kavramının *Bülbülü Öldürmek* eserinin üzerindeki etkisi saptanmıştır. Döneme ait bilgiler incelenmiş, okurun eseri daha iyi anlaması amacıyla sunulmuştur. Bununla beraber, İonna Kuçuradi'nin incelediği felsefi bir etkinlik olarak değerlendirme kavramının esere yansımaları incelenmiştir. Bununla birlikte, bir şeyin doğru veya yanlış olduğunun hangi aşamalar aracılığıyla saptandığı aktarılmıştır. Öte yandan, semboller üzerinden yapılan araştırmalar makalenin derinliğini arttırmıştır. Bu araştırma makalesi, bu alanda yazılan diğer makalelerin incelenmesi üzerine, dönemin, karakterlerin, romanın türünün ve sembollerin kesişimli olarak incelendiği bir makale halini almıştır.

Eserin yalnızca kurmaca bir olay üzerinden adalet temasını aktardığını değil, aslında yaşanmış bir olaydan esinlenerek edebiyatın kurmaca ve gerçek ilişkisini ortaya koymadaki gücü gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, Scottsboro olayından esinlenilmiş bir eser olduğu öne sürülen *Bülbülü Öldürmek* eseri okur açısından tarihsel arka planı keşfetmek adına öğretici bir metin görevi görür.

Sonuç olarak, Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* adlı romanında dönemin adalet algısı, karakterlerin adalete karşı bakış açısı üzerinden işlenir. Lee, yazdığı bu roman ile samimi diyaloglar ve kahraman bakış açısını kullanarak toplumda dürüstlük ve adalet hakkında bir bilinç oluşturmak ister. Bu bağlamda, semboller ve yardımcı yetişkin karakterler sayesinde, dönemin toplumundaki Jem ve Scout başta olmak üzere çocukların adalete bakış açılarının panoraması çizilir. Her çocuğun adalete karşı farklı bakış açısı ve yetişkinlerin çocuklara bu konudaki etkisi, bakış açısı kavramının odağı olarak ele alınır. Lee'nin eseri, insanlık için temel değerlerin önemini vurgulayarak toplumda daha iyi bir adalet duygusu oluşturmayı amaçlar.

Teşekkür	Bu makalenin ortaya çıkmasında desteği ve katkıları için arkadaşım Nimetnas Topaloğlu'na teşekkür ederim.
Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgements	I would like to thank my friend Nimetnas Topaloğlu for her support and contributions to this article.
Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Azra Avcılar
Author Details	¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İstanbul, Türkiye 0009-0005-7326-6103 azraavcilar2007@gmail.com

Kaynakça | References

- Ali, D. A. M. (2019). Racism in Nell Harper Lee's "To Kill a Mockingbird." 2019 International Conference on English Language and Culture (ICELC 2019). <http://conferences.koyauniversity.org/index.php/enlc/EnLC2019/paper/download/206/62>
- Cell, J. (1982). The Highest Stage of White Supremacy: The Origins of Segregation in South Africa and the American South. New York and Cambridge: Cambridge
- Champion, L. (1999). When you finally see them: The Unconquered Eye in to Kill a Mockingbird. *Southern Quarterly*, 37(2), 237.
- Fredrickson, G. M., 1934. (2002). *Racism*. Princeton University Press.
- Henriksson, E. L. (2021). *An exploration of the American justice system through the trial of Tom Robinson*. [Master's thesis, Linnaeus University]. DiVA Portal. <https://www.diva.portal.org/smash/get/diva2:1536705/FULLTEXT01.pdf>
- İspir, Z. (2018). Bülbulü Öldürmek ve Hukukçunun İş Bağlamında Değerli Eylem Olanağı. *Ankara Barosu Dergisi*, 76(3), 193-222. <https://doi.org/10.30915/abd.470789>
- Köksal, N. (2021). Bülbulü Öldürmek Romanı Üzerine Bazı Dikkatler. *Fikriyat*, 1(1), 69-85.
- Kuçuradi, İ. (2010). *İnsan ve Değerleri: Değer Problemi*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kumar, H. (t.y.). To kill a mockingbird: Race, class, and innocence in the contemporary society introduction. Academia.edu.
- Lee, H. (2023). *Bülbulü Öldürmek*. Epsilon Yayınları.
- Manasquan Public Schools. *Bildungsroman article*. <https://www.manasquanschools.org/cms/lib6/NJ01000635/Centricity/Domain/186/Bildungsroman%20article.pdf>
- Moran, B. (1999). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İletişim Yayınları.
- Nazki, S. H. (2024). Law and Literature: To Kill a Mockingbird as a Legal Thriller. *Journal of Legal Subjects*, 44, 1-11. <https://doi.org/10.55529/jls.44.11>
- Stendhal, B. H. (1999). *Kırmızı ve Siyah*. Oda Yayınları.

